

**Gordana ĐUROVIĆ
Danijela JAĆIMOVIĆ
Maja KOSTIĆ-MANDIĆ
Dragan ĐURIĆ
Aleksandar - Saša ZEKOVIĆ
Ćazim FETAHOVIĆ
Zoran LALOVIĆ**

EVROPSKA UNIJA

**za osmi ili deveti razred devetogodišnje osnovne škole
Priručnik za nastavnike**

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
PODGORICA, 2010.

- Gordana ĐUROVIĆ
- Danijela JAĆIMOVIĆ
- Maja KOSTIĆ-MANDIĆ
- Dragan ĐURIĆ
- Aleksandar - Saša ZEKOVIĆ
- Ćazim FETAHOVIĆ
- Zoran LALOVIĆ

EVROPSKA UNIJA

za osmi ili deveti razred devetogodišnje osnovne škole
Priručnik za nastavnike

Izdavač • Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Podgorica
Glavana i odgovorna urednica • Nađa DURKOVIĆ

Urednik • Dragoljub VLAHOVIĆ

Recenzenti • Dr Gordana PAOVIĆ-JEKNIĆ
• Dr Milivoje RADOVIĆ
• Zoran LATKOVIĆ, profesor
• Vjera MITROVIĆ, psihologica
• Rada MUJOVIĆ, pedagogica

Lektura • Goran POPOVIĆ

Korektura • Dragan BATRIĆEVIĆ

Ilustracije i grafičko oblikovanje • Suzana PAJOVIĆ-ŽIVKOVIĆ

Tehnički urednik • Rajko RADULOVIĆ

Za izdavača • Nebojša DRAGOVIĆ

Štampa • Štamparija "Ostojić"

Tiraž • 300

ISBN 978-86-303-1438-4

Rješenjem broj 04-3-10 od 28. 01. 2010. godine, Savjet za opšte obrazovanje odobrio je ovaj priručnik za upotrebu u osnovnoj devetogodišnjoj školi.

SADRŽAJ

Preporuke za uspješnu realizaciju programa Evropska unija u osnovnoj školi 4

1. DIO ..... 5 Kako organizovati i voditi učenje predmeta Evropska unija?.....5

UVOD 5

1. Nastavni plan predmeta
Evropska unija 5
2. Obrazovni program predmeta
Evropska unija 7
3. Priprema procesa učenja..... 10
4. Položaj i uloga nastavnika
u procesu obrazovanja 10
5. Položaj i uloga učenika
u procesu obrazovanja 10

2. DIO ..... 13 Kako je napisan udžbenik i kako se koristi u nastavi?..... 13 1. Kako je napisan udžbenik? ..... 13 2. Kako se koristi udžbenik u nastavi? 13

3. DIO ..... 15 Kako je napisan priručnik i kako može pomoći nastavniku da organizuje i vodi proces učenja? ..... 15 1. Saznajni ciljevi programa ..... 16 2. Naslovi iz udžbenika: ..... 16 3. Izvod iz udžbenika ..... 16 4. Aktivnosti učenja..... 16 5. Ishodi programa 16

1 UVOD U PREDMET ..... 19 Saznajni ciljevi programa: ..... 19 Naslovi iz udžbenika: ..... 19 Izvod iz udžbenika:..... 19 Aktivnosti učenja:..... 20 Ishodi programa: 20

2 EVROPSKA UNIJA ..... 21 Saznajni ciljevi programa: ..... 21 Naslovi iz udžbenika: ..... 21 Izvod iz udžbenika:..... 21 Aktivnosti učenja:..... 23 Ishodi programa: 25

3 INSTITUCIJE EVROPSKE UNIJE..... 27 Saznajni ciljevi programa: ..... 27 Naslovi iz udžbenika: ..... 27 Izvod iz udžbenika:..... 27 Aktivnosti učenja:..... 28 Ishodi programa: 31

4 JEDINSTVENO TRŽIŠTE EVROPSKE UNIJE ..... 33 Saznajni ciljevi programa: ..... 33 Naslovi iz udžbenika: 33

Izvod iz udžbenika:..... 33 Aktivnosti učenja:..... 34 Ishodi programa:..... 36

5 ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE U EU ..... 37 Saznajni ciljevi programa: ..... 37 Naslovi iz udžbenika: ..... 37 Izvod iz udžbenika:..... 37 Aktivnosti učenja:..... 38 Ishodi programa:..... 40

6 LJUDSKA PRAVA U EU ..... 41 Saznajni ciljevi programa: ..... 41 Naslovi iz udžbenika: ..... 41 Izvod iz udžbenika:..... 41 Aktivnosti učenja:..... 42 Ishodi programa:..... 45

7 EVROPSKA UNIJA – JEDINSTVO RAZLIČITOSTI ..... 47 Saznajni ciljevi programa: ..... 47 Naslovi iz udžbenika: ..... 47 Izvod iz udžbenika:..... 47 Aktivnosti učenja:..... 48 Ishodi programa: 51

8 EVROPSKA UNIJA – DRUŠTVO UTEMELJENO NA ZNANJU ..... 53 Saznajni ciljevi programa: ..... 53 Naslovi iz udžbenika: ..... 53 Izvod iz udžbenika:..... 53 Aktivnosti učenja:..... 55 Ishodi programa:..... 58

9 KRITERIJUMI PRISTUPANJA I POLITIKA PROŠIRENJA EU..... 59 Saznajni ciljevi programa: ..... 59 Naslovi iz udžbenika: ..... 59 Izvod iz udžbenika:..... 59 Aktivnosti učenja:..... 60 Ishodi programa: 62

10 POLITIKA PROŠIRENJA EU I CRNA GORA ..... 63 Saznajni ciljevi programa: ..... 63 Naslovi iz udžbenika: ..... 63 Izvod iz udžbenika:..... 63 Aktivnosti učenja:..... 64 Ishodi programa: 66

11 BUDUĆNOST EVROPSKE UNIJE..... 67 Saznajni ciljevi programa: ..... 67 Naslovi iz udžbenika: ..... 67 Izvod iz udžbenika:..... 67 Aktivnosti učenja:..... 69 Ishodi programa: 72

PRILOG 73

Preporuke za uspješnu realizaciju programa Evropska unija u osnovnoj školi

- Upoznajte ciljeve ovog predmeta. Kada budete sigurni da ste upoznali ciljeve predmeta, biće vam lakše da ga realizujete u vašoj školi.
- Planirajte raznovrsne aktivnosti učenja i imajte u vidu da različite aktivnosti na različite načine misaono i praktično angažuju i bogate učenika.
- Radite aktivno i planirajte aktivnosti učenja tako da učenici odmah primjenjuju ono što uče.
- Radite interaktivno, i aktivnosti učenja planirajte tako da se učenje odvija kroz diskusiju i razmjenu mišljenja učenika u učionici.
- Angažujte prethodna znanja i iskustva vaših učenika i dozvolite im da ih koriste uvijek kada uče nešto novo (za ovaj predmet je posebno važno da ono što uče u školi, učenici primjenjuju u životu).
- Obezbijedite da se svaki učenik osjeća slobodno, i da slobodno izražava svoje mišljenje (demokratska atmosfera u učionici uslov je za uspješnu realizaciju ovog programa).
- Trudite se da saslušate učenike, i stalno provjeravajte način na koji oni razumiju ono o čemu uče.
- Tražite povratne informacije od učenika. Dajte im priliku da ocijene ono šta ste, i kako ste radili. Njihove reakcije mogu biti dobar način usmjeravanja vaše prakse.

---

1. DIO

Kako organizovati i voditi učenje predmeta Evropska unija?

UVOD

Osnova za uspješno organizovanje i vođenje procesa učenja predmeta Evropska unija jeste plan i program. Plan govori o tome u kom se razredu i sa koliko časova uči ovaj predmet, a program o ciljevima, sadržaju, načinu učenja i vrednovanju znanja učenika.

1. Nastavni plan predmeta Evropska unija

Predmet Evropska unija je izborni predmet, i uči se u VIII ili IX razredu osnovne škole (to znači da ga mogu u kombinovanom odjeljenju zajedno učiti učenici osmog i devetog razreda osnovne škole). Zastupljen je sa jednim časom sedmično – ukupno 35 časova godišnje. Prilikom planiranja raspoloživog vremena (35 časova) za realizaciju programa, treba voditi računa o vremenu potrebnom za:

- realizaciju obaveznih ciljeva i sadržaja programa;
- realizaciju izbornih ciljeva i sadržaja programa;
- upoznavanje i učenje novih sadržaja;
- vježbe i sistematizaciju sadržaja;
- vrednovanje i ocjenjivanje znanja učenika;
- i na kraju, o vremenu koje može biti planirano od strane škole (npr. kulturne, sportske ili rekreativne aktivnosti).

Prilikom planiranja vremena za realizaciju svake od gore navedenih nastavnih aktivnosti treba se rukovoditi sljedećim **kriterijima**:

1. odnos obaveznih i izbornih ciljeva i sadržaja programa jeste 83% prema 17% vremena u korist obaveznih ciljeva i sadržaja programa. Obavezni ciljevi dati su u predmetnom programu, a obavezni sadržaji u udžbeniku. Izborne sadržaje i ciljeve planira nastavnik na osnovu želja i specifičnih potreba učenika;
2. odnos između učenja novog i vježbi (utvrđivanja, sistematizovanja itd.) treba da bude najmanje pola-pola, ili u korist vježbi (ova podjela na učenje novog i vježbi uslovna je i napravljena jedino zbog potrebe uspješnijeg planiranja nastave);

3. prilikom utvrđivanja vremena za vrednovanje znanja učenika treba uzeti u obzir da provjera znanja može biti usmena, ali i pismena, i da učenici u svakom od četiri klasifikaciona perioda moraju imati najmanje po jednu ocjenu;
4. prilikom izrade plana realizacije programa Evropska unija, nastavnik treba da uzme u obzir mogućnost da neki časovi budu planirani na nivou škole u okviru programa obaveznih aktivnosti škole (npr. kulturno-umjetničke aktivnosti, sportske aktivnosti, izleti, ekskurzije i sl.).

Uzimajući u obzir obavezne nastavne aktivnosti i kriterijume za njihovo planiranje, predlažemo sljedeći plan realizacije programa predmeta Evropska unija u osnovnoj školi.

Predlog planiranja vremena za realizaciju pojedinih nastavnih aktivnosti*

	SADRŽAJI - TEME	TEORIJSKI	VJEŽBE	IZBORNI ČASOVI	UKUPNO ČASOVA
1	Uvod u predmet	1			1
2	Evropska unija	1	2	1	4
3	Institucije EU	1	2		3
4	Jedinstveno tržište EU	1	2	1	4
5	Zaštita životne sredine u EU	1	1		2
6	Ljudska prava u EU	1	2	1	4
7	Evropska unija – jedinstvo različitosti	1	2	1	4
8	Evropska unija – društvo utemeljeno na znanju	1	2	1	4
9	Kriterijumi pristupanja i politika proširenja EU	1	1		2
10	Politika proširenja EU i Crna Gora	1	2	1	4
11	Budućnost Evropske unije	1	2		3
		11	18	6	35

* U tabeli su predloženi izborni sadržaji/časovi u vezi sa pojedinim temama programa. Nastavnik ima autonomiju da ih organizuje i na drugi način.

Predloženi plan realizacije programa Evropska unija pokazuje relativnu zastupljenost pojedinih nastavnih aktivnosti, i potrebno ga je prilagoditi školskom kalendaru i konkretnim uslovima.

Obavezni i izborni dio čine **cjelinu programa** i nastavnik je obavezan da godišnjim planom utvrdi sadržaje i ciljeve izbornog dijela programa. Prilikom planiranja izbornog dijela programa (6 časova) nastavnik treba da pođe od osnovne uloge ovog dijela programa. **Osnovna uloga izbornog dijela programa jeste:**

- prilagođavanje programa učenja specifičnim potrebama učenika
- uvažavanje interesovanja i želja učenika
- poštovanje prava učenika da učestvuje u izboru sadržaja svog obrazovanja

2. Predmetni program predmeta Evropska unija

Obrazovni program (predmetni program) odgovara na četiri osnovna pitanja:

- Šta su ciljevi učenja predmeta Evropska unija?
- Šta je sadržaj učenja ovog predmeta?
- Kako treba učiti ovaj predmet?
- Kako treba vrednovati postignuća učenika?

Svaki od ovih elemenata programa ima posebnu ulogu prilikom planiranja i pripremanja nastave u školi.

2.1. Ciljevi učenja predmeta Evropska unija u osnovnoj školi

Opšti ciljevi programa odgovaraju na pitanje **zašto** se uči predmet Evropska Unija, i služe kao osnova za planiranje procesa učenja u školi. Da bi se razumjela uloga **opštih ciljeva** predmeta, treba poći od pitanja: Kako učenje predmeta Evropska unija može doprinijeti opštim ciljevima opšteg obrazovanja, tj. *razvoju ličnosti učenika* koju opisuje:

- *kvalitetno znanje*
- *razvijene kognitivne vještine i sposobnosti – učenja, rješavanja problema, stvaralačkog i kritičkog mišljenja*
- *razvijanje socijalne vještine – timskog rada, argumentovanog izražavanja mišljenja, tolerantnog diskutovanja i sl.*
- *razvijanje demokratske vrijednosti – osjećaj za pravdu i pravičnost, solidarnost, odgovornost i sl.*

Iz pregleda opštih ciljeva obrazovanja proizilazi i uloga predmeta Evropska unija – on učenicima treba da omogući:

- **usvajanje znanja i informacija o Evropskoj uniji** koje će mladima omogućiti da razviju autonomne odgovore na aktualna društvena pitanja;
- **razvijanje sposobnosti i vještina** koje su im potrebne za današnje i buduće samostalno djelovanje u društvenom životu uže i šire društvene zajednice;

- izgrade **svijest o evropskim vrijednostima** i potrebu za evropskim integracijama; kao i svijest o pravima i obavezama koje nosi sa sobom pristupanje EU.

Na ovom mjestu može se napraviti razlika između tzv. sadržajnih i procesnih ciljeva programa Evropska unija. Sadržajni ciljevi govore o sadržajima učenja, a procesni o sposobnostima, vještinama i vrijednostima koje se razvijaju kroz proces učenja. Drugim riječima, sadržajni ciljevi govore o tome **šta se uči**, a procesni ciljevi o tome **kako se uče** ti sadržaji.

2.2. Operacionalizacija sadržajnih i procesnih ciljeva programa Evropska unija u osnovnoj školi

SADRŽAJNI CILJEVI PROGRAMA

Jedan od važnih, usvojenih ciljeva tekuće reforme obrazovanja u Crnoj Gori jeste da mlade ljude pripremi za život i rad u multikulturalnoj Evropi. Crna Gora treba da uhvati korak sa Evropskom unijom, i to može učiniti samo znanjem. U skladu sa takvim opredjeljenjem, izučavanje tema u vezi s Evropskom unijom i procesom evropskih integracija u okviru obrazovnog programa u Crnoj Gori, u značajnoj mjeri treba da doprinese upoznavanju i usvajanju vrijednosti Evropske unije i olakšavanju postepenog uključivanja njenih građana u ekonomske, socijalne i kulturne tokove Unije.

Ispunjavajući postavljeni strateški cilj pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji, uvažavajući vrijednosti evropskog multikulturalnog društva, poštujući dostignuti nivo tekuće reforme obrazovanja u Crnoj Gori, smatrajući da je najbolji način da se znanja o Evropskoj uniji i procesu evropskih integracija prenose kroz školski sistem, koncipiran je program izbornog predmeta Evropska unija u osnovnoj školi.

Kroz učenje ovog predmeta učenici treba da upoznaju i razumiju:

- Šta je EU, na kojim se principima temelji i ko su njene članice danas?
- Koje su najvažnije institucije EU, koje su im nadležnosti i kako odlučuju?
- Šta je jedinstveno tržište EU, na čemu se temelji i šta obezbjeđuje?
- Zašto je za EU važna zaštita životne sredine, i na kojim principima počiva?
- Zašto su za EU važne demokratija i zaštita ljudskih prava?
- Zašto se za EU kaže da predstavlja jedinstvo različitosti?
- Zašto je za EU važno kvalitetno obrazovanje i kako se ono ostvaruje?
  - Koji su osnovni kriterijumi pristupanja Uniji, i kakvu politiku Unija sprovodi u tom pogledu?
- Šta Crna Gora treba da ispuni na putu ka integraciji u EU?
- Kakva je budućnost EU i koje koristi donosi proces evropskih integracija?

Izučavanje tema o Evropskoj uniji ima za cilj da učenicima omogući usvajanje potrebnih znanja o ovoj važnoj supranacionalnoj organizaciji, njenim državama članicama, stanovništvu i zajedničkim evropskim vrijednostima koje baštini. Usvojena znanja o Evropskoj uniji učenicima će pomoći da: **razumiju** tekući proces evropskih integracija, izgrade **viziju** evropskog demokratskog društva i **olakšaju svoje uključivanje i komunikaciju** sa vršnjacima i školama unutar ove zajednice. Informisanje mladih o Evropskoj uniji i procesu EU integracija omogućiće im da razumiju funkcionisanje jedne značajne međunarodne organizacije kakva je Evropska unija i spoznaju vrijednosti evropskog demokratskog multikulturalnog društva.

PROCESNI CILJEVI PROGRAMA

Kroz proces učenja ovog predmeta kod učenika treba podsticati razvoj vještina i vrijednosti:

- *samostalnog prikupljanja i obrade znanja i informacija*
- *samostalnog analiziranja i interpretiranja znanja i informacija*
- *uočavanja i rješavanja društvenih problema*
- *stvaralačkog mišljenja*
- *kritičkog mišljenja*
- *tolerancije i argumentovanog dijaloga*
- *saradnje i timskog rada*
- *pozitivnog odnosa prema evropskim integracionim procesima*

2.3. Način učenja predmeta Evropska unija

Odgovor na pitanje o tome kako treba organizovati učenje, najprije zavisi od **ciljeva programa**, od toga šta je predviđeno da učenici učenjem postignu. Ako bi, na primjer, programom bilo predviđeno da učenici usvoje jedino znanja o Evropskoj uniji, onda bi to bilo moguće postići i samo na osnovu kvalitetnog predavanja nastavnika. Međutim, ako je programom predviđeno da pored znanja učenici razvijaju i neke sposobnosti, vještine i vrijednosti, onda i proces učenja mora biti dopunjen aktivnostima učenja koje to obezbjeđuju. Npr. sposobnost kritičkog mišljenja ne može se razvijati bez diskusija koje učenici vode o sadržajima koje uče.

Dakle, **aktivnosti učenja** ključne su za ostvarivanje ciljeva programa, i zavisno od toga kakve su te aktivnosti zavisi i kvalitet nastave/učenja u školi. Da bi se ostvarili ciljevi programa ovog predmeta, nužno je aktivno i interaktivno učenje. Aktivnim možemo nazvati sve one metode učenja koje misano i praktično angažuju učenike da prikupljaju, analiziraju, interpretiraju i prerađuju znanja i informacije. Interaktivni su svi oblici učenja koji podstiču učenike na međusobnu saradnju i razmjenu mišljenja i ideja.

Dakle, za planiranje kvalitetnog procesa učenja ključno je uspostavljanje odnosa između ciljeva učenja i aktivnosti učenja. Slika desno ilustruje dva osnovna principa savremene nastave. Prvi – usmjerenost nastave ka višim, kognitivnim i socijalnim ciljevima (npr. razvijanje kritičkog i stvaralačkog mišljenja), a drugi – planiranje aktivnosti učenja koje obezbjeđuju ostvarivanje takvih ciljeva (npr. diskusije, debate, stvaranje produkata i sl.).

Važan dio kvalitetnog procesa učenja jesu **korelacije** – *aktivnosti povezivanja različitih sadržaja u okviru istog predmeta, ili istih sadržaja u okviru različitih predmeta*. Povezivanje znanja je uslov učenja sa razumijevanjem (nepoznato se razumije kada se poveže sa poznatim), ali i pokazatelj kvaliteta učenja (sistematičnosti znanja učenika).

2.3. Vrednovanje znanja i postignuća učenika

Šta nastavnik **cijeni** kada ocjenjuje učenika, predstavlja posljednji, ali ne manje važan dio planiranja procesa učenja. Poznato je da učenici uče onako kako ih nastavnici ocjenjuju, pa je za kvalitet procesa učenja važno da kriterij ocjenjivanja bude usklađen sa ciljevima učenja. Ako je u ciljevima učenja predviđeno da učenici razvijaju, na primjer, kritičko ili stvaralačko mišljenje, onda i ocjenjivanje nastavnika mora biti vođeno tim ciljevima.

Blum, Gagne, Anderson i drugi ukazuju na taksonomsku strukturu znanja. U odnosu na ovakva shvatanja znanja moguće je govoriti o „starim“ i „novim“ vrijednostima u nastavi. Ranije je nastavnik učenicima češće postavljao pitanja: *ko* (...je otkrio Ameriku?); *gdje* (...se nalazi rijeka Bojana?); *kada* (...je počeo I svjetski rat?); *kako* (...se naziva...?); *nabroj* (...dijelove lista) i više je cijenio reprodukciju i kvantitet znanja.

Savremeni nastavnik više cijeni kvalitet znanja (upotrebu, rješavanje problema, stvaralačko i kritičko mišljenje) i češće postavlja pitanja: *Napravi rezime!*; *Izvuci glavne ideje!*; *Izvedi zaključak!*; *Iskoristi u novoj situaciji!* itd.

„Nove vrijednosti“
Iskoristi u novoj situaciji!
Uredi po nekom kriterijumu!
Planiraj rješenje!
Predloži rješenje!
Riješi problem!
Daj novi produkt (pjesma; sastav; izum) itd.
Predvidi (posljedice)!
Iznesi argumente!
Zašto tako misliš?
U čemu je slabost, a u čemu prednost?
Kakav je tvoj stav?

Odgovarajući na ranija pitanja, od učenika se očekivala preciznost u izražavanju i poslušnost u postupanju. Novi zahtjevi favorizuju inicijativnost, kreativnost, samostalnost i samopouzdanje učenika.

Standardi (ishodi) programa uglavnom su postavljeni na nivou razumijevanja sadržaja, i očekivanje je da svaki učenik ovlada programom bar na standardnom – elementarnom nivou. Polazeći od ciljeva programa, nastavnik postavlja kriterijume ocjenjivanja i vrednovanja znanja zavisno od mogućnosti svakog učenika i uslova u kojima se nastava realizuje.

3. Priprema procesa učenja

Gledano iz pozicije nastavnika, priprema časa podrazumijeva odgovaranje na sljedeća pitanja:

- Šta je cilj učenja (saznajni i procesni ciljevi)?
- Šta je sadržaj učenja (tema/pojmovi)?
- Šta učenici već znaju o tome (korelacije)?
- Kako treba učiti da bi se ostvarili predviđeni ciljevi (aktivnosti učenja)?
- Šta je minimum znanja kojim svi učenici treba da ovladaju (standardi)?

Obrazovni program i ovaj priručnik pružaju sve potrebne informacije za kvalitetno pripremanje procesa učenja. **Ciljevi** govore o tome šta treba učenjem postići. **Teme i pojmovi** govore o sadržaju na kom se ostvaruju ciljevi učenja. **Korelacije** upućuju na povezanost onoga što se uči sa onim što se ranije učilo iz istog ili iz drugih predmeta. **Aktivnosti** govore o tome kako treba učiti da bi se ostvarili postavljeni ciljevi učenja. **Ishodi**, tj. standardi, ukazuju šta je minimalni zahtjev za svakog učenika.

4. Položaj i uloga nastavnika u procesu obrazovanja

Usmjerenost nastave na učenje i učenika podrazumijeva i drugačiju ulogu nastavnika u procesu obrazovanja. Pored tradicionalne uloge nastavnika – onoga koji kompetentno tumači sadržaje programa, nastavnik u savremenoj nastavi ima i druge važne uloge:

- osmišljavanje procesa učenje (planiranje i pripremanje nastave/učenja)
- organizovanje procesa učenje (daje zaduženja, koordinira učenje i sl.)
- vođenje i usmjeravanje procesa učenja (aktivno se uključuje u proces učenja, diskutuje zajedno sa učenicima, usmjerava njihove aktivnosti, dodatno ih motiviše i sl.)
- procjenjivanje efikasnosti učenja i prilagođavanje procesa učenja specifičnim potrebama i mogućnostima učenika

Nova uloga nastavnika (nastavnik je organizator i saradnik učenika u procesu učenja), bar u jednom dijelu ukupnog obrazovnog procesa, a obavezno na časovima vježbi, nužan je uslov za ostvarivanje ciljeva programa. Samo predavanjem, bez aktivnog učešća učenika u procesu učenja, nikako nije moguće ostvariti ciljeve ovog programa.

5. Položaj i uloga učenika u procesu obrazovanja

Učenik je taj koji mora da uči, stiče znanje i razvija sposobnosti, i zato je ključno pitanje da li mu nastava pruža priliku za to. Dakle, osnovna dužnost nastavnika jeste da organizuje proces učenja na način koji obezbjeđuje učeniku da već u školi uči, stiče znanje i razvija sposobnosti. Generalno gledano, postoje određene aktivnosti učenja koje se mogu navesti kao odgovor na pitanje – kako učenik treba da uči ovaj predmet?

SMISLENO...

- povezivanjem onoga što se uči sa onim što se doživljava u životu
- povezivanjem onoga što se uči sa onim što je ranije učeno iz drugih predmeta

PROBLEMSKI...

- samostalnim prikupljanjem i analiziranjem činjenica i podataka (sa interneta, iz drugih knjiga i udžbenika, iz novina)
- postavljenjem relevantnih pitanja sebi i drugima
- razvijanjem plana rješenja nekog problema

DIVERGENTNO...

- predlaganjem novih rješenja
- smišljanjem novih primjera
- povezivanjem sadržaja u nove cjeline i sl.

KRITIČKI...

- mjerenjem važnosti pojedinih činjenica i podataka
- klasifikovanjem
- smišljanjem argumenata

KOOPERATIVNO...

- kroz saradnju sa nastavnikom i drugim učenicima
- kroz diskusiju i razmjenu mišljenja
- uvažavajući argumente drugih učenika i sl.

6. Važnost atmosfere na časovima

Za aktivno učenje, i principe ovog predmeta, važna je atmosfera u kojoj se uči. Produktivnu atmosferu čine jasna pravila i poštovanje prava i družnosti svih učesnika u tom procesu. Zato je važno znati da svaki učenik ima pravo:

- na kvalitetno obrazovanje
- na posebnost i individualan pristup
- na slobodno iznošenje svog mišljenja
- na učešće u osmišljavanju učenja
- na dovoljno vremena da razmisli i završi svoje obaveze
- na grešku

---

2. DIO

Kako je napisan udžbenik i kako se koristi u nastavi?

Ovaj dio teksta govori o tome kako je napisan udžbenik i kako se može koristiti u nastavi.

1. Kako je napisan udžbenik?

Osnovna uloga udžbenika jeste da učeniku na jasan i sistematičan način predstavi strukturu i sadržaj predmeta Evropska unija. Pored sazajne uloge, udžbenik ima i druge važne uloge: motivacionu, razvojnu, kulturnu itd. Polazeći od takovog opredjeljenja uloge udžbenika, naš cilj je bio da udžbenik bude: pregledan, zanimljiv i podsticajan za samostalno učenje i učenje u grupi.

2. Kako se koristi udžbenik u nastavi?

Udžbenik ima ugrađene brojne didaktičke elemente, i svaki od tih elemenata važan je u procesu učenja ovog predmeta. Kako bi se pojačala uloga ovih didaktičkih elemenata, važno je da ih nastavnik poznaje, i da to znanje prenese na učenika. U daljem tekstu navedeni su osnovni didaktički elementi udžbenika i njihova uloga u procesu učenja.

● **KAKO DA KORISTIŠ UDŽBENIK**

Cilj ovog dijela udžbenika jeste da upozna učenika/učenicu sa didaktičkom strukturom udžbenika i očekivanim načinom učenja. Ovdje se govori o tome koje didaktičke elemente udžbenik sadrži i koju ulogu svaki od njih ima pri učenju. Važno je da učenici/učenice od samog početka upoznaju osnovne elemente udžbenika i ulogu svakog od njih.

● **SADRŽAJ UDŽBENIKA**

Sadržaj na početku udžbenika osnovno je sredstvo za brzo snalaženje kroz knjigu, ali i efikasno sredstvo za povezivanje i strukturiranje znanja učenika. Posebno je važna ova druga uloga sadržaja udžbenika – da poveže i strukturira znanje učenika. Nastavnik koristi sadržaj udžbenika uvijek kada želi da orijentiše učenike i da zajedno sa njima odredi položaj onoga što se trenutno uči, a poželjno je da se takva aktivnost tokom učenja često izvodi.

● **UVOD U LEKCIJU – ŠTA ĆEŠ SAZNATI?**

Sadržaj svake lekcije predstavljen je kroz nekoliko uvodnih pitanja – **Šta ćeš saznati?** Ova pitanja imaju ulogu da upoznaju učenika sa sadržajem lekcije i da podstaknu njegovo interesovanje za učenje tog sadržaja. Ova pitanja lociraju ključne tačke sadržaja lekcije.

● **OSNOVNI TEKST LEKCIJE – UDŽBENIKA**

Osnovni tekst udžbenika sadrži sve neophodne informacije, ali i zahtijeva aktivnu ulogu nastavnika u njihovom tumačenju. Od nastavnika se očekuje da dopuni, proširi i objasni osnovni sadržaj udžbenika. Pritom se mogu koristiti i drugi udžbenici, publikacije, internet, časopisi, rječnici, dnevne novine i sl. Važno je da se učenje ovog predmeta od strane učenika doživi kao aktivni proces prikupljanja, analiziranja i sistematizovanja znanja iz različitih izvora.

OBJAŠNJENJA MANJE POZNATIH RIJEČI I IZRAZA U TEKSTU

U osnovnom tekstu udžbenika identifikovane su manje poznate riječi i izrazi. To su obično riječi, izrazi ili pojmovi koji su važni za razumijevanje sadržaja teksta. Ovi izrazi i njihovo značenje (objašnjenja) dati su na marginama stranice. Važno je da nastavnik provjeri da li u tekstu postoje i druge riječi i izrazi koji su nepoznati učenicima i da im pomogne u njihovom razumijevanju. Bez poznavanja značenja pojedinih riječi, ne može se ostvariti ni razumijevanje teksta.

LINKOVI (KORELACIJE)

Tekst može biti prekidan znakom „kompas“ i kratkim uputstvom: pogledaj u drugoj lekciji; na internetu i sl. Cilj linkova jeste da obezbijede unutrašnju i spoljašnju povezanost sadržaja programa, ali i da uče učenika tehnici učenja – istraživanju veza i odnosa u sadržaju. Već je rečeno, horizontalno i vertikalno povezivanje znanja je uslov učenja sa razumijevanjem (nepoznato se razumije kada se poveže sa poznatim), ali i pokazatelj kvaliteta učenja (sistematičnosti znanja učenika).

DODATNI TEKSTOVI

Uloga dodatnih tekstova jeste da prošire, ilustruju i da obezbijede primjenu sadržaja udžbenika. Dodatni tekstovi su izdvojeni u posebnim boksovima koji povremeno prekidaju i proširuju osnovni tekst. Svaki boks ima svoj naslov i predstavlja jednu logičnu cjelinu.

NALOZI (RADNI BOKSOVI)

Druga vrsta dodatnih tekstova jesu tzv. radni boksovi. Cilj im je da potstaknu učenika na primjenu znanja. To mogu biti zadaci tipa: analiziraj, uradi, poveži, primijeni i sl. Ovi boksovi podrazumijevaju samostalan rad učenika, ali i pomoć koju treba obezbijediti učeniku dok radi na zahtjevima iz boksa. Ovu pomoć pruža nastavnik.

● **SISTEMATIZACIJA (SIŽE) LEKCIJE**

Svaka lekcija završava sižeom koji treba da odgovori na pitanje: **Šta si učio/učila?** Siže ima onoliko tačaka koliko je podnaslova u lekciji. Siže je namijenjen učenicima, i treba da ih usmjeri na suštinske djelove teksta. Pravljenje sižea, pregleda gradiva, ključna je aktivnost za organizovanje i dugo pamćenje onoga što je učeno. Od nastavnika se očekuje da po uzoru na ove sižee podstiče učenike da prave svoje preglede gradiva. To se može uspješno postići bilo izvlačenjem osnovnih teza bilo šematskim prikazima, plakatom i sl.

● **PITANJA ZA RAZMIŠLJANJE**

Svaka lekcija završava sa nekoliko pitanja. Pitanja pokrivaju osnovne ključne tačke lekcije, ili usmjeravaju na dodatne aktivnosti učenja. Ova pitanja data su na dva nivoa. Na osnovnom nivou, **pitanja za ponavljanje i utvrđivanje gradiva** odražavaju zahtjeve iskazane standardima programa, dok na višem nivou **pitanja za kritičko i analitičko mišljenje** podrazumijevaju kritički i analitički pristup u učenju sadržaja programa. Pitanja u udžbeniku nemaju doslovno ispitnu namjenu. Ona su tu da pomognu učeniku da prepozna osnovne zahtjeve programa.

---

3. DIO

Kako je napisan priručnik i kako može pomoći nastavniku da organizuje i vodi proces učenja?

Osnovna uloga priručnika jeste da pruži pomoć nastavniku u organizovanju i vođenju procesa učenja ovog predmeta u školi. Kako bi se osigurala ova pomoć, u priručniku su sve lekcije predstavljene kroz:

- saznajne ciljeve programa
- izvod iz udžbenika
- aktivnosti učenja
- ishode (standarde) programa

Svaki od ovih elemenata priručnika ima posebnu ulogu u organizovanju i vođenju procesa učenja u gimnaziji.

1. Saznajni ciljevi programa

Kao što je naprijed rečeno, ciljevi programa su osnova za organizovanje i vođenje procesa učenja u školi. Ciljevi eksplicitno govore o tome šta učenici treba da uče, a implicitno i o tome kako treba da uče. Razlikuju se opšti, operativni, sadržajni i procesni ciljevi (vidi: tekst iz I dijela priručnika).

U priručniku su navedeni *sadržajni ciljevi* programa za svaku lekciju (npr. da učenici upoznaju osnovne simbole EU), a nastavnik, planirajući proces učenja, uvodi i tzv. *procesne ciljeve* (npr. razviti kod učenika sposobnost zaključivanja, ili sposobnost kritičkog mišljenja). Procesni ciljevi se ne mogu ostvariti učenjem jedne ili dviju lekcija (jednog ili dva sadržajna cilja), oni se ostvaruju kroz ukupan proces učenja i zavise od načina učenja. Dakle, pripremajući se za čas, nastavnik polazi od sadržajnih ciljeva programa i predviđa aktivnosti učenja koje obezbjeđuju ostvarivanje procesnih ciljeva, kakvi su npr. sposobnosti zaključivanja, rješavanja problema i sl.

PRIMJER NAVOĐENJA CILJEVA U PRIPREMI ZA ČAS:

Priprema za čas obavezno sadrži ciljeve navedene u programu (sadržajne ciljeve), a nastavnik uvodi procesne ciljeve zavisno od planiranih aktivnosti učenja, npr.:

Sadržajni ciljevi časa:

- upoznati osnovna ljudska prava

Procesni ciljevi časa:

- razvijati sposobnost samostalnog prikupljanja i analiziranja znanja i informacija;
- razvijati sposobnosti kritičkog mišljenja kroz diskusiju i sl.

2. Izvod iz udžbenika

U ovom dijelu priručnika navedeni su: naslovi lekcija, osnovna pitanja na koja odgovara svaka lekcija, i kratak opis sadržaja lekcija. Ovaj dio priručnika omogućava nastavniku brz uvid u ključne elemente sadržaja svake lekcije i služi mu za planiranje procesa, tj. aktivnosti učenja na času.

4. Aktivnosti učenja

Aktivnosti učenja ključne su za ostvarivanje ciljeva programa – *za usvajanje kvalitetnih znanja i razvijanje sposobnosti učenika*. U ovom dijelu priručnika date su moguće ideje – scenariji časa, za realizaciju ciljeva programa. Za neke lekcije dato je više mogućnosti, tako da nastavnik može da bira onu koja mu više odgovara, ili da neke od njih koristi prilikom planiranja *izbornog dijela programa*. Navedeni scenariji namjenjeni su prije svega časovima **utvrđivanja i sistematizovanja** znanja učenika. Prilikom izrade ovih scenarija vođeno je računa da se, pored kvalitetnog znanja, kroz proces učenja obezbijedi razvijanje vještina i sposobnosti učenika koje su predviđene ciljevima programa.

Nastavnik ima autonomiju, i nije obavezan da koristi predložene scenarije časa, ali je obavezan da nastavu organizuje na način koji obezbjeđuje realizaciju ciljeva programa. Drugim riječima, od nastavnika se očekuje da predložene scenarije prilagodi uslovima u kojima on radi, ili da izradi nove pripreme za čas koje će obezbijediti realizaciju predviđenih ciljeva programa.

5. Ishodi programa

Polazište za ocjenjivanje znanja predstavljaju predviđeni *standardi znanja*. Standardima se definiše minimum – ono što se od svakog učenika očekuje da zna. Kriterijume ocjenjivanja, počev od standardnog nivoa, nastavnik prilagođava grupi učenika sa kojom radi. Pritom može da koristi neku od taksonomija znanja (npr. Blumovu taksonomiju) ili da se posluži standardima na **višem nivou** koji su dati u priručniku.

*Blumova taksonomija znanja

NIVO ZNANJA	DEFINICIJA ZNANJA	POKAZATELJI ZNANJA
vrednovanje	učenik/učenica procjenjuje, vrednuje informacije na osnovu nekog kriterijuma; daje argumentaciju	vrednovanje argumentacija preporučivanje obrazlaganje
sinteza	učenik/učenica od ponuđenih informacija stvara neku novu cjelinu; kreira nešto za nju/njega novo; novi proizvod	kreiranje smišljanje razvijanje planiranje
analiza	učenik/učenica ponuđene informacije raščlanjuje, klasifikuje, dovodi u vezu	rašćlanjivanje poređenje dovođenje u vezu razlikovanje
primjena	učenik/učenica uz minimalna uputstva bira i koristi informacije kako bi riješio/ riješila neki problem	upotreba primjena rješavanje demonstriranje
razumijevanje	učenik/učenica svojim riječima interpretira, objašnjava ili obrazlaže informacije koje ima	objašnjavanje sažimanje parafraziranje opisivanje davanje primjera
znanje	učenik/učenica prisjeća se ili prepoznaje informaciju u obliku u kom je naučena	navođenje nabranje imenovanje definisanje

I na kraju ponavljamo ključne stvari, važne za ostvarivanje ciljeva programa ovog predmeta:

- **dobro upoznajte ciljeve programa** (pored znanja o EU, programom je predviđeno razvijanje određenih vještina i vrijednosti kod učenika)
- **planirajte aktivno i interaktivno učenje** (pasivnim učenjem, samo slušanjem predavanja nastavnika, nije moguće ostvariti ciljeve ovog predmeta)
- **vodite računa o atmosferi na času** (u učionici u kojoj ne vlada sloboda mišljenja i sloboda izražavanja, ne mogu se realizovati ciljevi ovog predmeta)
- **prilagodite kriterijume ocjenjivanja ciljevima nastave** (nastavnik koji cijeni samo činjenično znanje, razvija pasivnost i zavisnost kod svojih učenika)

1

UVOD U PREDMET

SAZNAJNI CILJEVI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da sazna:

- Zašto se uči predmet Evropska unija?
- Kako se uči predmet Evropska unija?
- Kako se koristi udžbenik Evropska unija?

NASLOVI IZ UDŽBENIKA:

- Zašto da učiš ovaj predmet?
- Kako da učiš ovaj predmet?

IZVOD IZ UDŽBENIKA:

● Zašto je važno da učiš ovaj predmet?

Učenik saznaje osnovne ciljeve, sadržaje i značaj učenja ovog predmeta u školi. Razumije da učenje ovog predmeta ne znači samo naučiti podatke iz knjige, već i da traži lični angažman i rad na sebi.

● Kako da učiš ovaj predmet?

Učenik se upoznaje sa osnovnim načinima učenja ovog predmeta (aktivno i interaktivno učenje). Saznaje da takvo učenje zahtijeva razumijevanje i diskusiju o problemima koji se izučavaju. Saznaje da to podrazumijeva individualno, ali i saradničko – grupno učenje; učenje u školi ali i učenje van škole (npr. učenje kroz izradu projekata, rad u zajednici i sl.).

● Kako da koristiš ovaj udžbenik?

Učenik upoznaje osnovne elemente sadržaja udžbenika (lekcije koje će učiti), ali i didaktičke elemente udžbenika (osnovni tekst, dodatni tekstovi, radni tekstovi, što je važan sadržaj; kompas, siže itd.). Saznaje da svaki od ovih elemenata udžbenika pruža određenu vrstu pomoći prilikom učenja.

IZVOD IZ PLANA:

TEME	SADRŽAJ	TEORIJSKI	VJEŽBE	IZBORNI ČASOVI	UKUPNO ČASOVA
1	Uvod u predmet	1			1

AKTIVNOSTI UČENJA

– moguće ideje za scenario časa:

VARIJANTA: 1.

Analiza sadržaja udžbenika i ciljeva učenja predmeta

Učenici imaju zadatak da analiziraju opšte ciljeve učenja ovog predmeta (koriste tekst: Uvod u predmet). Kroz razgovor sa nastavnikom utvrđuju opšte ciljeve predmeta.

- Koja znanje treba da steknu učenjem ovog predmeta?
- Koje je vještine i sposobnosti važno razvijati kroz ovaj predmet?
- Koje je vrijednosti važno prihvatiti kroz ovaj predmet?

Rezultat ovih aktivnosti može se sumirati u tabeli:

SADRŽAJI UČENJA	VJEŠTINE I SPOSOBNOSTI	STAVOVI I VRIJEDNOSTI
<ul style="list-style-type: none"> ● Šta je EU i koje su njene članice ● Institucije EU ● Jedinstveno tržište ● Zaštita životne sredine u EU ● Zaštita ljudskih prava, itd.	<ul style="list-style-type: none"> ● učenja ● rješavanja problema ● stvaralačkog mišljenja ● kritičkog mišljenja ● saradnja ● komunikacija...	<ul style="list-style-type: none"> ● tolerantnost ● humanost ● zajedništvo ● otvorenost za drugo i drugačije, itd.

Na osnovu tabele vodi se razgovor o važnosti pojedinih ciljeva predmeta: zašto je važno da poznamo EU; zašto je važno da kod sebe izgrađujemo, na primjer, sposobnost učenja; zašto su važne određene vrijednosti?

Nastavnik može utvrditi koje teme su učenicima zanimljive i šta bi željeli da bude sadržaj izbornih časova.

ISHODI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da *na standardnom nivou*:

- zna šta je sadržaj učenja predmeta EU
- zna ciljeve učenja predmeta EU
- zna način korišćenja udžbenika

Na višem nivou:

- navodi neke od vještina koje se uče kroz ovaj predmet i objašnjava njihov značaj
- navodi neke od vrijednosti koje se izgrađuju kroz ovaj predmet i objašnjava njihov značaj

2

EVROPSKA UNIJA

SAZNAJNI CILJEVI PROGRAMA:

Šta ćeš saznati?

- Šta je EU danas, i koje su njene članice?
- Koji su simboli EU?
- Šta su razlozi nastanka EU?
- Koje nadležnosti ima i koji su ciljevi EU?
- Na kojim se principima i načelima temelji EU?
- Šta znači pojam pravne tekovine EU (acquis communautaire)?

NASLOVI IZ UDŽBENIKA:

- Evropska unija i njene članice danas
- Simboli Evropske unije
- Ideja evropskih integracija
- Nadležnosti i ciljevi EU
- Principi i načela na kojima se temelji EU
- Pojam pravne tekovine EU

IZVOD IZ UDŽBENIKA:

● Šta je EU danas i koje su njene članice?

Učenik upoznaje EU kao porodicu demokratskih evropskih zemalja koje zajednički rade da bi poboljšale život svojim građanima. Za samo pola vijeka, ona je omogućila uspostavljanje mira i napretka u Evropi, stvaranje jedinstvene evropske valute (eura) i jedinstvenog tržišta bez granica između država. Ona je postala velika trgovinska sila, veliki investitor i svjetski lider u oblastima poput zaštite životne sredine i pomoći u razvoju. Broj njenih članica povećao se sa šest na dvadeset sedam, dok se više evropskih zemalja priprema za članstvo. Evropska unija je danas zajednica 27 država, u kojoj na teritoriji koja se prostire na 4,2 miliona km² živi 495 miliona stanovnika i u kojoj se službeno komunicira na 23 jezika, gdje se zajedničke politike sprovode preko veoma razgranatog mehanizma institucija koje objedinjava i uređuje pravna tekovina Zajednice, tzv. *acquis communautaire*.

● Koji su simboli EU?

Učenik saznaje da se zajednički evropski identitet ostvaruje i kroz postojanje simbola Evropske unije. Najistaknutiji simboli EU su: himna, zastava, Dan Evrope i euro. Himna Evropske unije je „Oda radosti“. Zastava koju čini plava podloga s 12 zlatnih zvjezdica raspoređenih u krug bila je zastava Savjeta Evrope. Od 1985. godine to je zastava Evropske unije. Dan Evrope, 9. maj, obilježava početak procesa integracija, tj. ujedinjavanja država u Evropi. Euro je zajednička valuta EU.

● Šta su razlozi nastanka EU?

Kraj II svjetskog rata označio je početak nove ere u odnosima između evropskih država. Trebalo je staviti tačku na međunarodne sukobe i izgraditi trajni mir koji će počivati na zajedničkim vrijednostima i interesima evropskih naroda. Nova generacija evropskih državnika lansirala je ideju ujedinjene Evrope zasnovane na ugovorima koji će garantovati mir, vladavinu prava i jednakost država. U periodu od 1945. do 1950. godine formiraju se brojne regionalne i međunarodne organizacije koje su kao osnovni cilj imale očuvanje mira i bezbjednosti, obnovu ratom razorenih privreda, podsticanje raznih vidova saradnje između država. Prvi dokument koji je označio početak konkretizacije i realizacije funkcionalne integracije bila je tzv. *Šumanova deklaracija*. Nakon ovog uslijedio je niz drugih ugovora, osnivačkih akata, koji su odredili put današnje EU. Najvažniji osnivački akti su: *Ugovor o Evropskoj zajednici za uglj i čelik*; *ugovori o osnivanju EEZ i Euroatoma*; *Jedinstveni evropski akt*; *Ugovor o EU*; *Ugovor iz Amsterdama*; *Ugovor iz Nice*; *Ugovor o ustavu*; *Ugovor iz Lisabona*.

● Koje nadležnosti ima i koji su najvažniji ciljevi EU?

Sama Evropska unija nema pravni subjektivitet – nema svojstvo pravnog lica i ne može zaključivati međunarodne ugovore. Zajednice imaju pravni subjektivitet koji im omogućava da budu strane ugovornice u međunarodnim sporazumima i postanu članice međunarodnih organizacija. Ciljevi EU jesu da podstiče uravnotežen i trajan privredni i društveni razvoj i visok nivo zaposlenosti; afirmiše vlastiti identitet na međunarodnoj sceni; jača zaštitu prava i interesa državljana svojih država članica; nastoji da održi i ojača Uniju kao prostor slobode, bezbjednosti i pravde; nastoji da u cjelosti očuva pravne tekovine Zajednice i da ih dalje razvija.

● Na kojim se principima i načelima temelji EU?

Osnovni *principi* kojima se rukovodi Evropska unija i njene institucije utvrđeni su Ugovorom o Evropskoj uniji i Ugovorom o EZ, a neke je ustanovio Sud pravde. Najvažniji su: *princip legaliteta*; *princip autonomije komunitarnog pravnog poretka*; *princip supsidijarnosti*; *princip proporcionalnosti*; *princip solidarnosti*. Evropska unija se zasniva na načelima koja su zajednička svim državama članicama. To su načela slobode, demokratije, poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda i vladavine prava.

● Šta znači pojam – pravne tekovine EU (acquis communautaire)?

Francuski termin *acquis communautaire* označava „nasljeđe“ ili „tekovinu“ EU, odnosno sva pravna akta koja je Unija ikada usvojila. Koristi se za skup prava i obaveza koje sve zemlje članice povezuju unutar Unije. *Acquis*-om su obuhvaćeni: jedinstveno tržište, carinska unija, zajednička agrarna politika, politika strukturnih reformi i sva pitanja ekonomske i monetarne unije (prvi stub Evropske unije).

IZVOD IZ PLANA:

TEME	SADRŽAJ	TEORIJSKI	VJEŽBE	IZBORNI ČASOVI	UKUPNO ČASOVA
2	Evropska unija	1	2	1	4

AKTIVNOSTI UČENJA

– moguće ideje za scenario časa:

ČAS: 1.

EU danas, njeni simboli i razlozi nastanka

Na prethodnom času nastavnik može uputiti učenike da što više saznaju o zemljama članicama EU (položaj; broj stanovnika; razvijenost i sl.). Ukoliko učenici imaju pristup internetu, mogu koristiti *veb-sajt EUROSTAT-a* ili druge izvore znanja (udžbenike geografije, npr.). Na času se može koristiti prilog *Upoznaj članice EU* i tekst *Razlozi nastanka EU i osnivački ugovori*.

Učenici u grupama imaju zadatak da predstavljaju pojedine članice EU koristeći se podacima iz tabele: *Upoznaj članice EU*. Važno je da nastavnik upozna učenike sa pojmovima: *BDP* (bruto društveni proizvod) i *BDP/pc* (bruto društveni proizvod po stanovniku).

Grupe učenika mogu imati sljedeće zadatke:

- pojedine zemlje članice EU (broj stanovnika, površina i glavni gradovi; zemlje eurozone i godina pristupanja; bruto društveni proizvod; bruto društveni proizvod po stanovniku)
- zemlje zapadnog Balkana (isti podaci)
- Crna Gora (isti podaci)

Nakon prezentacije grupa i poređenja zemalja EU, zemalja zapadnog Balkana i Crne Gore, nastavnik podstiče razgovor o razlozima nastanka EU i najvažnijim osnivačkim ugovorima:

- važni datumi u nastajanju EU (vidi prilog: EU od ideje do stvarnosti)
- značaj Šumanove deklaracije za stvaranje EU
- Evropske zajednice – Ugovor o osnivanju Evropske zajednice za uglj i čelik – EZUČ (Pariski ugovor)
- Matriht 1992 – Ugovor o stvaranju EU
- Ugovori: Amsterdam 1997, Nica 2001.
- Ugovor o Ustavu EU (2004) i Reformski ugovor (2007)

Napomena: osnovni cilj ove aktivnosti jeste da učenici upoznaju EU – kako je i na osnovu čega nastala, i koje su osnovne karakteristike zemalja članica EU (kao i uporedne karakteristike zemalja koje žele da pristupe EU, uključujući i Crnu Goru). Dakle, nije neophodno razmatrati sve detalje u vezi sa važnim datumima i osnivačkim ugovorima jer će i kasnije ovi dokumenti, kao i podaci o ekonomskim karakteristikama zemalja članica EU, biti predmet učenja.

ČAS: 2.

Nadležnosti i ciljevi EU

Nastavnik učenicima treba da objasni pojam *suverenitet* i odnos između EU i Evropskih zajednica (može da koristi prilog: *Na čemu se zasniva uspjeh EU?* i prilog: *Kakav je odnos EU i Evropskih zajednica?*)

Nastavnik učenicima interpretira osnovne *ciljeve Evropske unije*. Zatim učenici u grupama imaju zadatak da analiziraju po jedan od ciljeva EU – da razmisle zašto je taj cilj važan za EU, a zašto za njene građane.

Zadaci grupa

Ciljevi EU

- Podstiče *uravnotežen i trajan privredni i društveni razvoj i visok nivo zaposlenosti*
- *Afirmiše vlastiti identitet na međunarodnoj sceni*
- *Jača zaštitu prava i interesa državljana svojih država članica*
- *Nastoji da održi i ojača Uniju kao prostor slobode, bezbjednosti i pravde*
- *Nastoji da u cjelosti očuva pravne tekovine zajednice i da ih dalje razvija*

Grupe izvještavaju i vodi se diskusija o značaju svakog od ciljeva EU. Sa učenicima se na kraju može razgovarati o pojmu pravne tekovine EU (*acquis communautaire*) i značaju principa: **vladavine prava, parlamentarne demokratije i tržišne ekonomije** za Evropsku uniju.

VARIJANTA: 1.

Nadležnosti, i principi EU

Nastavnik učenicima treba da objasni pojam *suvereniteta* i odnos između EU i Evropskih zajednica (može da koristi prilog: *Na čemu se zasniva uspjeh EU?* i prilog: *Kakav je odnos EU i Evropskih zajednica?*).

Učenici u grupama imaju zadatak da interpretiraju značaj pojedinih *principa* kojima se rukovodi EU (koriste prilog: *Principi kojima se rukovodi EU*). Svaka grupa dobije jedan od principa (npr, princip legaliteta) i treba da razmisli zašto je taj princip važan za EU i njene članice.

PRINCIPI EU	ŠTA ONI ZNAČE
<i>legaliteta</i>	● znači da je EU je zajednica koja se zasniva na pravu, a ne na sili, što je osnova institucionalnog sistema
<i>autonomije evropskih propisa</i>	● znači da će se evropski propisi primjenjivati jednako u cijeloj Zajednici
<i>supremacije</i>	● znači da u slučaju sukoba odredaba prava EZ i odredaba nacionalnog prava, prvenstvo primjene imaju odredbe prava EZ
<i>supsidijarnosti</i>	● znači da u izvršenju svojih nadležnosti Zajednica može djelovati samo ako se ciljevi predloženih aktivnosti ne mogu u dovoljnoj mjeri ostvariti mjerama država članica
<i>proporcionalnosti</i>	● znači da svaka aktivnost Zajednice neće ići izvan onog što je potrebno da se postignu ciljevi utvrđeni Ugovorom
<i>solidarnosti</i>	● znači da države članice moraju raditi zajedno u interesu Unije

Grupe izvještavaju i vodi se diskusija o značaju svakog od principa EU. Sa učenicima se na kraju može razgovarati o pojmu pravne tekovine EU (*acquis communautaire*) i značaju: **vladavine prava**, **parlamentarne demokratije** i **tržišne ekonomije** za Evropsku uniju.

IZBORNI ČAS

Organizacije važne za evropske integracije

Učenici mogu da dobiju zadatak da prikupe podatke i u školi predstave:

- **NATO** (*Sjevernoatlantski savez*)
- **Savjet Evrope** (*Council of Europe, SE*);
- **OEEC** (*Organizacija za evropsku ekonomsku saradnju*)

Svoje izvještaje grupe učenika mogu predstaviti u vidu plakata sa fotografijama i osnovnim informacijama. Plakati se mogu predstaviti drugim učenicima škole.

ISHODI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da *na standardnom nivou*:

- zna ko su članice EU
- zna simbole EU
- zna da navede osnovne razloge nastanka EU
- zna da navede nadležnosti EU
- zna da navede osnovne ciljeve EU
- zna da navede osnovna načela i principe na kojima se temelji EU
- zna da navede sadržaj pojma pravne tekovine EU (*acquis communautaire*).

Na višem nivou:

- objašnjava karakteristike članica EU
- objašnjava važnost Šumanove deklaracije za nastanak EU
- objašnjava odnos nadležnosti EU – Evropske zajednice
- objašnjava značaj ciljeva i principa na kojima se temelji EU
- objašnjava važnost principa vladavine prava, parlamentarne demokratije i tržišne ekonomije za Evropsku uniju.

3

INSTITUCIJE EVROPSKE UNIJE

SAZNAJNI CILJEVI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da sazna:

- Šta je Savjet EU?
- Šta je Evropski savjet?
- Koje su nadležnosti i kako radi Evropski parlament?
- Šta je Evropska komisija?
- Šta radi Sud evropskih zajednica?
- Šta je Revizorski sud?
- Koje institucije i agencije još postoje u EU?

NASLOVI IZ UDŽBENIKA:

- Savjet EU
- Evropski savjet
- Evropski parlament
- Evropska komisija
- Sud evropskih zajednica
- Evropski revizorski sud
- Ostale institucije i agencije EU

IZVOD IZ UDŽBENIKA:

● Šta je Savjet EU

Savjet Evropske unije, na ministarskom nivou, predstavlja zemlje članice i glavno je tijelo za donošenje odluka u EU.

● Šta je Evropski savjet

Kada se predstavnici zemalja EU sastaju na nivou predsjednika država i vlada, tada imamo Evropski savjet. On obezbjeđuje politička rješenja za pitanja koja su od velike važnosti za EU.

● Koje su nadležnosti Evropskog parlamenta i kako on radi

Evropski parlament dijeli zakonsku i budžetsku ulogu/funkciju sa Savjetom Evropske unije. Interesi naroda predstavljeni su kroz rad Parlamenta.

● **Šta je Evropska komisija**

Evropska komisija zastupa interese Zajednice. Komisija ima pravo da predlaže zakone, ali i da utvrđuje da li se politike EU pravilno primjenjuju.

● **Šta radi Sud evropskih zajednica**

Sud evropskih zajednica je institucija zadužena za poštovanje ugovora i zakona samih tijela EU i zemalja članica, kako se ne bi desilo da u državama članicama komunitarno pravo bude različito tumačeno i primjenjivano.

● **Šta je Revizorski sud**

Revizorski sud kontroliše rad budžeta EU, tj. da li se prihodi i rashodi budžeta EU prikupljaju i troše u skladu sa propisima.

● **Koje institucije i agencije još postoje u EU**

Finansijske institucije EU zadužene su da pod povoljnim uslovima (rokovima i kamatama) unapređuju razvoj zemalja članica (*Evropska investiciona banka*) i zemalja bivšeg socijalističkog bloka u procesu tranzicije i transformacije (*Evropska banka za obnovu i razvoj*).

IZVOD IZ PLANA:

TEME	SADRŽAJ	TEORIJSKI	VJEŽBE	IZBORNI ČASOVI	UKUPNO ČASOVA
3	Institucije EU	1	2		3

AKTIVNOSTI UČENJA

– moguće ideje za scenario časa:

ČAS: 1.

Institucije EU – istraživanje

Grupe učenika mogu dobiti zadatak (na prethodnom času) da prikupe informacije i da na času predstave pojedine institucije EU. Grupe se formiraju prema sljedećim zadacima, karticama sa osnovnim podacima.

● **Savjet EU**

ULOGA	glavno tijelo za donošenje odluka u EU
LOKACIJA	Brisel (Belgija), izuzev u aprilu, junu i oktobru u Luksemburgu (Luksemburg)
ČLANSTVO	ministri, iz svake zemlje članice po jedan ministar
ADRESA	Rue de la Loi/W etstraat 175, B-1048 Brisel
INTERNET SAJT	www.consilium.europa.eu

● Evropski parlament

ULOGA	Tijelo EU koje je direktno izabrano od strane građana. Ima zakonodavnu ulogu u okviru evropskih institucija.
LOKACIJA	Mjesečna plenarna zasjedanja u Strazburu (Francuska), vanredna zasjedanja i sastanci komiteta u Briselu, sekretarijat ima kancelarije u Luksemburgu.
ČLANSTVO	736 parlamentaraca, biraju se na 5 godina
ADRESA	Plateau du Kirchberg, BP 1601, L-2929, Luxembourg
INTERNET SAJT	www.europarl.europa.eu

● Evropska komisija

ULOGA	Izvršno tijelo EU i inicijator zakonske regulative
LOKACIJA	Brisel, ima kancelarije u Luksemburgu, takođe ima svoje kancelarije u svim zemljama EU i delegacije u glavnim gradovima širom svijeta.
ČLANSTVO	Jedan komesar iz svake zemlje članice, imenuju se na period od pet godina
ADRESA	B-1049 Brisel
INTERNET SAJT	www.ec.europa.eu

● Sud pravde EU

ULOGA	Sprovodi usvojene zakone u okviru evropskih institucija i zemalja članica.
LOKACIJA	Luskemburg
ČLANSTVO	Po jedan sudija iz svake zemlje članice imenuje se na period od šest godina.
ADRESA	Boulevard Konrad Adenauer, L-2925 Luxembourg
INTERNET SAJT	www.curia.europa.eu

● Evropski revizorski sud

ULOGA	Glavno tijelo za donošenje odluka u EU
LOKACIJA	Luskemburg
ČLANSTVO	Jedan revizor iz svake zemlje članice
INTERNET SAJT	www.eca.europa.eu

Učenici mogu da koriste internet (veb adrese su date u udžbeniku), razne publikacije, časopise novine i sl. Važno je da u svojim izvještajima predstave nadležnosti i način donošenja odluka u ovim institucijama. Prezentaciju mogu pripremiti na plakatu sa ilustracijama.

Nakon prezentacija, sa učenicima treba razgovarati o funkcijama i nadležnostima tri savjeta (vidi prilog: *Razlike između savjeta*)

ČAS: 2.

Institucije EU – Kviz

Nastavnik može podijeliti učenike u grupe i organizovati kviz sa sljedećim pitanjima:

1. Evropski savjet sastavljen je od: a) Predsjednika vlada b) Ambasadora c) Predsjednika država d) Ministara zemalja članica	5. Savjet EU donosi većinu svojih odluka glasanjem: a) Prostom većinom b) Kvalifikovanom većinom c) Apsolutnom većinom
2. Savjet Evropske unije može biti i: a) Savjet ministara b) COREPER c) Evropski savjet d) Savjet Evrope	6. Koliko se često sastaje Komisija: a) Jednom nedjeljno b) Jednom mjesečno c) Jednom u dvije nedjelje
3. Savjet EU ima pravo na zakonsku inicijativu: a) Da b) Ne	7. Evropska komisija ima sljedeće nadležnosti: a) Inicijator zakona i izvršna vlast b) Donošenje odluka u EU i praćenje njihovog izvršenja c) Usvajanje i praćenje realizacije budžeta
4. Kakve odluke donosi Evropski savjet: a) Političke odluke o svim bitnim pitanjima Unije b) Donosi zakone c) U ime EU potpisuje sporazume d) Usvaja budžet EU	8. Evropski parlament prema izborima u 2009. g. ima: a) 785 mjesta b) 736 mjesta c) 230 mjesta
9. Parlament donosi zakone zajedno sa: a) Evropskom komisijom b) Savjetom Evropske unije c) Evropskim savjetom	11. Koja evropska institucija ima sjedište u Briselu, Strazburu i Luksemburgu: a) Evropska komisija b) Evropski parlament c) Evropski savjet d) Evropski sud pravde
10. Funkcije Evropskog suda pravde: a) Jednoobrazna primjena zakona b) Donosi odluke c) Reaguje ako se budžet EU ne troši prema planu	12. Najveći dio osoblja Evropske komisije nalazi se u Luksemburgu: a) Da b) Ne

Važno je da nastavnik obezbijedi da se utvrde tačni odgovori na svako pitanje (ako na neko pitanje nijedna od grupa koje učestvuju u kvizu ne zna tačan odgovor, treba im dozvoliti da ga pronadu u udžbeniku).

ČAS: 2. ALTERNATIVNO

Odlučivanje u EU

Evropska unija je zajednica različitosti, a svakim daljim širenjem EU razlike se povećavaju. Uloga institucija EU jeste da upravljaju razlikama (u političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, vjerskom životu) zemalja članica. Poštovati razlike i donositi odluke primjerene trenutku u kojem se nalazi Unija jako je težak posao. Razumijevanje ovih stavova najbolje se može postići kroz sljedeću vježbu.

Način rada Savjeta Evropske unije (usaglašavanje različitosti) demonstrirati učenicima tako što će im se dati da donesu odluku o nekom aktuelnom pitanju koje se tiče njih samih, zavisno od uzrasta. Na primjer: Gdje ići na matursku ekskurziju? Ili da daju rješenje o nekom aktuelnom ekonomsko-socijalnom problemu.

Dati učenicima po 5 minuta da individualno definišu želje i potrebe. Zatim dodatnih 5 minuta da u grupama u kojima ih je po četvoro usaglase stav, i da svaka grupa javno kaže poziciju koja je rezultat dogovora na nivou grupe. Pitati kako su došli do odluke tako što su glasali, ili jednoglasno, ili su preпустиili odluku „jačim“ pojedincima u grupi. Ukažite na koliko različitih odgovora i mogućnosti koje su ukazali učenici. Uporedite to sa stavovima i potrebama svake zemlje članice kada se raspravlja o važnim pitanjima.

Postavite im pitanje o tome kako da se dođe do jedinstvenog stava/rješenja. Stimulišite njihov međusobni dijalog, kako pomiriti razlike i doći do jedinstvenog rješenja. Ukoliko sami ne dođu do odgovora, treba im ponuditi glasanje kao opciju. Zatim demonstrirati glasanje: prostom većinom, ili kvalifikovanom, gdje će se po nekom kriterijumu, recimo uspjeh u školi, svakom učeniku dodijeliti broj glasova. Odličnim učenicima 5 glasova, vrlo dobrim 4, dobrim 3, dovoljnim 2, učenicima koji imaju nedovoljne ocjene po 1 glas.

Stimulišite ih da sami donesu zaključak o tome koliko je usaglašavanje stavova, interesa, potreba i želja teško, i da se u sličnoj, ali mnogo komplikovanijoj poziciji nalaze institucije EU.

Rad Evropskog savjeta i nadležnosti demonstrirajte tako što će konačnu odluku donijeti neka nadležna institucija ili uprava škole ili ministarstvo.

ISHODI PROGRAMA:

Učenik/ učenica treba da *na standardnom nivou*:

- zna nadležnost Savjeta EU
- zna šta je Evropski savjet
- zna da navede nadležnosti i način rada Evropskog parlamenta
- zna šta je Evropska komisija
- zna šta radi Sud evropskih zajednica
- zna šta je Revizorski sud
- zna da navede institucije i agencije u EU.

Na višem nivou:

- objašnjava razliku između savjeta
- objašnjava način odlučivanja u institucijama EU
- objašnjava razlike u nadležnostima pojedinih institucija

4

JEDINSTVENO TRŽIŠTE EVROPSKE UNIJE

SAZNAJNI CILJEVI PROGRAMA:

Učenik/ učenica treba da sazna:

- Šta predstavlja jedinstveno tržište EU?
- Koje su osnovne ekonomske slobode?
- Koje to politike države članice EU ustupaju svojim zajedničkim institucijama da ih one direktno sprovode?
- Šta je Evropska monetarna unija, i kakva je uloga eura kao zajedničke evropske valute?
- Koje prednosti državama članicama i njihovim građanima daje jedinstvena EU na svjetskoj sceni danas?

NASLOVI IZ UDŽBENIKA:

- Nastanak jedinstvenog tržišta
- Četiri ekonomske slobode
- Zajedničke politike EU
- Evropska monetarna unija i euro
- EU na svjetskoj sceni

IZVOD IZ UDŽBENIKA:

● Šta predstavlja jedinstveno tržište EU?

Od 1951, odnosno 1958. godine, EEZ je počela, a 1992. godine zaokružila uvođenje koncepta zajedničkog tržišta koje se postepeno razvijalo: od zone slobodne trgovine (kada zemlje međusobno daju samo određene trgovinske i carinske ustupke za slobodan protok roba), preko carinske unije (potpuno ukidanje carina, zajedničke carine prema trećim zemljama), do postepenog formiranja zajedničkog tržišta (ukidanje velikog broja necarinskih barijera i usklađivanje povezanih politika, nadnacionalno zakonodavstvo koje to uređuje).

● **Koje su osnovne ekonomske slobode?**

Jedinstveno unutrašnje tržište, koje predstavlja srž EU, zasniva se na ostvarivanju četiri slobode: slobodno kretanje ljudi, roba, usluga i kapitala. Jedinstveno unutrašnje tržište moguće je tek potpunim ukidanjem prepreka za ove četiri slobode, koje se nazivaju i četiri ekonomske slobode.

● **Koje to politike države članice EU ustupaju svojim zajedničkim institucijama da ih one direktno sprovode?**

Da bi koncept zajedničkog tržišta zaista nastao u praksi, bilo je neophodno neke važne politike, koje uređuju ekonomski život u zemlji, podići na nadnacionalni nivo – nivo Evropske unije. Ključne zajedničke politike EU su: carinska politika, trgovinska politika, politika zaštite konkurencije, regionalna politika, sprovođenje budžeta EU i zajednička poljoprivredna politika.

● **Šta je Evropska monetarna unija, i kakva je uloga eura kao zajedničke evropske valute?**

Ekonomska i monetarna unija (EMU) predstavlja viši nivo ekonomske integracije, koji je zaokružen 1999. godine. Sprovodi ga Evropska centralna banka (ECB) u saradnji sa centralnim bankama država članica koje su ispunile kriterijume konvergencije i ušle u eurozonu (16) i koriste euro kao zvanično sredstvo plaćanja.

● **Koje prednosti državama članicama i njihovim građanima daje jedinstvena EU na svjetskoj sceni danas?**

EU27 čini 7,4% svjetske populacije. Ona proizvodi 30% svjetskog BDP-a, učestvuje 19% u svjetskoj trgovini (najveći svjetski trgovac) i skoro 60% u međunarodnoj razvojnoj i humanitarnoj pomoći (najveći svjetski donator i pružalac razvojne pomoći).

IZVOD IZ PLANA:

TEME	SADRŽAJ	TEORIJSKI	VJEŽBE	IZBORNI ČASOVI	UKUPNO ČASOVA
4	Jedinstveno tržište EU	1	2	1	4

AKTIVNOSTI UČENJA

– moguće ideje za scenario časa:

ČAS: 1.

Jedinstveno tržište, ekonomske slobode i zajedničke politike

Učenici imaju zadatak da u grupama analiziraju ekonomske slobode kretanja proizvoda, ljudi, kapitala i usluga. U svom izvještaju učenici treba da ukažu na **prednosti** jedinstvenog tržišta (šta građanima EU obezbjeđuje sloboda kretanja ljudi; šta sloboda kretanja roba, itd.).

ZADACI ZA GRUPE	PROBLEMI KOJIMA SE GRUPE BAVE – PREDNOSTI
Ekonomске slobode	<ul style="list-style-type: none"> ● sloboda kretanja proizvoda ● sloboda kretanja ljudi ● sloboda kretanja kapitala ● sloboda kretanja usluga

Nakon izvještaja grupa, nastavnik treba da objasni pojam zajedničke politike i da usmjeri diskusiju učenika na povezivanje ekonomskih sloboda i zajedničkih politika EU. Važno je da učenici razumiju njihovu povezanost. Na primjer, povezanost carinske i monetarne unije (zajednička politika) i slobode kretanja ljudi i kapitala (ekonomske slobode).

Zajedničke politike	<ul style="list-style-type: none"> ● carinska unija ● monetarna unija ● zajednička poljoprivredna politika ● budžetska politika ● politika konkurencije ● poreska harmonizacija
----------------------------	---

Prilikom izrade grupnog zadatka učenici mogu koristiti tekst udžbenika i posebno priloge:

- Šta podrazumijeva jedinstveno tržište?
- Šengenski sporazum i sloboda kretanja
- Koje vrste nadležnosti Unija ima?
- Kako se EU bori protiv monopola

ČAS: 2.

Upoznaj ekonomsku snagu EU – istraživački zadatak

Na prethodnom času učenike je moguće organizovati u grupe sa zadatkom da prikupe podatke o ekonomskoj snazi EU. Grupe se mogu baviti sljedećim problemima:

- Stanovništvo
- Površina i gustina naseljenosti
- Bruto društveni proizvod – BDP
- Bruto društveni proizvod po glavi stanovnika (BDP/pc)
- Učešće EU u svjetskom izvozu i uvozu
- Zaposlenost/nezaposlenost
- Demografski problem (starenje stanovništva)

Nastavnik upućuje učenike da koriste prilog: *Upoznaj ekonomsku snagu EU*, internet – <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> ili druge izvore. Učenici svoje izvještaje mogu pripremiti u vidu plakata, preglednika ili na drugi pogodan način.

Nakon prezentacije vodi se diskusija o prednostima Zajednice (vidi prilog: *Koje su prednosti Zajednice?*).

IZBORNI ČAS – predlog

Zaštita potrošača

Zaštita potrošača jedna je od važnih politika EU (spada u grupu podijeljenih nadležnosti). Nastavnik može uputiti učenike da istraže šta je u Crnoj Gori do sada urađeno povodom ovog pitanja.

- Zakon o zaštiti potrošača
- Nevladine organizacije (udruženje potrošača)
- Obrazovanje (da li se u školi nešto uči o ovome)
- Sredstva izvještavanja (da li se u sredstvima javnog izvještavanja može nešto saznati o ovoj temi)

VARIJANTA 2.

Akcija u školi – upoznajte učenike sa pravima potrošača

Koristeći Zakon o zaštiti potrošača, učenici mogu izraditi plakate putem kojih će ostale učenike u školi upoznati sa njihovim pravima iz ove oblasti. Zakon se može preuzeti na sajtu: <http://www.gov.me>

Izrađeni plakati mogu se izložiti na vidnom mjestu u školi, a moguće je organizovati i tribinu za ostale učenike škole.

ISHODI PROGRAMA:

Učenik/ učenica treba da *na standardnom nivou*:

- zna da navede obilježja jedinstvenog tržišta EU
- zna da navede osnovne ekonomske slobode
- zna da navede zajedničke politike EU
- zna da navede članice eurozone

Na višem nivou:

- objašnjava pogodnosti koje zemlje članice EU imaju od zajedničkog tržišta
- objašnjava značaj slobode kretanja ljudi u EU
- objašnjava zašto je važno ustupanje pojedinih politika zajedničkim institucijama EU
- objašnjava koje sve uloge ima euro

5

ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE U EU

SAZNAJNI CILJEVI PROGRAMA:

Učenik/ učenica treba da sazna:

- Šta je održivi razvoj?
- Koji se propisi EU odnose na životnu sredinu?
- Koji su osnovni principi zaštite životne sredine?
- Zašto se kaže da je Crna Gora ekološka država?

NASLOVI IZ UDŽBENIKA:

- Održivi razvoj
- Propisi EU koji se odnose na zaštitu životne sredine
- Principi zaštite životne sredine
- Crna Gora – ekološka država

IZVOD IZ UDŽBENIKA:

● Šta je održivi razvoj?

Svijest o potrebi zajedničkog djelovanja u cilju zaštite životne sredine uticala je da se organizuju međunarodne konferencije na kojima se države dogovaraju o ciljevima i mjerama za očuvanje životne sredine. Na konferenciji Ujedinjenih nacija o humanoj životnoj sredini, održanoj u Stokholmu, 1972, usvojena je deklaracija kojom je *pravo na zdravu životnu sredinu* prvi put izričito navedeno. Naredna konferencija o životnoj sredini i razvoju održana je u Rio de Žaneiru 1992. Na ovoj konferenciji usvojena je deklaracija (poznata pod nazivom Rio deklaracija) na osnovu koje se održivim razvojem smatra „*pravo na razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjice, a pri tom ne ugrožava sposobnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe*“.

● Koji se propisi EU odnose na životnu sredinu?

Osnovni izvori prava Evropske unije su: Ugovor o osnivanju Evropske ekonomske zajednice (Rimski ugovor iz 1957, sa izmjenama koje su uslijedile donošenjem Jedininstvenog evropskog akta iz 1987), Ugovor o Evropskoj uniji (ugovor iz Maastrichta iz 1993) i Ugovor iz Nice (iz 2001). Ovim

dokumentima precizno su određeni *ciljevi* i *principi* politike djelovanja u ovoj oblasti. Na osnovu osnivačkih ugovora organi i institucije Evropske unije donose propise (uredbe, direktive, odluke, preporuke, mišljenja i rezolucije) koji se odnose i na životnu sredinu zemalja članica EU.

● **Koji su osnovni principi zaštite životne sredine?**

Bavljenje zaštitom životne sredine van nacionalnih granica dovelo je do ustanovljavanja brojnih principa zaštite životne sredine (izdvajaju se: *princip prevencije* i *princip 'zagađivač plaća'*). Svrha ovih principa jeste ostvarivanje *ciljeva* politike u ovoj oblasti: očuvanje, zaštita i poboljšanje kvaliteta životne sredine; zaštita ljudskog zdravlja; racionalno korišćenje prirodnih resursa; unapređenje mjera na međunarodnom planu u cilju reagovanja na globalne probleme životne sredine.

● **Zašto se kaže da je Crna Gora ekološka država?**

Inspirisana atmosferom koja je prethodila održavanju konferencije u Rio de Žaneiru, Crna Gora je 1991. usvojila Deklaraciju o ekološkoj državi Crnoj Gori, a nedugo zatim, 1992. godine, svojim ustavom proglasila da je ekološka država. To je i prvi put da se jedna država na takav način proglasi ekološkom.

IZVOD IZ PLANA:

TEME	SADRŽAJ	TEORIJSKI	VJEŽBE	IZBORNI ČASOVI	UKUPNO ČASOVA
5	Zaštita životne sredine u EU	1	1		2

AKTIVNOSTI UČENJA

– moguće ideje za scenario časa:

ČAS: 1.

Zaštita životne sredine u mom kraju – akcioni plan

Organizovati grupe učenika i podstaći ih da izrade akcioni plan zaštite životne sredine u Crnoj Gori. Pri izradi ovog zadatka treba da koriste udžbenik.

Koje elemente treba da sadrži akcioni plan?

Prvo: učenici uz pomoć nastavnika treba da odrede na čemu počiva njihov akcioni plan (pravna osnova). Nastavnik navodi moguće osnove akcionog plana (npr. propisi EU; Ustav CG). Važno je da navedu jedan ili više osnova svog plana.

Drugo: učenici treba da navedu osnovne ciljeve svog plana (jedan ili više njih). Pri određivanju ciljeva akcionog plana treba da se pozivaju na jedan ili više *osnovnih ciljeva* politike EU u ovoj oblasti:

- očuvanje, zaštita i poboljšanje kvaliteta životne sredine;
- zaštita ljudskog zdravlja
- racionalno korišćenje prirodnih resursa
- unapređenje mjera na međunarodnom planu u cilju reagovanja na globalne probleme životne sredine.

Treće: učenici treba da navedu konkretne mjere za svaki cilj svog akcionog plana – šta konkretno treba uraditi, šta predlažu?

Primjer akcionog plana

Osnova: npr. Ustav Crne Gore

CILJ	PREDLOG MJERA
● zaštita ljudskog zdravlja	● kontrola korišćenja pesticida i drugih zaštitnih sredstava u poljoprivredi
	● obuka poljoprivrednika u cilju pravilnog korišćenja zaštitnih sredstava

Nakon prezentacije svih grupa, nastavnik treba da podstakne učenike da razmisle koje su od principa koristili u svojim akcionim planovima. Mogu da navedu jedan ili više principa EU:

- princip predostrožnosti
- princip prevencije
- princip suzbijanju zagađenja na izvoru štete
- princip 'zagađivač plaća'.

Na primjer, kontrola korišćenja pesticida u funkciji zaštite zdravlja ljudi podrazumijeva princip *predostrožnosti*; obuka poljoprivrednika podrazumijeva princip prevencije, itd.

ALTERNATIVNO

Šta čovjeku treba: CO₂ ili O₂?!

Učenici se mogu baviti nekim od globalnih problema. Na primjer, kako riješiti problem potrebe za razvojem (proizvodnim) na jednoj strani, i sve većim zagađenjem prirodne sredine na drugoj strani. Na primjer, treba osmisliti kako se mogu obezbijediti radna mjesta za ljude iz svog kraja, a da to ne bude na štetu očuvanja zdrave životne sredine.

ALTERNATIVNO

Debata – održivi razvoj

Nastavnik može organizovati debatu u kojoj jedna grupa zastupa stav potrebe za razvojem, a druga potrebe za očuvanje životne sredine. Grupe treba prvo da definišu osnovne argumente za stranu koju zastupaju, a zatim se vodi debata.

Važno je da učenici razumiju kompromisno rješenje, ili rješenje koje može da zadovolji oba ova uslova (da se obezbijedi razvoj, ali i zaštita životne sredine).

ISHODI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da *na standardnom nivou*:

- objašnjava pojam održivi razvoj
- zna da navede propise EU koji se odnose na životnu sredinu
- zna da navede osnovne ciljeve zaštite životne sredine
- zna da navede osnovne principe zaštite životne sredine
- zna da je Crna Gora ustavom ekološka država

Na višem nivou:

- objašnjava važnost održivog razvoja
- poznaje osnovne propise kojima su regulisana pitanja zaštite životne sredine
- objašnjava važnost očuvanja životne sredine
- objašnjava kako se ostvaruje princip prevencije, a kako princip 'zagađivač plaća'
- navodi predloge kako Crna Gora da stvarno postane ekološka država

6

LJUDSKA PRAVA U EU

SAZNAJNI CILJEVI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da sazna:

- Zašto su značajni demokratija i ljudska prava?
- Koja prava svako dijete ima?
- Kako se štite ljudska prava u Crnoj Gori?
- Što je rodna ravnopravnost?
- Ko je zadužen da štiti ljudska prava i slobode?

NASLOVI IZ UDŽBENIKA:

- Značaj demokratije i ljudskih prava za EU
- Konvencija o pravima djeteta
- Zaštita ljudskih prava u Ustavu Crne Gore
- Rodna ravnopravnost
- Zaštitnik ljudskih prava i sloboda – ombudsman

IZVOD IZ UDŽBENIKA:

● Zašto su značajni demokratija i ljudska prava?

Demokratija i poštovanje ljudskih prava, uz slobodu i vladavinu prava, značajni su za EU zato što predstavljaju zajedničke temelje na kojima je izgrađena kompletna evropska porodica. Zahvaljujući tim zajedničkim vrijednostima, EU se, uz visok nivo zaštite građana i kvaliteta života, razvija kao prostor slobode, pravde i bezbjednosti, u kojem se unapređuje zapošlenost i socijalna zaštita, jednakost između muškaraca i žena, životna sredina, promovišu i štite dječija prava.

● Koja prava ima svako dijete?

Djeca predstavljaju posebnu društvenu grupu čija su prava dodatno zaštićena u domaćem i međunarodnom sistemu zaštite ljudskih prava. Prava su sve ono što djeca treba da imaju, mogu i smiju da rade. Prava djeteta navedena su u Konvenciji UN o pravima djeteta koju su Ujedinjene nacije (UN) usvojile 1989. godine. Sve države članice EU pristale su na ova prava. Prihvatila ih je i naša zemlja. Mnoge zemlje u svijetu opredijelile su se i za osnivanje posebnih institucija za prava djeteta. Među njima je i naša zemlja.

● **Kako se štite ljudska prava u Crnoj Gori?**

Crna Gora je, po svom Ustavu, građanska, demokratska, ekološka i država socijalne pravde, utemeljena na vladavini prava. To su upravo one vrijednosti na kojima počiva sama EU – načela slobode, demokratije, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda.

● **Što je rodna ravnopravnost?**

Prema Evropskoj povelji o rodnoj ravnopravnosti, na lokalnom nivou rodna ravnopravnost pretpostavlja da u jednom društvu, zajednici ili organizaciji postoje *jednake mogućnosti* za žene, muškarce i osobe drugačijih rodnih identiteta da doprinesu kulturnom, političkom, ekonomskom i socijalnom napretku, kao i da imaju jednake mogućnosti da uživaju sve koristi i dobrobiti od napretka jedne zajednice.

● **Ko je zadužen da štiti ljudska prava i slobode?**

Kada su nekom građaninu povrijeđena prava i slobode nekim aktom, radnjom ili nečinjenjem državnih i lokalnih organa i javnih službi, onda se pritužbom može besplatno obratiti ombudsmanu, ili (u slučaju Crne Gore) zaštitniku ljudskih prava i sloboda.

IZVOD IZ PLANA:

TEME	SADRŽAJ	TEORIJSKI	VJEŽBE	IZBORNI ČASOVI	UKUPNO ČASOVA
6	Ljudska prava u EU	1	2	1	4

AKTIVNOSTI UČENJA

– moguće ideje za scenario časa:

ČAS: 1.

Učenici analiziraju moguće primjere kršenja prava djeteta i uviđaju značaj Konvencije o pravima djeteta za nesmetan razvoj i napredovanje svakog djeteta.

Grupe učenika imaju zadatak da navedu moguće primjere kršenja pojedinih prava djeteta (mogu koristiti prilog: *Koja prava svako dijete ima?*)

Prava djeteta:

KOJA PRAVA IMAŠ	ŠTO TO ZA TEBE ZNAČI
Puna zaštita djece od svih oblika nasilja, zapostavljanja i maltretiranja.	Niko nema pravo da te na bilo koji način zlostavlja, a država je dužna da te zaštiti.

Kršenje ovog prava znači (učenici navode moguće primjere):

- *kada se dijete vrijeđa i omalovažava u školi*
- *kada roditelji tuku djecu a policija ne reaguje*
- *itd.*

Svaka grupa svoje primjere može da predstavi plakatima.

ALTERNATIVNO

Analizirati neotuđivost, nedjeljivost i univerzalnost dječijih prava i razumjeti ulogu Konvencije o pravima djeteta.

Učenici u grupama raspoređuju neka od osnovnih prava djeteta u tabelu o osnovnim *potrebama čovjeka*. Nastavnik treba da objasni učenicima koje su osnovne potrebe čovjeka. Zadatak učenika je da neka od osnovnih prava djeteta dovedu u vezu sa osnovnim potrebama čovjeka – da vide kojim se pravima štite pojedine potrebe čovjeka.

Prava djeteta:

- **sloboda misli**
- **zaštita od zlostavljanja**
- **pravo na pomoć**
- **pravo na odmor i slobodno vrijeme**
- **pravo na zdravstvenu zaštitu**
- **pravo na obrazovanje**
- **itd.**

Tabela sa osnovnim potrebama čovjeka

ŠTA JE ČOVJEKU POTREBNO ZA DOSTOJAN ŽIVOT?	KONVENCIJE O PRAVIMA ČOVJeka
Svim ljudima su potrebni:	Svi ljudi imaju pravo:
● hrana, voda i odmor	
● dom, zdravlje i sigurnost	
● prijateljstvo, ljubav i prihvatanje od strane drugih ljudi – poštovanje drugih ljudi	
● lično samopoštovanje, osjećanje da smo vrijedni i da nas drugi poštuju	
● da se razvijamo, da postanemo ono što možemo i da napredujemo u skladu sa tim	

Uz pomoć nastavnika svi učenici učestvuju u raspoređivanju prava djeteta u zajedničkoj tabeli. Treba podsticati dileme i omogućiti diskusiju, kako bi se razumjelo da su prava djeteta **nedjeljiva** i da, npr. pravo na obrazovanje (kao i ostala prava), obezbjeđuju ostvarivanje svake od pojedinačnih potreba čovjeka.

Na kraju treba razgovarati i o tome da ove potrebe pripadaju svakom čovjeku na svijetu, pa mu na isti način pripadaju i prava (neotuđivost i univerzalnost prava djeteta). U diskusiju treba uvesti dokumenta kojima se prava djeteta štite u EU, u Crnoj Gori, kao i ulogu koju ima ombudsman.

ČAS: 2.

Prava i odgovornosti

Učenike treba staviti u ulogu onih koji su pozvani (zaduženi) da uredi odnose u školi – da naprave pravila ponašanja svih u školi.

Učenici (jedna polovina odjeljenja) imaju zadatak da na listićima (mogu biti plave boje) napišu koja prava svako dijete treba da ima u školi, a učenici druge polovine odjeljenja da napišu šta su odgovornosti djece u školi (šta ne bi smijeli da rade). Predloge učenika treba klasifikovati u tabelu (prava/odgovornosti) i diskutovati o svakoj od dilema (npr. djeci treba dati pravo da kažu šta misle, ali i saznanje da treba da budu odgovorni u korišćenju tog prava na način da ne povrijede drugoga).

Kao orijentacija nastavniku za sistematizovanje odgovora učenika može poslužiti prilog: *Štiti svoja prava, ali i ispunjavaj svoje obaveze.*

PRAVA	ODGOVORNOSTI
Djeca imaju prava da kažu šta misle...	...ali i odgovornost i da budu pažljivi slušaoci
Djeca imaju prava na kvalitetnu zdravstvenu zaštitu...	...ali i odgovornost da sama redovno brinu o ličnoj higijeni
Djeca imaju pravo na kvalitetno obrazovanje...	...ali i odgovornost da savladaju školsko gradivo i poštuju nastavnike
Djeca imaju pravo da budu voljena i zaštićena...	...ali i odgovornost da vole i poštuju druge
Djeca sa posebnim potrebama imaju pravo na posebnu njegu...	...ali i odgovornost da budu dobri ljudi
Djeca imaju pravo da ispolje svoja vjerska osjećanja...	...ali i da poštuju ono u šta vjeruju drugi
Djeca imaju pravo na siguran i komforan dom...	...ali i odgovornost da podijele obaveze u domaćinstvu sa članovima porodice
Djeca imaju prava na greške...	...ali bi iz grešaka trebalo da izvuku pouke
Djeca imaju pravo na pravilnu ishranu...	...ali moraju i da znaju da se hrana ne smije baciti

IZBORNI ČAS – predlog

Promocija prava djeteta u školi

- U parovima ili manjim grupama učenici imaju zadatak da putem plakata predstave jedno od prava djeteta (mogu koristiti prilog: *Koja prava svako dijete ima?*).
- Osmišljavaju način prezentacije i postavljaju izložbu plakata u školi.
- Organizuju i druge aktivnosti u cilju prezentacije prava djeteta u školi.

ISHODI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da *na standardnom nivou*:

- poznaje pojmove demokratija i ljudska prava
- zna da navede neka od dječijih prava
- zna kako se štite ljudska prava u Crnoj Gori
- zna šta je rodna ravnopravnost
- zna ko je zadužen da štiti ljudska prava i slobode

Na višem nivou:

- objašnjava posljedice koje bi nastale kada se ne bi poštovala ljudska prava
- navodi argumente za prava djeteta koja misli da se nedovoljno poštuju
- navodi i objašnjava mjere koje bi trebalo preduzeti kako bi se unaprijedilo poštovanje ljudskih prava
- objašnjava zašto je važna rodna ravnopravnost
- objašnjava nadležnost ombudsmana u EU i Crnoj Gori

7 EVROPSKA UNIJA – JEDINSTVO RAZLIČITOSTI

SAZNAJNI CILJEVI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da sazna:

- Zašto je u Evropskoj uniji važno da svaki građanin može da se koristi svojim jezikom?
- Kako se obezbjeđuje kvalitet života građana u Evropskoj uniji?
- Šta znači slogan „Evropa građana“?
- Kako se gradi evropski identitet?

NASLOVI IZ UDŽBENIKA:

- Višejezičnost u Evropskoj uniji
- Kvalitet života građana
- Evropa građana
- Evropski identitet

IZVOD IZ UDŽBENIKA:

● Zašto je u Evropskoj uniji važno da svaki građanin može da se koristi svojim jezikom?

Poštovanje sloboda i prava građana Evropske unije na sopstveni identitet ogleda se i u *slobodi svih da govore i pišu svojim jezikom*. Jezičko bogatstvo je jedna od karakteristika EU. Evropska unija podstiče učenje drugih jezika, kao i jezičku raznolikost i multikulturalizam, sa osnovnim ciljem da se tako pruži doprinos povezivanju građana i stvaranju osjećaja pripadnosti Uniji. Višejezičnost je, dakle, preduslov za demokratski legitimitet i razumljivost.

● Kako se obezbjeđuje kvalitet života građana u Evropskoj uniji?

Moderni kapitalizam nije jedinstven sistem u svijetu. Za razliku od njegove liberalne orijentacije, koja smatra da samo tržište najbolje reguliše sva ekonomska kretanja, u Evropi se njeguje model socijalne tržišne privrede. To znači da država ima značajniju dodatnu ulogu u regulisanju ekonomskih tokova i njihovih socijalnih posljedica. Kvalitet ekonomsko-socijalnog modela na kome se zasniva život i rad u Evropskoj uniji, ogleda se i u bogatstvu njenih građana. Građani Evropske unije u svakodnevnom životu uživaju brojne pogodnosti jedinstvenog tržišta stvorenog

tokom procesa integracija. Ljudi koji žive u manje razvijenim djelovima Unije uživaju dodatnu finansijsku podršku posebnih, tzv. strukturnih fondova, kao što su Evropski fond za regionalni razvoj ili Evropski socijalni fond.

● **Šta znači slogan „Evropa građana“?**

Građanstvu Unije posvećen je član 17 Ugovora o Evropskoj zajednici u kojem se kaže: „Građanin Unije je svako lice koje ima državljanstvo neke od država članica“. Državljanstvo Unije je, pri tome, dopuna, a ne zamjena nacionalnog državljanstva. Znači da niko ne gubi svoj nacionalni identitet, samo ga dopunjava novim – evropskim.

● **Kako se gradi evropski identitet?**

Ideja o Evropi građana postepeno se razvija i jača u cilju stvaranja zajedničkog evropskog identiteta. Pripadnost evropskom identitetu, odnosno osjećanje zajedničke pripadnosti svih Evropskoj uniji ne nastaje samo od sebe, ono postepeno izrasta iz zajedničke kulture i zajedničkih socijalnih vrijednosti. Otuda su u Evropskoj uniji razvijeni brojni programi (zovu se Programi Zajednice) koji promovišu i pomažu mobilnost studenata, učenje stranih jezika i razne druge oblasti koje se tiču zajedničkog rada i života unutar EU. Zajednički evropski identitet ostvaruje se i kroz postojanje simbola Evropske unije. Najvažniji simboli EU su: himna, zastava i Dan Evrope.

IZVOD IZ PLANA:

TEME	SADRŽAJ	TEORIJSKI	VJEŽBE	IZBORNI ČASOVI	UKUPNO ČASOVA
7	EU – jedinstvo različitosti	1	2	1	4

AKTIVNOSTI UČENJA

– moguće ideje za scenario časa:

ČAS: 1.

Kvalitet života građana EU i dva modela modernog kapitalizma – debata

Na prethodnom času nastavnik može obavijestiti učenike da će se voditi diskusija na temu: *Kvalitet života građana EU i dva modela modernog kapitalizma*. Kako bi bili pripremljeni za debatu, važno je da se upoznaju sa osnovnim karakteristikama jednog i drugog modela (osnovne informacije se nalaze u udžbeniku pod naslovom: *Kvalitet života građana EU*). Dodatne informacije mogu naći na internetu ili na drugi način.

Na času nastavnik dijeli učenike (po slučajnom izboru) u dvije velike grupe, jednu koja zastupa stavove **liberalne orijentacije** i drugu koja zastupa stavove **socijalne orijentacije**. Ove dvije grupe mogu se u početku podijeliti na manje grupe, čiji je zadatak da definišu nekoliko osnovnih argumenta (npr. prednosti socijalne orijentacije).

LIBERALNA ORIJENTACIJA	SOCIJALNA ORIJENTACIJA (MODEL SOCIJALNE TRŽIŠNE PRIVREDE)
Smatra se da samo tržište najbolje reguliše sva ekonomska kretanja (što manje uplitanja države, to bolje)	Država ima značajniju ulogu u regulisanju ekonomskih tokova i njihovih socijalnih posljedica

Nakon toga nastavnik organizuje debatu (grupe naizmjenično iznose svoje argumente i protivargumente).

Diskusiju na kraju treba konkretizovati rješenjima koja su prihvaćena od strane EU i Crne Gore. Važno je da učenici razumiju važnost socijalne orijentacije za njih lično.

ČAS: 2.

EU – jedinstvo različitosti

Učenici imaju zadatak da predstave raznolikost načina života ljudi u EU. Svaka grupa treba da predstavi neku od članica EU. Mogu da predstave jezik te zemlje; način oblačenja (folklor); nacionalnu kuhinju; tipičnu arhitekturu; nacionalna obilježja i sl. Važno je da prikupe što više fotografija i da svoj materijal predstave pred odjeljenjem.

Nakon prezentacije vodi se razgovor o tome šta je karakteristično za pripadnike određene kulture; po čemu se razlikuju od pripadnika drugih kultura; zašto je došlo do tih razlika – zašto ljudi širom svijeta žive različito.

Treba povesti razgovor o tome da li su svi pripadnici jedne kulture potpuno isti i da li se kulture vremenom mijenjaju (ova pitanja povezati sa njihovim iskustvom u vezi sa životom u vlastitoj kulturi), kao i o tome šta povezuje pripadnike različitih kultura. Na primjer, svi imamo potrebu za hranom, ali se hranimo drugačije; svi volimo da se igramo i razonodimo, ali su svi smislili svoje igre i pjesme; svi želimo da izgradimo kuću – dom, ali je gradimo na različite načine. Ove razlike su najprije proizvod različitih uslova u kojima ljudi žive, a najsličniji smo po tome što imamo sposobnost da svoje osnovne potrebe (hrana, zabava itd.) zadovoljavamo na različite načine.

Na kraju diskusiju treba usmjeriti na konkretna rješenja koja EU primjenjuje kada je u pitanju ova raznolikost (npr. činjenica da su svi jezici zemalja pripadnica EU zvanični jezici); ili programi zajednica, itd. Ukazati na zajednička obilježja (zastava, himna itd).

VARIJANTA 2.

EU – jedinstvo različitosti

Učenici mogu da razmisle o ljudima koji žive u EU i da na listićima napišu sve osobine na osnovu kojih se ljudi mogu razlikovati (razvrstati). Npr. razlike prema **boji kože** (crna, bijela, žuta, crvena) ili **polu** (jednu osobinu sa razlikama treba da napišu na jednom listiću). Treba da se sjetite svih razlika, i onih koje im neće odmah pasti na pamet (npr. **muzika koju slušaju** – folk muzika, rok muzika; **hrana** koju jedu; **odjeća** koju nose i sl.).

Učenici u grupama dobiju nekoliko listića sa osobinama ljudi. Njihov je zadatak da razmisle da li zbog neke od tih osobina ljudi mogu imati probleme (da li ih zbog toga što posjeduju tu osobinu drugi ljudi mogu izbjegavati, ili čak napasti).

Tokom izvještavanja sa učenicima treba razgovarati o tome da li među njima ima takvih pojava; zašto se to dešava; da li je to opravdano, i ako nije – zašto nije opravdano. Diskusiju treba konkretizovati navođenjem ljudskih i građanskih prava koje uživa svaki stanovnik – građanin EU.

IZBORNI ČAS – predlog

Evropa građana – život u interkulturalnom društvu

Nastavnik upoznaje učenike sa pojmom *interkulturalnog društva*. Mi želimo da živimo u EU, a to je društvo gdje ljudi, pripadnici različitih kulturnih, vjerskih, nacionalnih i etničkih grupa žive istinski zajedno – *jedni sa drugima*, a ne jedni pored drugih.

To nije mozaik gdje su kulture smještene jedna pored druge bez ikakvih uticaja jedne na drugu. U takvom društvu nema superiornih i inferiornih, boljih i lošijih, našeg i njihovog. To je društvo *aktivne tolerancije*, gdje nema zatvaranja u svoje granice, gdje su međusobni kontakti i međusobna razmjena način života. Takvo društvo naziva se **interkulturalnim društvom**.

Za život u interkulturalnom društvu najvažnije je *otkrivanje međusobnih veza i razgrađivanje barijera*. Ovaj život podrazumijeva otvorenost prema drugom i drugačijem, razmjeni iskustava i slobodu svakome da izabere svoj način života.

Interkulturalno društvo neće doći samo od sebe, to nije nešto što ti neko može dati. Za interkulturalno društvo treba se potruditi, i ono traži doprinos svakog od nas. Evo nekoliko savjeta kako se može doprinijeti interkulturalnom društvu.

Kako se može doprinijeti interkulturalnom društvu?

● POŠTUJ POSEBNOST	Ljudi žive različito, ali to ne znači da postoji bolji i lošiji način života. Svaka kultura je rezultat drugačije stvarnosti u kojoj su ljudi živjeli.
● TRAGAJ ZA SLIČNOSTIMA	Razlike su obično očiglednije od sličnosti. Da bi pronašao sličnosti, moraš da se potrudiš.
● BUDI OTVOREN ZA DRUGO I DRUGAČIJE	Svako društvo i svaka kultura imaju nešto da nauče od drugih, ali i nešto da nauče druge.
● BUDI SPREMAN DA PRIHVATAŠ I UČIŠ OD DRUGIH	Otvoreni odnosi među različitim društvima i kulturama obogaćuju ne samo pojedinca već i čitava društva.
● TRUDI SE DA PREPOZNAJEŠ NEJEDNAKOST I NEPRAVDU, I BORI SE PROTIV NJE	Biti netolerantan, ispravno je samo u jednom slučaju – prema onima koji su netolerantni.

Učenici imaju zadatak da u grupama predstave jednu od preporuka za razvoj interkulturalnog društva. Treba da pokažu zašto je važno da se ponašamo na taj način, i koje su posljedice suprotnog ponašanja. Zadatak mogu izvršiti na način kako žele: crtežom, plakatom, stripom, pjesmom – onako kako oni misle da je najbolje. O svakoj prezentaciji učenika vodi se diskusija.

ISHODI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da *na standardnom nivou*:

- zna koliko se jezika govori u EU i koji su zvanični
- zna zašto je u EU važno da svaki građanin može da se koristi svojim jezikom
- zna kako se obezbjeđuje kvalitet života građana u Evropskoj uniji
- zna da objasni slogan „Evropa građana“
- zna čime se gradi evropski identitet

Na višem nivou:

- zna da navede argumente koji idu u prilog činjenici da EU ima veliki broj zvaničnih jezika
- zna da objašnjava razlike između socijalne tržišne privrede i liberalnog kapitalizma
- zna da navede građanska prava koja uživa svaki Evropljanin
- zna da navede mjere kojima se podstiče evropski identitet
- objašnjava ulogu simbola EU u građenju zajedničkog identiteta građana Evrope

8

EVROPSKA UNIJA – DRUŠTVO UTEMELJENO NA ZNANJU

SAZNAJNI CILJEVI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da sazna:

- Zašto je važno obrazovanje u EU?
- Šta je „društvo znanja“?
- Zašto je važno jedinstvo obrazovnog prostora?
- Koje programe Zajednice možeš koristiti?

NASLOVI IZ UDŽBENIKA:

- Obrazovanje u EU
- Društvo znanja – Lisabonska strategija
- Jedinstvo obrazovnog prostora i mobilnost učenika i studenata
- Programi Zajednice u oblasti obrazovanja

IZVOD IZ UDŽBENIKA:

● Zašto je važno obrazovanje u EU?

U kreiranju evropskog identiteta i postizanju ciljeva EU, obrazovanje ima važnu ulogu. Iako politika obrazovanja ne spada u „zajedničke politike“ koje su u nadležnosti EU, ona predstavlja jednu od najvažnijih politika za postizanje ciljeva Unije. Da bi podstakla reforme, pospjela razvoj i ostvarila ciljeve evropskog obrazovanja, Evropska unija je donijela brojna dokumenta (preporuke, deklaracije, konvencije, zaključke, instrumente...) kojima je usmjerila reformu obrazovnih sistema na nacionalnom nivou.

● Šta je „društvo znanja“?

Marta 2000 g. u Lisabonu Evropski savjet postavio je novi strateški cilj za Evropsku uniju kada je u pitanju obrazovanje: *Da postane najkonkurentnija i najdinamičnija ekonomija na svijetu zasnovana na znanju.* Da bi se ovo postiglo, evropski sistemi za obrazovanje i obuku moraju

se prilagoditi zahtjevima društva zasnovanog na znanju. Radna grupa koja je tom prilikom formirana identifikovala je osam tzv. ključnih kompetencija, koje je potrebno da razviju svi učenici tokom obaveznog školovanja kako bi aktivno sudjelovali u društvenom životu i imali mogućnost zapošljavanja u društvu znanja. Ključne kompetencije su osnova za dalji razvoj u okviru procesa cjeloživotnog učenja. *Završetak makar srednjeg obrazovanja smatra se minimalnim uslovom u pogledu aktivnog učešća u ekonomiji zasnovanoj na znanju.*

● **Zašto je važno jedinstvo obrazovnog prostora u EU?**

Obrazovanje ima ključnu ulogu u ostvarivanju ekonomskih, političkih i socijalnih ciljeva Unije. Zato je važno da su obrazovni sistemi zemalja EU kompatibilni i da omogućuju mladima da bez barijera mogu studirati širom EU, te da njihove stečene diplome i sertifikati budu priznati. Priznavanje stečenih kvalifikacija i ostvarivanje mobilnosti evropskih građana u oblasti rada i obrazovanja, od ključnog je značaja za razvoj EU. Za harmonizaciju evropskog prostora obrazovanja, koja vodi priznavanju kvalifikacija i postizanju mobilnosti evropskih građana u oblasti učenja i rada, od posebnog su značaja dokumenti EU: *Lisabonska konvencija* (1997), *Sorbonska deklaracija* (1998) i *Bolonjska deklaracija* (1999) u visokom obrazovanju, i *Kopenhaška deklaracija* (2002) u stručnom obrazovanju i usavršavanju. Navedenim dokumentima Unija je odlučujuće uticala na stvaranje *jedinstvenog obrazovnog prostora* u Evropi.

● **Koje programe Zajednice možeš koristiti?**

Važna karakteristika evropskog obrazovanja jeste *mobilitet* u učenju. Da bi EU ukinula barijere i otvorila pristup svojim brojnim obrazovnim centrima, evropske institucije su kreirale posebne programe Zajednice za podsticanje mobilnosti svojih građana. Za ostvarivanje mobilnosti, od posebne važnosti su: *Evropski kvalifikacioni okvir*, *Europass*, *Programi Zajednice u oblasti obrazovanja*. Evropska unija je kreirala veliki broj programa iz oblasti obrazovanja koji su podržani značajnim sredstvima iz evropskog budžeta, a među najvažnijim su: Program cjeloživotnog učenja (Lifelong Learning Programme – LLL); Komenski (Comenius); Erasmus mundus (Erasmus Mundus); Mladi (Youth) i TEMPUS.

IZVOD IZ PLANA:

TEME	SADRŽAJ	TEORIJSKI	VJEŽBE	IZBORNI ČASOVI	UKUPNO ČASOVA
8	EU – društvo utemeljeno na znanju	1	2	1	4

AKTIVNOSTI UČENJA

– moguće ideje za scenario časa:

ČAS: 1.

Šta mora znati svaki građanin EU

Nastavnik može podijeliti učenike u sedam grupa. Svaka od grupa ima zadatak da predstavi jednu od sedam **ključnih kompetencija** evropskog obrazovanja (vidi prilog u udžbeniku). Svaka grupa treba da navede razloge zašto je važno kako da se uči (znanja se svakodnevno mijenjaju, a onaj koji zna da uči, brže i lakše će pratiti te promjene), ili npr. građanske kompetencije (jer je EU demokratsko i multikulturalno društvo i njen prosperitet zavisi od aktivizma njenih građana i spremnosti da se živi sa razlikama).

Zadaci za učenike:

- Poznavanje maternjeg jezika (čitanje, pisanje, razumijevanje pročitano)
- Poznavanje stranih jezika (čitanje, pisanje, razumijevanje pročitano)
- Matematička pismenost i osnovne kompetencije u nauci i tehnologiji
- Digitalna (kompjuterska) pismenost
- Naučiti kako se uči (kako se prikupljaju, analiziraju i obrađuju informacije)
- Građansko obrazovanje
- Preduzetništvo
- Razumijevanje umjetnosti i umjetničko izražavanje

Nastavnik vodi diskusiju o važnosti svake kompetencije za EU kao zajednicu i svakog građanina EU kao pojedinca. Diskusija se može konkretizovati strateškim ciljevima EU u oblasti obrazovanja: „*da postane narazvijenija i najdinamičnija ekonomija u svijetu, zasnovana na znanju*“ (vidi tekst pod naslovom: Lisabonska strategija).

ALTERNATIVNO

Društvo znanja – sadašnje stanje i ciljevi

Učenici mogu imati zadatak da prije časa (kod kuće) istraže pojedine aspekte obrazovanja stanovništva EU:

- nivo obrazovanosti stanovnika EU
- izdvajanja za obrazovanje u EU
- čitalačka pismenost mladih u EU.

Osnovni podaci nalaze se u udžbeniku, a dodatni podaci mogu se pronaći na internetu (npr. veb-sajt EUROSTAT-a). Učenici svoje podatke mogu prezentovati na plakatu.

Nakon prezentacije i diskusije, nastavnik usmjerava raspravu na strateške ciljeve EU kada je u pitanju obrazovna politika (vidi tekst pod naslovom: Lisabonska strategija).

ČAS: 2.

Jedinstvo obrazovnog prostora i mobilnost učenika i studenata

Učenici mogu imati zadatak da istraže ključne dokumente koji su uticali na harmonizaciju evropskog prostora obrazovanja (*jedinstvenog obrazovnog prostora*):

- *Lisabonska konvencija* (1997)
- *Sorbonska deklaracija* (1998)
- *Bolonjska deklaracija* (1999) za visoko obrazovanje
- *Kopenhaška deklaracija* (2002) za oblast stručnog obrazovanja i obuke

Osnovne informacije o ovim dokumentima se nalaze u udžbeniku, a dodatne se mogu pronaći na internetu. Važno je da učenici „otkriju“ i istaknu mogućnosti koje pružaju ovi dokumenti. Posebno je važno ispitati mogućnosti koje pruža Bolonjska deklaracija (mobilnost studenata; priznavanje diploma...)

IZBORNI ČAS – predlog

Programi Zajednice u oblasti obrazovanja

Evropska unija kreirala je veliki broj programa iz oblasti obrazovanja koji su podržani značajnim sredstvima iz evropskog budžeta, a među najvažnijima su: Program cjeloživotnog učenja (Lifelong Learning Programme – LLL); Komenski (Comenius); Erasmus mundus (Erasmus Mundus); Mladi (Youth) i TEMPUS

Učenici pojedinačno ili u manjim grupama mogu dobiti zadatak da putem interneta prouče mogućnosti koje im pružaju neki od ovih programa (pogledati listu programa u nastavku) i da na času predstavte te mogućnosti drugim učenicima.

PROGRAM CJELOŽIVOTNOG UČENJA (Lifelong Learning Programme – LLL)

Ovaj program omogućava pojedincima da u svim fazama svog života učestvuju u obrazovnim ponudama širom Evrope. EU je za realizaciju ovog širokog programa izdvojila oko sedam milijardi eura.

Koje programe cjeloživotnog učenja možeš da koristiš?

Iz budžeta EU finansiraju se programi koji promovišu razmjenu studenata i nastavnika, podstiču bilateralnu i multilateralnu razmjenu i partnerstvo, podstiču transnacionalnu pokretljivost pojedinaca i povećanje kvaliteta u obrazovanju i usavršavanju širom EU.

- **Comenius** – program namijenjen podsticanju saradnje između škola, nastavnika i učenika u oblasti predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja;
- **Erasmus** – program Zajednice za saradnju i razmjenu u oblasti visokog obrazovanja;
- **Leonardo da Vinči** – program Zajednice namijenjen saradnji u oblasti stručnog obrazovanja i usavršavanja;
- **Grundtvig** – program Zajednice za odrasle, namijenjen odraslima radi unapređivanja njihovog znanja.

PROGRAM KOMENSKI (Comenius)

Program obuhvata saradnju između škola, nastavnika i učenika (predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje) i namijenjen je ostvarivanju bolje saradnje među školskim ustanovama u EU.

Šta možeš naći na internetu?

- **Saradnja među školama** – informacije o postojećim partnerstvima među školama i školama koje traže partnera za saradnju u okviru Programa mogu se naći na internet sajtu: www.etwinning.net
- **Razmjena učenika** – učenici koji žele putem razmjene učiti u nekoj od država EU, mogu putem interneta pronaći takvu mogućnost na sajtu: www.educnet.education.fr/eng/inter/echanges.htm#echanges
- **Razmjena razreda** – ovaj oblik razmjene u okviru programa Komenski namijenjen je za učenike koji su stariji od 14 godina. Uz grupu od 12 učenika može maksimalno biti uključeno dvoje odraslih. Razmjena učenika može trajati do 14 dana. (www.europa.eu.int/comm/education/programmes/socrates/comenius/index.en.html)

PROGRAM ERAZMUS MUNDUS (Erasmus Mundus)

Erazmus je program za postizanje mobilnosti studenata i saradnju u oblasti visokog obrazovanja. Program podstiče saradnju među visokoškolskim ustanovama, te razmjenu nastavnika i studenata. Program Erazmus omogućava studentima da provedu jedan semestar u drugoj državi članici EU, kao i priznavanje ostvarenih rezultata kao da su dio redovnog studiranja u njihovoj zemlji. Program obezbjeđuje stipendije za studente na postdiplomskim studijama, predavače i istraživače.

Program Erazmus ima četiri komponente:

- Erasmus mundus **magistarske studije** (predviđeno je da konzorcijum, koji čine najmanje tri univerziteta iz tri različite evropske države, osnuje integrisane magistarske studije)
- Erasmus mundus **stipendije**
- **Partnerstvo** – shema namijenjena što boljoj razmjeni studenata
- **Povećanje atraktivnosti** evropskog obrazovanja

PROGRAM MLADI (Youth)

Program Youth, Evropska unija kreirala je za mlade u Evropi radi razvijanja osjećaja aktivnog evropskog državljanstva, solidarnosti i tolerancije. Ciljne grupe su mladi od 15 do 25 godina, kao i omladinske organizacije i njihovi lideri. Program razvija potencijale mladih, njihov evropski identitet, i usmjeren je na pripremu mladih kako bi preuzeli odgovornost za oblikovanje Unije u budućnosti.

Program Youth ima tri komponente:

- **Mladi za Evropu** (Youth for Europe) – razmjena mladih iz različitih kultura
- **Evropska volonterska služba** (European Voluntary Service) – razvoj volonterstva u Evropi, mladi od 18 do 25 godina mogu provesti do 12 mjeseci u inostranstvu radeći kao volonteri)
- **Mladi u svijetu** (Youth in the World) – saradnja sa susjednim zemljama Unije i drugim zemljama

PROGRAM TEMPUS

Ovaj program ohrabruje saradnju između univerziteta u Evropskoj uniji i univerziteta u državama korisnicima programa, na različitim zajedničkim projektima koji su često usmjereni na razvoj nastavnih program i zajednička istraživanja.

Jedan od zajedničkih zadataka odjeljenja može biti i to da istraže i realizuju saradnju sa drugim školama u Evropi (program Komenski).

ISHODI PROGRAMA:

Učenik/ učenica treba da *na standardnom nivou:*

- zna zašto je važno obrazovanje
- zna šta se podrazumijeva pod pojmom „društvo znanja“
- zna zašto su važni jedinstvo obrazovnog prostora i mobilnost učenika i studenata
- zna šta predviđa Lisabonska strategija

Na višem nivou:

- objašnjava važnost nekih od ciljeva evropskog obrazovanja
- objašnjava ulogu ključnih kompetencija u životu čovjeka
- objašnjava zašto je važno jedinstvo obrazovnog prostora u EU
- poznaje mogućnosti koje pružaju programi Zajednice u oblasti obrazovanja
- obrazlaže ciljeve utvrđene Lisabonskom strategijom

9

KRITERIJUMI PRISTUPANJA I POLITIKA PROŠIRENJA EU

SAZNAJNI CILJEVI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da sazna:

- Koji su kriterijumi (uslovi) pristupanja EU?
- Šta obuhvata politika proširenja EU i koje su njene faze?
- Koliko je talasa proširenja EU bilo do sada?

NASLOVI IZ UDŽBENIKA:

- Kriterijumi pristupanja Uniji
- Politika proširenja EU
- Dinamika proširenja

IZVOD IZ UDŽBENIKA:

● Koji su kriterijumi pristupanja EU?

Svaka evropska država koja poštuje slobodu, razvija demokratiju, zalaže se za poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda i za vladavinu prava, zemlja čiji se sistem bazira na osnovnim načelima koja su zajednička svim državama članicama EU – može da zatraži da postane članica Unije. Da bi pristupila EU, zemlja mora da ispuni osnovne političke, pravne, ekonomske i administrativne kriterijume pristupanja.

● Šta obuhvata politika proširenja EU i koje su njene faze?

Politika proširenja EU obuhvata fazu pretpristupanja, koja se potvrđuje sporazumom o pridruživanju (ili sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju) i fazu pristupanja koja podrazumijeva pregovore o pristupanju, koji se okončavaju potpisivanjem ugovora o pristupanju.

● Koliko je talasa proširenja EU bilo do sada?

Unija je doživjela pet talasa proširenja, od kojih je peti, dosad najveći talas proširenja, okončan 1. maja 2004. godine, odnosno 1. januara 2007. godine. U prva četiri talasa proširenja, državama osnivačima (Belgija, Francuska, Italija, Luksemburg, Holandija i Nemačka) pridružile su se Danska, Irska i Velika Britanija (1973), Grčka (1981), Portugal i Španija (1986), a zatim Austrija, Finska i Švedska (1995). Petim talasom proširenja članice EU postale su Kipar, Češka, Estonija, Letonija, Litvanija, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija. Dopunsko proširenje u okviru petog talasa izvršeno je 1. januara 2007. godine, kada su u punopravno članstvo ušle još i Bugarska i Rumunija. EU danas ima 27 država članica. Tri zemlje su kandidati za članstvo, a četiri zemlje potencijalni kandidati za članstvo. Među njima je i Crna Gora.

IZVOD IZ PLANA:

TEME	SADRŽAJ	TEORIJSKI	VJEŽBE	IZBORNI ČASOVI	UKUPNO ČASOVA
9	Kriterijumi pristupanja i politika proširenja EU	1	1		2

AKTIVNOSTI UČENJA

– moguće ideje za scenario časa:

ČAS: 1.

Analiza politike proširenja EU

Nastavnik sljedeću tabelu može da koristi kako bi podijelio učenike po grupama. Svaka grupa na prethodnom času može da dobije zadatak da predstavi jednu od faza proširenja EU. Osnovni podaci o svakoj od ovih faza proširenja dati su u udžbeniku, a dodatne informacije učenici treba da pronađu na internetu i u drugim udžbenicima. Svoj izvještaj mogu pripremiti u vidu plakata koji ilustruje važne činjenice politike proširenja EU.

	1951	EZUČ
I proširenje	1973	EVROPSKE ZAJEDNICE
II proširenje	1981	EVROPSKE ZAJEDNICE
III proširenje	1986	EVROPSKE ZAJEDNICE
IV proširenje	1995	EU
V proširenje	2004	EU
	2007	EU

Na času učenici prezentiraju svoj izvještaj. Važno je da izvještaji učenika prate hronologiju proširenja EU. O svakoj fazi se diskutuje – posebno je važno razmotriti širi istorijski kontekst proširenja EU. U cilju što boljeg rasvjetljavanja ovog istorijskog konteksta, na čas se može pozvati nastavnik istorije koji bi svojim aktivnim učešćem u diskusiji znatno doprinio rasvjetljavanju ove teme. Nastavnik istorije može osvjetliti širi istorijski kontekst proširenja EU (pokazati koji su važni politički i ekonomski faktori povezani sa politikom proširenja EU).

Nakon prezentacije, razgovara se o kriterijumima politike proširenje EU (zašto su oni važni za EU) i o sadržaju politike proširenja (koje faze postoje, i šta je sadržaj pojedinih faza). Prilikom razmatranja kriterijuma pridruživanja nastavnik i učenici mogu da koriste prilog: *Koje kriterijume pridruživanja postavlja EU?*

ALTERNATIVNO

Analiza sadržaja evropskog acquis-a

Na času se može organizovati diskusija o sadržaju evropskog acquisa. Evropski acquis sadrži 35 poglavlja prema kojima se vode pregovori. Učenici se mogu podijeliti u grupe (3 do 5 učenika). Nastavnik može izabrati neka od poglavlja iz evropskog acquis-a i dati učenicima zadatak da kod kuće pripreme argumente zašto je to važno za EU, a zašto za zemlju koja pregovara se EU. Na primjer, zašto je za EU važan **slobodan protok roba** – šta se time dobija.

1	Slobodan protok roba	19	Socijalna politika i zapošljavanje
2	Sloboda kretanja za radnike	20	Privredna društva i industrijska politika
3	Pravo osnivanja i sloboda pružanja usluga	21	Transevropske mreže
4	Slobodan protok kapitala	22	Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata
5	Javne nabavke	23	Pravosuđe i osnovna prava
6	Privredno pravo	24	Pravda, sloboda i bezbjednost
7	Pravo intelektualne svojine	25	Nauka i istraživanje
8	Politika zaštite konkurencije	26	Obrazovanje i kultura
9	Finansijske usluge	27	Životna sredina
10	Informaciono društvo i mediji	28	Zaštita potrošača i zdravstvena politika
11	Poljoprivreda i ruralni razvoj	29	Carinska unija
12	Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika	30	Spoljni odnosi
13	Ribarstvo	31	Spoljna, bezbjednosna i odbrambena politika
14	Transportna politika	32	Finansijska kontrola
15	Energetika	33	Finansijske i budžetske odredbe
16	Poreska politika	34	Institucije
17	Ekonomska i monetarna unija	35	Ostalo
18	Statistika		

Poslije iznošenja izvještaja svake grupe, nastavnik treba da pozove i druge učenike da se uključe u raspravu.

Nakon prezentacije, razgovara se o kriterijumima politike proširenja EU (zašto su oni važni za EU) i o sadržaju politike proširenja (koje faze postoje i šta je sadržaj pojedinih faza). Prilikom razmatranja kriterijuma pridruživanja nastavnik i učenici mogu da koriste prilog: *Koje kriterijume pridruživanja postavlja EU?*

ISHODI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da *na standardnom nivou*:

- zna da navede tri osnovna kriterijuma pristupanja EU
- zna da navede faze koje obuhvata politika proširenja EU
- zna koliko je talasa proširenja EU bilo do sada

Na višem nivou:

- objašnjava zašto su kriterijumi pristupanja EU važni za EU, a zašto za našu zemlju
- objašnjava sadržaj nekih od poglavlja o kojima se pregovara sa EU
- obrazlaže „talase proširivanja“ EU

10

POLITIKA PROŠIRENJA EU I CRNA GORA

SAZNAJNI CILJEVI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da sazna:

- Šta je regionalni pristup?
- Šta obuhvata proces stabilizacije i pridruživanja našeg regiona prema EU?
- Šta je Crna Gora do sada ostvarila na putu evropskih integracija?
- Čemu služi Komunikaciona strategija?

NASLOVI IZ UDŽBENIKA:

- Region zapadnog Balkana na putu ka Evropskoj uniji
- Proces stabilizacije i pridruživanja našeg regiona Evropskoj uniji
- Evropski put Crne Gore
- Komunikaciona strategija

IZVOD IZ UDŽBENIKA:

1. Šta je regionalni pristup?

Pojam *zapadni Balkan* (u terminologiji Evropske unije *The Western Balkan*) definisan je sredinom devedesetih godina prošlog vijeka i podrazumijeva geografsko područje „zapadno od Grčke, južno od Slovenije“, tj. obuhvata: Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Hrvatsku, Makedoniju, Srbiju i Kosovo. *Regionalni pristup* – savjet ministara EU, na zasjedanju u Luksemburgu 29. aprila 1997. godine, utvrdio je „zajedničku strategiju“ Unije prema zemljama jugoistočne Evrope „koje nisu obuhvaćene dotadašnjim procesom pridruživanja“.

2. Šta obuhvata proces stabilizacije i pridruživanja našeg regiona na putu prema EU?

Proces stabilizacije i pridruživanja naziv je za cjelovit, strateški pristup Evropske unije prema zemljama zapadnog Balkana na njihovom putu prema EU. *Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju* predstavlja posebnu vrstu ugovora o pridruživanju koji sa EU potpisuju zemlje našeg regiona u cilju institucionalizacije sveukupnih odnosa, uspostavljanja saradnje između institucija, jačanja

ekonomske saradnje, jačanja regionalne saradnje, uspostavljanja političkog dijaloga i uređenja drugih važnih pitanja procesa stabilizacije i pridruživanja. *Strategija proširenja EU (2005)* definiše tri osnovna kriterijuma pristupanja: konsolidaciju procesa pristupanja (EU mora skladno da se razvija i u „širinu“, ali i u „dubinu“), uslovljavanje pristupanja ispunjavanjem kriterijuma pristupanja, i bolju komunikaciju.

3. Šta je Crna Gora do sada ostvarila na putu evropskih integracija?

Crna Gora je potpisala SSP 15. oktobra 2007. godine u Luksemburgu, a Privremeni sporazum o trgovini i srodnim pitanjima, kao noseći dio SSP, stupio je na snagu 1. januara 2008. godine. Crna Gora će otvoriti svoje tržište za pet godina, a u potpunosti primijeniti SSP za pet godina od stupanja SSP na snagu, poslije okončanja procesa ratifikacije u svih 27 parlamenata država članica. *Nacionalni program za integraciju* usvojen je juna 2008. godine, a zahtjev za članstvo u EU Crna Gora je podnijela 15. decembra 2008. godine.

4. Čemu služi Komunikaciona strategija?

Crna Gora ima od 2004. godine i *Komunikacionu strategiju* za informisanje građana o procesu stabilizacije i pridruživanja. Cilj sprovođenja Komunikacione strategije jeste da se građani Crne Gore postepeno informišu o svemu što nas čeka na evropskom putu, kao i da se ojača dijalog o procesu integracija u samoj zemlji i da se u unutarcrnogorski dijalog o evrointegracijama uključe predstavnici civilnog društva, obrazovni sistem i akademska zajednica, sindikati, udruženje poslodavaca i mediji. *Logo* procesa evropskih integracija Crne Gore predstavlja simboličan put transformacije mape Crne Gore u evropsku zvijezdu, na uzlaznoj putanji. *A moto* procesa je kratka poruka: “Krenimo!”

IZVOD IZ PLANA:

TEME	SADRŽAJ	TEORIJSKI	VJEŽBE	IZBORNI ČASOVI	UKUPNO ČASOVA
10	Politika proširenja EU i Crna Gora	1	2	1	4

AKTIVNOSTI UČENJA

– moguće ideje za scenario časa:

ČAS: 1.

Evropski put Crne Gore

Koristeći tekst *Evropski put Crne Gore* učenici u grupama analiziraju pojedine etape u odnosima Crne Gore i EU (prave popis najvažnijih dokumenata). Nastavnik poziva učenike da naprave zajednički popis i da odrede etape kroz koje Crna Gora mora proći na putu evropskih integracija. U diskusiji se može koristiti lista: Faze procesa pridruživanja. U tabeli se može čekirati (✓) ono što je do sada urađeno i identifikovati ono što još treba uraditi.

FAZE PROCESA	
Dijalog zemlje sa Evropskom komisijom (EK)	√
EK usvaja Izvještaj o Studiji izvodljivosti	
EK otpočinje pregovore o SSP	
Potpisivanje SSP	
Na snagu stupa Privremeni sporazum	
Zemlja usvaja plan za sprovođenje SSP	
Zahtjev za članstvo EU podnijet	
Savjet EU daje status „zemlje kandidata“	
Stupanje na snagu SSP	
Pregovori o članstvu počeli	
Procjena zemlje o datumu tzv. „unutrašnje“ spremnosti za članstvo u Uniji	

ČAS: 2.

Analiza napretka zemalja zapadnog Balkana na putu prema EU

Učenici mogu dobiti zadatak da analiziraju napredak pojedinih zemalja zapadnog Balkana na putu prema EU. Svaka grupa može da obrađuje jednu od zemalja zapadnog Balkana. Osnovni podaci se nalaze u tabeli koja je data u prilogu *Analiziraj napredak zemalja zapadnog Balkana na putu prema EU*. Posebno je važno da napredak svake zemlje analiziraju u odnosu na faze procesa stabilizacije i pridruživanja (prva kolona tabele). Dodatne informacije učenici mogu da prikupe koristeći internet ili dnevne novine i druge publikacije. Svoje izvještaje grupe mogu da pripreme u vidu plakata na kome sistematizuju i eventualno ilustruju svoj izvještaj.

- Crna Gora
- Hrvatska
- Makedonija
- Albanija
- Srbija
- Bosna i Hercegovina

Grupe prezentuju svoje izvještaje i vodi se diskusija o svakom izvještaju. Posebno je važno identifikovati položaj Crne Gore, ono što je do sada urađeno i ono što je još potrebno uraditi. Može se razgovarati o tome kako svako od nas pojedinačno može doprinijeti napretku Crne Gore na putu evropskih integracija.

IZBORNI ČAS – predlog 1.

Informativno-propagandni materijal: EVROPSKE INTEGRACIJE – CRNA GORA

Učenici se mogu podijeliti u nekoliko grupa. Svaka grupa treba da izradi neku vrstu propagandno-informativnog materijala koji na kreativan i jednostavan način obavještava javnost o osnovnim ciljevima i značaju evropskih integracija Crne Gore. Učenici se mogu opredijeliti za formu informativno-propagandnog materijala:

- moto (kratka poruka)
- znak (bedž)
- flajer (kratka brošura)
- plakat
- reklamni spot (audio ili audio-video)

Grupe mogu koristiti bilo koju od gorenavedenih formi, više njih istovremeno, ili da sami odrede svoju formu. Učenicima treba reći da je cilj cijele akcije da se propagandni materijal prezentuje ostalim učenicima škole.

IZBORNI ČAS – predlog 2.

Ispitivanje znanja o evropskim integracijama Crne Gore

Učenici mogu izraditi kratak test o evropskim integracijama Crne Gore. Test može da sadrži nekoliko pitanja koja ispituju **znanje** (poznavanje) učenika o evropskim integracijama Crne Gore (npr. da li je Crna Gora sa EU potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju). Važno je da učenici izrade veći broj pitanja, a zatim da izvrše izbor onih najvažnijih. Test ne bi trebalo da ima mnogo pitanja.

U drugoj fazi učenici treba da se opredijele ko će biti subjekti istraživanja (da odrede uzorak istraživanja). To mogu biti: drugi učenici u školi; nastavnici u školi; roditelji učenika i sl.

U sljedećoj fazi učenici po grupama realizuju istraživanje, obrađuju rezultate i pišu izvještaj za svaki poduzorak posebno (na primjer: Znanje nastavnika škole o evropskim integracijama Crne Gore).

Učenici prezentuju izvještaje i razgovaraju o tome koja od grupa je dobro upoznala proces evropskih integracija Crne Gore. Razgovara se i o tome šta treba uraditi kako bi se poboljšala informisanost o evropskim integracijama Crne Gore i sl.

ISHODI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da *na standardnom nivou*:

- zna koje zemlje pripadaju regionu zapadnog Balkana i šta je regionalni pristup
- zna šta obuhvata proces stabilizacije i pridruživanja našeg regiona na putu prema EU
- zna šta je Crna Gora do sada ostvarila na putu evropskih integracija
- zna čemu služi Komunikaciona strategija

Na višem nivou:

- objašnjava položaj Crne Gore u odnosu na druge zemlje zapadnog Balkana na putu evropskih integracija
- zna da navede dokumente koje je Crna Gora donijela na putu evropskih integracija
- objašnjava važnost Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju
- predlaže mjere za poboljšanje informisanosti građana o evropskom putu Crne Gore

11

BUDUĆNOST EVROPSKE UNIJE

SAZNAJNI CILJEVI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da sazna:

- Kakve koristi donosi proces evropskih integracija?
- Kakve se demografske promjene očekuju u Evropskoj uniji?
- Šta sadrži novi Lisabonski ugovor?
- Kako Evropska unija odgovara na izazove globalizacije?
- Šta je budućnost Evropske unije?

NASLOVI IZ UDŽBENIKA:

- Koje koristi donosi proces evropskih integracija?
- Demografska kretanja u EU
- Lisabonski ugovor
- Evropska unija i globalizacija
- Budućnost Evropske unije

IZVOD IZ UDŽBENIKA:

● Kakve koristi donosi proces evropskih integracija?

Članstvo u Evropskoj uniji donosi brojne političke, ekonomske i ukupne društvene *koristi*. Pored koristi, proces integracija nosi sa sobom i značajne *troškove*. Drugim riječima, da bi zemlja ostvarila ono što podrazumijeva članstvo u EU, ona mora i sama da ulaže u svoju evropsku budućnost. Važno je razumjeti da članstvo u EU nije cilj sam po sebi. Proces evropskih integracija doprinosi ostvarivanju interesa svih građana Crne Gore da žive u slobodnom, otvorenom, demokratskom i ekonomski prosperitetnom društvu.

● Kakve se demografske promjene očekuju u Evropskoj uniji?

Proces demografskih promjena u evropskim zemljama karakteriše sve izraženije *starenje stanovništva*. To je rezultat pada stope prirodnog priraštaja i povećanja očekivanih godina života

usljed sve kvalitetnije zdravstvene zaštite i ukupno boljih uslova života. Suočena sa izazovima poremećaja demografske strukture, Evropska unija je razvila čitav spektar mjera i aktivnosti u pravcu predupređenja socijalnih i ekonomskih posljedica, prije svega u sistemu penzijskog i zdravstvenog osiguranja. Zbog toga je EU razvila „politiku aktivne starosti“, koja se odnosi na doživotno učenje, produženje radnog vijeka, kasniji i postepeni odlazak u penziju i aktivan život u penziji.

● **Šta sadrži novi Lisabonski ugovor?**

Nakon što je ustav Evropske unije odbijen, donesen je novi Lisabonski ugovor, čije se stupanje na snagu očekuje početkom 2010. godine. U odnosu na ranije odbijeni ustav, Lisabonski ugovor je skromniji: njime se ukida obaveza formalnog usvajanja zastave i himne EU, koje su u očima javnosti predstavljale EU kao državu. Sa druge strane, Lisabonskim ugovorom, Unija treba da dobije pravni identitet (status pravnog lica, koji za sada imaju evropske zajednice). Takođe, Lisabonskim ugovorom otvaraju se vrata ulasku novih članica u Evropsku uniju, s obzirom na to da prema postojećem aranžmanu, predviđenom Sporazumom iz Nice, EU i njene institucije mogu da imaju najviše 27 država članica. Prvi put je definisan i način izlaska neke države članice iz EU.

● **Kako Evropska unija odgovara na izazove globalizacije?**

U Lisabonu, marta 2000. godine, donesena je Lisabonska strategija (Lisabonski ugovor ne treba miješati sa Lisabonskom strategijom). Radi se o Strategiji privrednog razvoja Evropske unije do 2010. godine, koja je utvrđena sa ciljem povećavanja zaposlenosti i životnog standarda u ekonomiji zasnovanoj na znanju. Lisabonska strategija svjedoči o potrebi ekonomije EU da u uslovima globalizacije obezbijedi ekonomski rast i otvaranje radnih mjesta na način koji je usklađen s ciljevima održivog razvoja.

● **Šta je budućnost Evropske unije?**

Dok su rani oblici integracije podrazumijevali izolovanu saradnju u određenim oblastima, EU danas znači jedinstvenu ekonomsku zonu koja počiva na jedinstvenom tržištu, a djelimično i na jedinstvenoj valuti. Budućnost Crne Gore povezana je sa budućim tokovima evropskih integracija. Teško je predviđati kako će dalje teći proces evropskih integracija. U svakom slučaju, očekivano stupanje na snagu Lisabonskog ugovora otvoriće jasnije perspektive. To znači da je realno očekivati i članstvo Crne Gore i ostalih država zapadnog Balkana u Evropskoj uniji.

IZVOD IZ PLANA:

TEME	SADRŽAJ	TEORIJSKI	VJEŽBE	IZBORNI ČASOVI	UKUPNO ČASOVA
11	Budućnost Evropske unije	1	2		3

AKTIVNOSTI UČENJA

– moguće ideje za scenario časa:

ČAS: 1.

Kakva je korist integracije Crne Gore u EU?

Učenici u grupama treba da navedu kakve koristi očekuju od integracije Crne Gore u EU. Prvo učenici u grupama definišu koristi, onako kako ih oni vide, a zatim se pravi zajednička lista koristi. Nastavnik poziva grupe da iznesu jednu po jednu, za njih najvažniju korist. Svaka korist se analizira i zapisuje na zajednički pano. Kada se izlistaju sve koristi, može se pristupiti njihovoj analizi – da se, na primjer, razvrstaju u ekonomske, političke, lične koristi, itd.

Može se voditi diskusija i o tome da li će zemlje i njeni građani pretrpjeti neku štetu (npr. opasnost od gubljenja nacionalnog identiteta; opasnost od nekritičkog prihvatanja svega što je novo i sl.).

ALTERNATIVNO

Razumijevanje učenika da se svijet ubrzano mijenja i da te promjene u okolini mijenjaju i nas same.

Analizirati dobre i loše strane tih promjena (u ovom slučaju nekih tehničkih dostignuća) koje su dio i njihovog iskustva. Npr. televizije, telefona i kompjutera.

Televizija

ŠTA JE DOBRO?	ŠTA NIJE DOBRO?
<ul style="list-style-type: none"> ● Može da te zabavi i ispuni ti slobodno vrijeme! ● Može nešto da se nauči! ● Možeš da saznaš šta se dešava u svijetu! ● ...	<ul style="list-style-type: none"> ● Dugo gledanje televizije šteti očima! ● Djeca koja često gledaju agresivne sadržaje na televiziji, pokušavaju da ih koriste i u životu! ● Možeš steći utisak da se u svijetu svi problemi rješavaju ratom! ● ...

Telefon

ŠTA JE DOBRO?	ŠTA NIJE DOBRO?
<ul style="list-style-type: none"> ● Možeš da razmjenjuješ poruke sa drugom ili drugaricom. ● Možeš da razgovaraš sa nekim ko je daleko od tebe. ● ...	<ul style="list-style-type: none"> ● Možeš da zaboraviš kako uopšte izgleda tvoj drug ili drugarica. ● Možeš da zaboraviš kako se pišu pisma. ● ...

Kompjuter

ŠTA JE DOBRO?	ŠTA NIJE DOBRO?
<ul style="list-style-type: none"> ● Možeš da ispuniš slobodno vrijeme igrajući igrice. ● Možeš da saznaš mnogo toga na stranicama interneta. ● Možeš da čatuješ i razmjenjuješ mišljenje sa svojim vršnjacima širom svijeta. ● ...	<ul style="list-style-type: none"> ● Možeš da zaboraviš da se družiš. ● Može ti se desiti da se susretnješ sa sadržajima koji su neprihvatljivi za djecu! ● Možeš na čatu naići na one koji nijesu uvijek dobronamjerni. ● ...

Učenici se podijele u grupe od kojih se po dvije bave jednom promjenom, npr. promjenom koju nam je donio kompjuter. Jedna od grupa treba da smisli što više argumenata koji govore o koristi kompjutera, a druga argumente koji govore protiv pretjerane upotrebe kompjutera.

Učenici iznose argumente za i protiv (npr. upotrebe kompjutera, telefona, televizije). Trebalo bi iz svega da zaključe da promjene ne treba apriori odbacivati, niti pasivno prihvatati (da svaka promjena ima pozitivnu i negativnu stranu, na nama je da iskoristimo ono što je pozitivno/korisno).

ČAS: 2.

Prioriteti razvoja EU – utvrđeni Lisabonskom strategijom

U skladu s utvrđenim strateškim ciljevima Evropske unije, Lisabonska strategija je za podizanje konkurentnosti EU utvrdila sljedeće prioritete:

- jačanje tržišta
- istraživanje, razvoj, obrazovanje, inovacije i preduzetništvo
- zaposlenost i socijalna kohezija
- zaštita okoline i održivi razvoj

Svakog proljeća Savjet Evropske unije ocjenjuje stepen sprovođenja Lisabonske strategije i daje nove smjernice.

Učenici u grupama mogu imati zadatak da procijene stanje u ovim oblastima u Crnoj Gori, i da na osnovu procjene stanja predlože mjere – smjernice. U obavljanju ovog zadatka učenike treba uputiti da istraže određeno područje na različite načine: putem interneta ili intervju sa kompetentnim subjektima, na osnovu novinskih članaka i slično. Na osnovu analize stanja treba da definišu preporuke (šta bi po njihovom mišljenju trebalo učiniti kako bi se stanje u toj oblasti popravilo). Ovaj zadatak zahtijeva duže vrijeme, pa ga učenicima treba zadati nekoliko časova prije časa na kom se prezentiraju izvještaji.

ALTERNATIVNO

Razumijevanje promjena u budućnosti i osposobljavanje učenika da se aktivno prilagođavaju budućim promjenama.

Učenici imaju zadatak da predstave jednu od promjena koje ih očekuju u budućnosti (na primjer: pismenost; znanje; učenje; zanimanje; posao i sl.). Kao motivacija učenicima mogu poslužiti sljedeći primjeri. Od učenika se očekuje da na osnovu onoga što ih očekuje u budućnosti definišu nake preporuke za sve nas.

● Za koga se može reći da je pismen?

U PROŠLOSTI	U BUDUĆNOSTI
Nekada se smatralo da je pismen onaj koji zna da čita i da piše.	Danas nije dovoljno znati samo čitati i pisati. Onaj ko želi da bude pismen, mora da govori bar jedan strani jezik i mora da zna koristiti kompjuter.

● Šta je najtraženija roba u svijetu?

U PROŠLOSTI	U BUDUĆNOSTI
Nekada se smatralo da je u školi moguće naučiti sve ono što je potrebno za život i rad.	Svakih deset godina količina znanja u svijetu se udvostruči, a predviđa se da će se do kraja vijeka znanja udvostručavati svake dvije godine. Danas je najvažnije znati učiti.

● Kada treba učiti?

U PROŠLOSTI	U BUDUĆNOSTI
Učenje je bilo vezano sa period djetinjstva i mladosti. Kada se završavala škola, obično je prestajalo i učenje.	Da bi se znalo, danas se mora učiti tokom cijelog života.

● Za koje zanimanje se spremaš?

U PROŠLOSTI	U BUDUĆNOSTI
Svako je birao zanimanje koje voli i spremao se da ga obavlja tokom cijelog svog života.	Zanimanja koja su tražena danas, sutra će možda prestati i da postoje.

● Ko je siguran na poslu?

U PROŠLOSTI	U BUDUĆNOSTI
Nekada su se ljudi zapošljavali i cijeli radni vijek provodili na istom radnom mjestu.	Predviđa se da će svaki čovjek bar tri puta tokom svog radnog vijeka biti u situaciji da traži novi posao.

Važno je da učenici daju svoje predloge – šta oni već danas mogu da urade kako bi spremno dočekali ove promjene. Predlozi se mogu izraziti kroz preporuke učenicima, na primjer:

- Nauči da koristiš savremena sredstva komunikacije
- Nauči jezike
- Nauči kako da učiš
- Nauči da sarađuješ
- Budi samostalan
- Stalno se usavršavaj

ISHODI PROGRAMA:

Učenik/učenica treba da *na standardnom nivou*:

- može da navede neke koristi od procesa evropskih integracija
- zna šta sadrži novi Lisabonski ugovor
- navodi kako Evropska unija odgovara na izazove globalizacije

Na višem nivou:

- objašnjava koje su koristi integracije Crne Gore u EU
- objašnjava posljedice promjena strukture stanovništva u EU
- objašnjava razlike Ustava EU i Lisabonskog ugovora
- objašnjava značaj Lisabonske strategije

PRILOG

Pripremila **Gordana ĐUROVIĆ**

NAJČEŠĆE POSTAVLJANA PITANJA O EU

Crna Gora i EU

● Zašto Evropa stalno nešto traži od nas?

Zahtjevi koje EU postavlja kao uslov za članstvo jednako se odnose na sve države koje žele da postanu članice. Ti zahtjevi su izgradnja institucija i uspostavljanje praksi koje su zasnovane na principima vladavine prava, poštovanja ljudskih prava, demokratije i tržišne privrede. Zahtjevi obuhvataju borbu protiv korupcije, borbu protiv monopola, efikasno pravosuđe, poštovanje zakona itd. Ovi principi su u isto vrijeme i principi na kojima se zasniva i institucionalna izgradnja i reforme u Crnoj Gori još od 2000. godine. Stoga, zahtjevi EU se ne odnose samo na Crnu Goru, već predstavljaju osnovu za bližu saradnju i integraciju među državama članicama i osiguravaju stabilnost i razvoj kako država članica tako i Evropske unije kao cjeline. Oni se jednako odnose na sve, i zapravo predstavljaju norme savremenih i uređenih država.

● Da li ćemo izgubiti sopstvenu kulturu i jezik kada se učlanimo u EU?

Strah koji mnogi izražavaju time da se učlanjenjem u EU gubi nacionalni identitet, kultura i jezik, nije opravdan. Evropska unija je multinacionalna i multikulturalna zajednica 27 država, koja se između ostalog zasniva i na principu **jedinstva u različitosti**. EU u ovom trenutku ima 23 zvanična jezika na koje se prevode svi dokumenti institucija EU, te će, kada Crna Gora postane članica, i crnogorski, kao i svi drugi službeni jezici u upotrebi u našoj zemlji, biti u korpusu zvaničnih jezika EU (očekujemo da cijeli region bude u EU). Svi građani EU mogu se obratiti institucijama EU na sopstvenom jeziku, na kome i dobijaju tražene informacije. Takođe, EU odvaja velika finansijska sredstva koja su namijenjena njegovanju tradicije, kulture i jezika u očuvanju nacionalnog identiteta, što je zagarantovano u ugovoru o EU. Čak i manje države članice, poput Irske, Grčke ili Portugalije očuvale su svo obilježja i specifičnosti sopstvenog kulturnog identiteta iako se u EU nalaze već nekoliko decenija.

● Da li učlanjenje u EU znači da gubimo suverenitet i da će se o našoj sudbini odlučivati u Briselu?

Pridruživanje Evropskoj uniji znači da dio našeg suvereniteta dobrovoljno „pozajmljujemo“ evropskim institucijama i „razmjenjujemo“ sa svim ostalim članicama, kako bi bilo moguće donošenje određenih odluka za cjelokupnu teritoriju EU i usklađivanje nacionalnih politika. Učlanjenjem u EU, Crna Gora dobija mjesto za pregovaračkim stolovima u EU, gdje će zajedno sa svim ostalim članicama (i velikim i malim) i pod istim uslovima odlučivati o zajedničkoj budućnosti EU. Zajedničko odlučivanje odnosi se samo na oblasti koje predstavljaju oblast zajedničke nadležnosti (unutrašnje tržište, carinske tarife, zajednička poljoprivredna politika, zaštita životne sredine), u kojima države imaju više koristi ako rade zajedno nego ako rade pojedinačno. Veliki dio oblasti i dalje će ostati u isključivoj nadležnosti država članica. Građani Crne Gore, takođe, dobiće i državljanstvo EU i direktno birati sopstvene predstavnike za Evropski parlament, moći će da se na sopstvenom jeziku obrate evropskim institucijama i da učestvuju u konsultativnim procesima pri donošenju odluka koje organizuju evropske institucije.

● **Zašto zemlje kao što su Norveška, Island i Švajcarska nisu pristupile EU? Zašto Crna Gora ne može da slijedi njihov primjer?**

Ove tri razvijene evropske zemlje nisu članice EU, svaka iz sopstvenih razloga. Sve tri zemlje su na izuzetno visokom stepenu razvoja i sa veoma visokim bruto društvenim proizvodom (Island i Norveška imaju ogromne prirodne resurse – ribu i naftu, dok je Švajcarska svjetski bankarski lider) i to su istovremeno zemlje sa izuzetno uređenim državnim institucijama. Ove zemlje u potpunosti već imaju uređen politički sistem i poštuju evropske standarde u raznim oblastima ili ih (kao Norveška u oblasti ekologije) uveliko prevazilaze. Takođe, sve tri države su članice Evropske ekonomske zajednice, koja je jedna od stubova EU, te tako imaju ugovorne odnose sa EU i učestvuju u formiranju ekonomskih politika EU. Stoga je poređenje Crne Gore sa ovim državama gotovo nemoguće i prilično neumjesno, jer se Crna Gora nalazi u potpuno drugoj ekonomskoj i razvojnoj situaciji koja je sličnija upravo onim državama koje žele da uđu ili su nedavno ušle u EU (Bugarska, Hrvatska, Makedonija).

Crna Gora, za razliku od ove tri razvijene zemlje, po uklanjenju u EU bila bi jedna od država koja bi dobijala više finansijskih sredstava za sopstveni ekonomski razvoj, ali i za razvoj svojih institucija. Ovaj novac, potreban za podsticanje ekonomskog razvoja i izgradnju državnih institucija, gotovo je nemoguće dobiti iz nekih drugih izvora, sa neke druge strane. Bugarska će, na primjer, kao jedna od nerazvijenih zemalja članica, sa kojom se naša zemlja sada može porediti, za period 2007–2013. dobiti iz EU ukupno 7,362 milijarde eura, što je znatno više od onoga što Crna Gora dobija u istom periodu kao zemlja nečlanica. Jula 2009. godine Island je ipak podnio zahtjev za članstvo u EU, prvenstveno zbog velikih problema u kojima se zemlja našla zbog efekata svjetske ekonomske krize, što je naišlo na odobravanje u Briselu.

● **Zašto je razvijenim zemljama EU važno da zapadni Balkan postane dio EU?**

Osnovni razlozi su stabilnost i bezbjednost. Članicama EU važno je da u svojoj okolini imaju stabilne i bezbjedne zemlje koje imaju sličan stepen razvoja, čiji građani uživaju blagodeti socijalne politike, koji nisu siromašni i nezaposleni, čijim se programima smanjuje i unapređuje socijalna integracija. Prvobitni motiv evropskih integracija, odmah poslije Drugog svjetskog rata bilo je ostvarivanje mira i prosperiteta na evropskom kontinentu. Osnovna ideja „očeva“ EU bila je da se ekonomskom, a potom i političkom i društvenom integracijom, smanjuje mogućnost ratnih sukoba i političkih nestabilnosti. Drugi razlog je ekonomski, jer sve države članice imaju veće ekonomske koristi kada imaju zajedničko tržište. Jedinstveno tržište EU sada broji pola milijarde ljudi, što omogućava ubrzani i održivi ekonomski razvoj. Treće, globalizacija donosi promjene i probleme koje više nije moguće riješiti na nivou nacionalnih država (zagađenje, globalne finansijske krize, pandemije itd.). Najbolji primjer jeste nuklearna katastrofa u Černobilju. Posljedice ove katastrofe osjetile su se u gotovo polovini evropskih zemalja, pa to više nije predstavljalo problem samo Ukrajine, već svih zemalja u njenom okruženju. Slična je situacija i u nizu drugih oblasti (ekonomski stepen razvoja, siromaštvo, stepen razvoja demokratije). Problemi u zemljama zapadnog Balkana (nestabilnost, slaba bezbjednost, kontrola ilegalnih migracija) mogu da se prelivaju u druge djelove regiona, pa ove zemlje brigu o ekologiji u susjednim zemljama vide kao jako važan element u sopstvenom razvoju. Stoga EU, čak i prema zemljama koje vjerovatno neće postati dio EU u skorij budućnosti, a graniče se sa EU (Jermenija, Ukrajina, ali i Maroko,

Tunis itd.), preko Evropskog susjednog programa pruža finansijsku i drugu pomoć namijenjenu demokratskom i održivom razvoju.

● Šta je sadržina Ugovora o stabilizaciji i pridruživanju?

Ugovor o stabilizaciji i pridruživanju je prvi ugovorni odnos između zemalja EU i zemlje potencijalnog kandidata koja prolazi kroz proces stabilizacije i pridruživanja. Taj ugovor sadrži niz odredaba o političkim principima na kojima se zasniva saradnja između EU i države potencijalnog kandidata, kao i trgovinski ugovor o postepenoj liberalizaciji tržišta, ukidanju carinskih i tarifnih barijera, te usklađivanje zakonodavstva. Ovaj dokument tako istovremeno predstavlja i program reformi koje ta država treba da ispuni kako bi prešla u sljedeću fazu i stekla status kandidata za članstvo. Ratifikacijom ovog ugovora od strane Crne Gore i svih država članica EU, naša zemlja postaje pridruženi član EU sa gotovo nesumnjivom evropskom budućnošću.

● Da li moramo da uđemo u NATO da bismo ušli u EU?

Ulazak u NATO nije jedan od uslova za ulazak u Evropsku uniju, ali reforma vojske, povećavanje bezbjednosti države i granica jeste. Evropske i evroatlantske integracije su procesi koji imaju dosta toga zajedničkog, posebno u sistemu vrijednosti i kolektivne bezbjednosti, ali i u vladavini prava i ekonomiji.

Međutim, sve zemlje istočne i jugoistočne Evrope koje su ušle u EU – ušle su i u NATO, među kojima i Mađarska, Slovenija, Bugarska i Rumunija. Hrvatska i Albanija nedavno su postale članice NATO-a, dok sa Makedonijom, zbog grčkog veta u vezi sa imenom, taj proces nije okončan. Crna Gora se u decembru 2006. godine pridružila programu „Partnerstvo za mir“ (u kojem se nalaze i Bosna i Hercegovina i Srbija), koji predstavlja poseban oblik saradnje između NATO-a i zemalja koje nisu članice, a imaju otvorene aspiracije da se učlane u NATO. U novembru 2008. godine podnijet je zahtjev za pristupanje MAP-u (višegodišnjem akcionom planu za članstvo u NATO-u). Crna Gora uskoro očekuje poziv u MAP.

Razlozi za učlanjenje u NATO su brojni – prvenstveno povećanje bezbjednosti, ali tu su i određeni politički i ekonomski razlozi, s obzirom na to da tu aspiraciju imaju i gotovo sve zemlje u susjedstvu. U dogledno vrijeme Crna Gora će biti okružena sa svih strana NATO članicama, ali naravno postoje i razlozi protiv. Iako se odluka o učlanjenju u NATO donosi posebno i formalno, ona nije vezana za pitanje evropskih integracija i približavanje Crne Gore EU, ovi procesi su povezani i promovisu isti sistem vrijednosti. Crna Gora je definisala evropske i evroatlantske integracije kao ključni prioritet.

● Šta smo do sada uradili kada je u pitanju pridruživanje EU, i koje nas faze još čekaju?

Crna Gora je sedam godina bila u prvoj fazi procesa pristupanja Evropskoj uniji. Potpisivanjem SSP (15. oktobra 2007), Crna Gora je postala država pridružena Evropskoj uniji, sa jasnom perspektivom budućeg članstva u EU. Nakon potpisivanja SSP i stupanja na snagu Privremenog, trgovinskog sporazuma (1. 1. 2008), Crna Gora je 15. decembra 2008. godine podnijela zahtjev za članstvo u EU. Savjet ministar je procesuirao naš zahtjev za članstvo 23. aprila 2009. godine i

naložio Evropskoj komisiji da, shodno članu 49 Ugovora o EU, pripremi mišljenje o našem zahtjevu za članstvo. Nakog „pozitivnog mišljenja“ Komisije (tzv. avis), naš zahtjev za članstvo, zajedno sa mišljenjem EK, razmatraće Evropski savjet (šefovi država i vlada članica EU), nakon čega se donosi odluka o davanju statusa kandidata Crnoj Gori i zakazuje datum početka pregovora o članstvu. Pregovori o članstvu traju u prosjeku od tri do pet godina, ali ne postoji utvrđeno vremensko ograničenje, već brzina zavisi od reformskog kapaciteta države koja pristupa EU i njene sposobnosti da uskladi svoje zakonodavstvo sa pravom EU. Nakon završetka pregovora, ugovor o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji treba da ratifikuju Crna Gora i sve države članice EU, nakon čega Crna Gora postaje punopravna članica EU.

● Šta je EU uradila za Crnu Goru?

Evropska unija je 2000. godine jednostrano ukinula carine na uvoz proizvoda (industrijskih i poljoprivrednih) porijeklom iz Crne Gore, a da je Crna Gora pri tom zadržala carine na robu iz EU. Na taj način naša zemlja je dobila pristup najbogatijem pojedinačnom tržištu na svijetu, od oko pola milijarde potrošača, i najveće platežne moći. Ovo je omogućilo da Crna Gora za osam godina poveća izvoz u EU za pet puta u odnosu na 2000. godinu. U ukupnoj spoljnotrgovinskoj razmjeni Crne Gore sa svijetom, zemlje EU učestvuju sa oko 45–50%. S druge strane, EU je putem pomoći iz fonda CARDS dodijelila Crnoj Gori oko 100 miliona eura, a preko fonda IPA, opredjeljuje se svake godine dodatnih 35 miliona eura bespovratne pomoći. Ova pomoć je najviše korišćena za obnovu energetskog sistema, rekonstrukciju puteva i mostova, željeznice, izgradnju lokalne komunalne infrastrukture, bolnica i škola. Dio pomoći koristi se i za tehničku podršku i pomoć crnogorskim institucijama da usvoje crnogorske propise i standarde.

● Koliko će svakog građanina koštati članstvo u EU?

Sve države članice u skladu sa stepenom ekonomskog razvoja i bruto društvenim proizvodom doprinose zajedničkom budžetu EU. Crna Gora, kao jedna od najnerazvijenijih članica EU, dobijala bi mnogo više sredstava nego što bi punila budžet EU sopstvenim prilogom. Zapravo, najveći dio troškova članstva predstavljali bi troškovi reformi pri harmonizaciji nacionalnog zakonodavstva sa zakonodavstvom EU. Međutim, te reforme Crna Gora mora svakako sprovesti, nezavisno od evropskih integracija, s obzirom na to da je niz zakonskih rješenja i institucija nefunkcionalan, zastario i zahtijeva modernizaciju. Štaviše, u velikoj mjeri te troškove pokriva i sama EU preko bespovratne finansijske pomoći i ekspertiza koju nudi zemljama koje su potencijalne članice.

● Da li će građani Crne Gore moći slobodno da rade u drugim državama članicama Evropske unije?

Sloboda kretanja radne snage jedna je od osnovne četiri slobode koje stoje na raspolaganju zemljama članicama. Državljeni bilo koje članice mogu konkurisati za radno mjesto u bilo kojoj drugoj državi članici pod istim uslovima kao i građani te zemlje. Diskriminacija na osnovu nacionalnosti, vjere ili pola je zabranjena, čime se štiti ova sloboda evropskih građana. Kako bi se izbjegli ozbiljni poremećaji na tržištu rada starijih država članica, neke zemlje koje su u posljednjem krugu proširenja postale države članice (npr. Poljska, kao najmnogoljudnija) postepeno će se uključivati u jedinstveno tržište rada da bi se u potpunosti integrisale 2013. godine.

● **Da li je moguće da postanemo članica Šengenskog sporazuma ako ne uđemo u EU?**

Nije moguće. Jedino što je moguće jeste ukidanje viza, odnosno stavljanje na bijelu šengensku listu. Međutim, ukidanje viza zavisi od niza neophodnih koraka: efikasne kontrole granica, sigurnih putnih isprava itd. Istovremeno, bilo kakva politička destabilizacija negativno bi se odrazila na mogućnost ukidanja viza. Crna Gora je ispunila najveći dio uslova za stavljanje na bijelu šengensku listu, i očekuje se mogućnost ukidanja viza u 2010. godini.

EKONOMSKI RAZVOJ I ŽIVOTNI STANDARD

● **Kakav je položaj malih i srednjih preduzeća u Evropskoj uniji?**

Značaj malih i srednjih preduzeća u EU je izuzetno veliki, jer 99% preduzeća koja posluju u EU spadaju u mala i srednja, i ona zapošljavaju 2/3 ukupne radne snage EU. Mala i srednja preduzeća su u EU osnovni generator novih radnih mjesta, inovacija i u isto vrijeme bitna poluga kojom EU postiže koheziju u razvoju različitih regiona. Mala i srednja preduzeća su dio privrede koja je najosjetljivija na promjene poslovnog okruženja. Ona najviše ispaštaju u slučaju loše organizovanog sistema, glomazne birokratije, skupih kredita, ali su i prva koja reaguju na pozitivne inicijative.

Imajući u vidu značaj i osjetljivost malih i srednjih preduzeća u procesu pridruživanja EU, kao i u samom funkcionisanju EU, posebna pažnja posvećuje se ovom dijelu privrede. EU je predvidjela da od 2007. do 2013. usmjeri preko 200 milijardi eura na podršku malim i srednjim preduzećima. Vidovi podrške EU usmjereni su ka: 1. obuci preduzetnika, 2. bržem i jeftinijem započinjanju poslovanja, 3. poboljšanju i prilagođavanju regulative i zakonodavstva potrebama malih i srednjih preduzeća, 4. dostupnosti neophodnih znanja i vještina, 5. povećanju korišćenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija u poslovanju, 6. olakšavanju pristupa tržištu (omogućavanje ravnopravnog pristupa tržištu kao što to imaju velika preduzeća), 7. poreskim i kreditnim pogodnostima, 8. jačanju tehnoloških kapaciteta malih i srednjih preduzeća, 9. pomoći i podršci udruživanju preduzetnika i vlasnika malih i srednjih preduzeća.

● **Koje su to ekonomske koristi koje Crna Gora može imati od približavanja EU?**

Kao prvo, povlašćen pristup najvećem tržištu na svijetu jer ne bismo plaćali carine na najveći dio roba koju u EU izvozimo. Drugo, preko 135 miliona eura već dobijenih bespovratnih sredstava i oko 200 miliona eura pretpristupnih fondova koji su predviđeni za narednih pet godina. Integracijom u EU ta sredstva rastu sve više kako se zemlja približava članstvu. Treće, mogućnost korišćenja povoljnih dugoročnih kredita Evropske investicione banke, neophodnih za izgradnju infrastrukture. Četvrto, integracijom u EU povećava se konkurencija na domaćem tržištu, ograničava moć lokalnih monopola, što vodi ka nižim cijenama roba i usluga. Peto, sužava se prostor korupciji, dijelom i zbog bržeg ekonomskog rasta, ali i zbog snažne i efikasne antikorupcijske politike EU. Šesto, nastaju bolje mogućnosti obrazovanja mladih i njihovog zapošljavanja u tehnološki naprednim sektorima. Konačno, integracija u EU daje mogućnost za brži rast i razvoj, i brže približavanje ekonomskom standardu zapadne Evrope. Irska je, zahvaljujući EU, od najnerazvijenije, postala jedna od najrazvijenijih zemalja Evrope. Grčka je od EU dobila preko 50 milijardi eura pomoći i od nerazvijene postala razvijena zemlja.

● **Ima li Crna Gora druge mogućnosti ekonomskog razvoja osim učlanjenja u EU?**

Svakako da ima. Samo je pitanje da li su te mogućnosti bolje, iste ili lošije od integracije u EU, i da li su realne i predvidive. Kao alternativa najčešće se nudi približavanje Rusiji, Kini, Indiji i prijateljskim državama u svijetu. Međutim, ne postoji realan ekonomski osnov za takvu razvojnu strategiju. Naš ukupan izvoz u Rusiju, Kinu, Indiju i sve ostale prijateljske države Azije, Afrike i Latinske Amerike, van Evrope, manji je od 5% ukupnog izvoza. Drugo, ne postoji plan kako bismo uspjeli u narednim godinama bitno da povećamo izvoz u ove zemlje niti nam one, osim Rusije, nude povlašćene trgovinske odnose. Kineske i indijske investicije u Crnoj Gori su zanemarljive, a ruske su bile uglavnom koncentrisane na kupovinu već postojećih, a ne na izgradnju novih preduzeća. Crna Gora može i mora da razvija ekonomske veze sa svim zemljama svijeta. Međutim, strateški oslonac na ekonomske veze izvan EU je i nerealan i nepouzdan, jer ne postoji strategija razvoja uzajamnih odnosa niti sa njihove niti sa naše strane. Takođe, potrebna nam je ogromna pomoć u izgradnji infrastrukture, ulaganju u razvojne projekte, u izgradnju institucija, a osim EU, ne postoje drugi izvori takve pomoći Crnoj Gori.

● **Da li ulazak u EU smanjuje nezaposlenost?**

Ulaskom u porodicu EU zemalja značajno se smanjuje nezaposlenost koja je glavni uzrok siromaštva u postsocijalističkim zemljama. Razlozi su u slobodnom kretanju radnika unutar EU, kao i povećanju stranih investicija koje dovode do zapošljavanja većeg broja radnika. Na primjer, stopa nezaposlenosti u Rumuniji je brzo poslije ulaska u EU postigla prosjek ovih zemalja i iznosi oko 7%.

Zemlje EU uvode brojne programe socijalne integracije osjetljivih grupa u programe zapošljavanja, a posebno se vodi računa o zapošljavanju žena, starijih radnica, dugotrajno nezaposlenih, zapošljavanju invalida i pripadnika manjinskih grupa. Zemlje EU značajno razvijaju tzv. alternativnu ekonomiju, odnosno socijalna preduzeća, kooperative i druge oblike zapošljavanja za grupe koje se teško snalaze na tržišnoj utakmici. Alternativna ekonomija se zakonski podstiče i podupire sredstvima lokalnih zajednica ili regiona.

● **Da li su građani novih članica EU osjetili prednosti učlanjenja i da li se osjeća boljitak?**

Ekonomski pokazatelji govore da se od 2004. razvoj država koje su se tada učlanile u EU ubrzao za oko 2-3 odsto na godišnjem nivou, i to čak i u onim državama koje nisu bile najuspješnije u transformaciji svojih privreda, kao na primjer Rumunija i Bugarska. Po istraživanjima Eurobarometra, 69 odsto građana država koje su se pridružile EU 2004. i 2007. godine (ukupno 12 zemalja) smatra da imaju koristi od članstva u EU. U Poljskoj, recimo, 95% poljoprivrednika prije učlanjenja bilo je protiv ulaska u EU, dok se samo četiri godine kasnije situacija potpuno preokrenula, te je 95% poljoprivrednika pozitivno ocijenilo pristupanje Poljske EU. U Sloveniji 71% građana smatra da je za Sloveniju učlanjenje u EU bilo od koristi.

● **Da li je u Evropi dozvoljeno da država pomaže privredu kroz razne programe podrške, i da li će postojeće državne subvencije malim i srednjim preduzećima i početnicima u biznisu morati da se ukinu ulaskom u EU?**

U Evropskoj uniji postoje veoma stroga pravila koja uređuju budžetske subvencije u privredi. Strogo je zabranjena svaka vrsta direktne ili indirektna podrške pojedinačnom preduzeću ili grupi preduzeća, koja može da naruši konkurenciju na jedinstvenom tržištu (subvencije, bespovratna finansijska pomoć za određene namjene, grantovi). Pod podrškom se podrazumijevaju i olakšice koje preduzećima (investitorima) daju lokalne samouprave. Nasuprot tome, EU dozvoljava donošenje propisa koji pogoduju svim privrednim subjektima na isti način, kao što su propisi o smanjenju poreških stopa ili ukidanju određenih vrsta poreza, naknada ili taksi. Za propise usmjerene na smanjenje nameta u privredi u cjelini, ne smatra se da narušavaju konkurenciju na jedinstvenom evropskom tržištu. Takođe, restrikcije neće pogoditi posebne programe podrške osobama sa posebnim potrebama, marginalizovanim grupama ili ženama.

Međutim, u uslovima aktuelne globalne ekonomske krize, Evropska komisija je pripremila Ekonomski program oporavka, novembra 2009. godine, kojim je dijelom privremeno odstupila od tih pravila. Ono što je, po tim izmjenama, privremeno dozvoljeno državama članicama EU, shodno se može primijeniti i na državnu pomoć koju dodjeljuju zemlje potencijalni kandidati i kandidati za članstvo u EU.

● **Da li će usluge rominga i fiksne telefonije biti jeftinije?**

Usluge fiksne i mobilne telefonije i rominga u Crnoj Gori su među skupljim u Evropi. Razlog za to jeste činjenica da postoji jedan operater u fiksnoj mreži i tri mobilna operatera. EU je 2002. godine donijela paket detaljnih direktiva koje se odnose na liberalizaciju telekomunikacionog tržišta i još 18 tržišta usko povezanih sa telekomunikacijama. U skladu sa ovim direktivama telekomunikaciono tržište u EU mora biti otvoreno za konkurenciju, te ne može postojati monopol u ovoj oblasti ni u jednoj državi članici. Liberalizacija, u stvari, znači da će se ukinuti monopol nad korišćenjem fiksne telefonske mreže, pa će i druge kompanije biti u mogućnosti da pružaju usluge građanima. Na taj način tržište telekomunikacija postaće takmičarsko, tako da će se, kao što je već počelo u oblasti mobilne telefonije dolaskom trećeg operatera, kompanije koje nude usluge takmičiti kako cijenom tako i kvalitetom i raznovrsnošću usluga.

● **Koji su programi dostupni Crnoj Gori kao zemlji potencijalnom kandidatu, a koji zemljama kandidatima?**

Crnoj Gori kao zemlji potencijalnom kandidatu dostupna su finansijska sredstva kroz Instrument za prepristupnu pomoć – IPA. Ovaj instrument predstavlja okvir za pružanje spoljne pomoći u budžetskom periodu od 2007. do 2013. zemljama potencijalnim kandidatima. Za Crnu Goru planira se oko 35 miliona eura godišnje kroz IPA fond. IPA instrument ima pet komponenti: pomoć tranziciji i izgradnji institucija; prekogranična saradnja; regionalni razvoj; razvoj ljudskih resursa i ruralni razvoj. Razlika između zemalja potencijalnih kandidata i zemalja kandidata ogleda se u mogućnosti korišćenja pojedinih komponenti IPA instrumenta. Evropska komisija je zemljama potencijalnim kandidatima dozvolila korišćenje komponente 1 i 2, dok ne uvedu decentralizovani model upravljanja IPA sredstvima u svoj budžet, dok će zemlje kandidati za članstvo u EU, do učlanjenja, moći da koriste sredstva svih pet komponenti.

DRŽAVNA UPRAVA I PRAVOSUĐE, ANTIKORUPCIJSKA POLITIKA I ZAŠTITA KONKURENCIJE

● **Šta EU preporučuje u oblasti antikorupcije?**

Zakoni koji uređuju odgovornost i transparentnost javnih vlasti (državnih organa i nosilaca javnih funkcija), prije svega tzv. antikorupcijski zakoni – o sukobu interesa, o slobodnom pristupu informacijama, finansiranju političkih stranaka i o javnim nabavkama), postepeno se usklađuju sa evropskim standardima, uvode se mehanizmi izvršavanja i monitoringa, smanjuje prostor za manipulacije ili prekoračenje ovlašćenja, postupak prijave sumnje na postojanje korupcije u javnom sektoru i efikasno procesuiranje predmeta u pravosuđu.

● **Na koji način ulazak Crne Gore u EU može doprinijeti efikasnijem i kvalitetnijem radu sudova?**

Razlozi sadašnje neefikasnosti i nezadovoljavajućeg kvaliteta rada znatnog broja sudova su višestruki. Jedan od bitnih razloga jeste i odnos izvršne i zakonodavne vlasti prema pravosuđu. Da bi sudovi radili kvalitetno i efikasno, neophodno je da budu nezavisni od političkih stranaka, te da sude na osnovu zakona i sudske prakse, smanjujući stepen zaostalih predmeta. Dalje, sudovi moraju imati odgovarajuće uslove za rad – dobru organizaciju sudova, dovoljan broj opremlje-

nih kancelarija, dovoljan broj pomoćnog administrativnog osoblja, kao i odgovarajuću tehničku opremljenost svojih kabineta (kompjutere, pristup elektronskoj bazi propisa, umreženost sudova, jedinstveni registar sudske prakse itd.). Kvalitetno i nezavisno sudstvo jeste jedan od uslova da Crna Gora uđe u EU, te je EU prirodan saveznik građana u borbi za bolje i efikasnije sudstvo.

● Kakva su pravila u EU kada su u pitanju monopoli?

Još su osnivači Evropske ekonomske zajednice znali da je za izgradnju jedinstvenog tržišta izuzetno važno stvaranje tržišne konkurencije. Konkurencija omogućava da tržište efikasnije ispunjava svoje funkcije i da potrošači dobijaju mogućnost izbora i kvalitetnije proizvode po nižim cijenama. Zato je od svog nastanka Evropska unija razvijala antimonopolske propise, a njihovo sprovođenje povjerila Evropskoj komisiji. Propisi EU zabranjuju kartelsku podjelu tržišta i dogovaranje cijena, korišćenje dominantne pozicije na tržištu za podizanje cijena ili eliminaciju konkurencije, regulišu spajanje velikih kompanija kako bi spriječile stvaranje monopola. EU je ukinula državne monopole u oblastima u kojima su dugo postojali, poput telekomunikacija i snabdijevanja električnom energijom ili gasom. Pored toga, propisima EU su zabranjene državne subvencije preduzećima, osim u izuzetnim slučajevima, budući da se na takav način narušava konkurencija.

Državne subvencije su ipak dozvoljene u pojedinim slučajevima poput prirodnih nepogoda, zatim preduzećima u nerazvijenim područjima, malim preduzećima, preduzećima koja se bave istraživanjima i razvojem novih tehnologija, zaštitom životne sredine i sl. U procesu pridruživanja i potom pristupanja Evropskoj uniji, Crna Gora će morati da stvori uslove za tržišnu konkurenciju i da ukine državne i privatne monopole u svim sektorima.

● Da li Crna Gora ima antimonopolski zakon, i da li je to jedan od preduslova za priključenje EU?

Crna Gora je u procesu usklađivanja domaćeg zakonodavstva sa propisima EU 2005. godine usvojila Zakon o zaštiti konkurencije, kojim je formirana i posebna Uprava za zaštitu konkurencije sa zadatkom da se bori protiv monopola na tržištu Crne Gore. Usvajanje ovakvog zakona predstavlja uslov za integraciju bilo koje države u EU, a njegova efikasna primjena je predmet stalnog monitoringa nadležnih tijela u EU. U trenutku pristupanja Evropskoj uniji, propisi Evropske unije u ovoj oblasti direktno će se primjenjivati na sve subjekte u Crnoj Gori. To će značiti da će i Crna Gora imati najkvalitetniju antimonopolsku politiku. Evropska komisija ima široka kontrolna ovlašćenja u ovoj oblasti i ne preza od izricanja drastičnih mjera ni protiv najvećih svjetskih kompanija, poput IBM-a ili Majkrosofta u slučaju da utvrdi postojanje nekog od oblika monopolskog ponašanja na tržištu. Posebno je važna činjenica da se ovi propisi podjednako odnose na državne i na privatne kompanije. Državni monopoli u EU potpuno su neprihvatljivi.

● Da li je rješavanje problema korupcije uslov za ulazak u EU?

Borba protiv korupcije jedan je od ključnih uslova koji stoje pred svakim potencijalnim članom EU. Budući da se radi o veoma ozbiljnom problemu koji ugrožava funkcionisanje demokratskih institucija, kao i princip vladavine prava koji je ugrađen u temelje EU, Evropska komisija sklona je da veoma oštro insistira na uspostavljanju kontrole nad korupcijom u državama kandidatima.

Upravo je visok stepen korupcije odložio prijem Bugarske i Rumunije u EU, a trenutno predstavlja najozbiljniji problem u evropskim integracijama država zapadnog Balkana. U godišnjim izvještajima Evropske komisije o napretku Crne Gore u procesu evropskih integracija, ocjena o borbi protiv korupcije zauzima značajnu poziciju. U dosadašnjim godišnjim izvještajima ukazuje se na potrebu dalje izgradnje antikorupcijskog sistema u Crnoj Gori, što uključuje usvajanje potrebnih zakona, izgradnju institucija i dosljednu primjenu usvojenog zakonodavstva.

LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA

● **Da li ulazak u EU znači bolju zaštitu prava građana Crne Gore i da li se dobijaju još neka prava?**

Jedan od stubova EU predstavlja zaštita ljudskih prava. EU u potpunosti prihvata tekovine Savjeta Evrope čiji je Crna Gora član, i dio politike uslovljavanja EU vezan je za obaveze koje proizilaze iz članstva u Savjetu Evrope. Svaki građanin/građanka zemlje članice (pa i Crne Gore kada postane članica) osim državljanstva svoje zemlje dobija i državljanstvo EU. Državljan EU imaju pravo peticije Evropskom parlamentu i žalbe evropskom ombudsmanu. Takođe, stiče se pravo na slobodu kretanja i boravka na čitavoj teritoriji Evropske unije, građani se mogu obratiti ambasadi bilo koje države članice za zaštitu kada su inostranstvu, gdje god živio/živjela, može glasati i kandidovati se na lokalnim izborima te zemlje i na izborima za Evropski parlament. Dakle, osim bolje zaštite prava, svi građani Crne Gore stiču i prava koja proističu iz državljanstva EU.

● **Šta je rodna ravnopravnost, i koje mjere se sprovode u zemljama EU da bi se osigurala rodna ravnopravnost?**

Rodna ravnopravnost znači jednaku zastupljenost, moć i učešće oba pola u svim sferama javnog i privatnog života. EU je postigla značajan progres u ostvarivanju rodne ravnopravnosti zahvaljujući implementaciji zakona koji se odnose na jednak tretman muškaraca i žena, a posebno u primjeni specifičnih mjera za osnaživanje žena. EU ima komesara zaduženog za zapošljavanje, društvena pitanja i jednake mogućnosti. EU je usvojila tzv. Mapu na putu ravnopravnosti muškaraca i žena za period 2006–2010. godine, a uz nju i plan da izdvoji 50 miliona eura za uspostavljanje instituta za rodnu ravnopravnost.

Crna Gora će uskoro usvojiti opšti antidiskriminacioni zakon, a ima i Zakon o rodnoj ravnopravnosti. Treba reći da za uspostavljanje dosljedne rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori, pored zakonskog okvira, treba paralelno rješavati i probleme na nivou mentaliteta, stereotipa i percepcije učešća žena u društvu.

● **Da li će se popraviti položaj žena na tržištu rada u Crnoj Gori ulaskom u EU?**

Položaj žena na tržištu rada i dalje je nepovoljan, uprkos promjenama u oblasti obrazovanja i učešću u političkom životu, pa je procenat nezaposlenih žena u Crnoj Gori veći nego u zemljama EU, gdje iznosi 9,6% kod žena i 7,6 kod muškaraca. Najteži je položaj žena u ruralnim područjima, gdje predstavljaju neplaćenu radnu snagu, položaj Romkinja, žena izbjeglica i raseljenih lica, žena sa invaliditetom i samohranih majki. Postepeno, uvođenjem evropskih standarda i u radnom zakonodavstvu i u praksi, ova situacija će se popravljati sa približavanjem Crne Gore Uniji.

● **Kakva je praksa u EU kada je kulturna autonomija nacionalnih manjina u pitanju?**

Kulturna autonomija nacionalnih manjina podrazumijeva izvjestan stepen samouprave manjinskih zajednica u vezi sa pitanjima koja su bitna za očuvanje i unapređenje njihovih etno-kulturnih identiteta (jezik, obrazovanje, kultura, mediji). U praksi evropskih država, posebno novih članica, razvijena je praksa konstituisanja manjinskih samouprava kao tijela koja se isključivo staraju o ostvarivanju kulturne autonomije nacionalnih manjina. Manjinske samouprave nisu deo upravnog aparata ni u lokalnim samoupravama ni na državnom nivou. U većini država manjinske samouprave se organizuju u opštinama, regijama i na državnom nivou, a biraju ih pripadnici nacionalnih manjina. One su partner lokalnim i državnim vlastima pred kojima zastupaju interese nacionalnih manjina u oblasti kulturne autonomije.

SOCIJALNA I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA, BORBA PROTIV SIROMAŠTVA I ZAŠTITA PRAVA RADNIKA

● **Koje se mjere za zaštitu siromašnih sprovode u EU?**

U razmatranju borbe protiv siromaštva imaju se u vidu ne samo ekonomski pokazatelji (visina prihoda) već i neekonomski parametri. Programi za siromašne koji se ostvaruju u državama EU nastoje da uključe siromašne u društvo i poprave njihov položaj kroz programe zdravstvene zaštite, obrazovanja, pospješivanja socijalne mobilnosti. Instrumenti za suzbijanje siromaštva, pored novčanih transfera ugroženim, odnose se na razne programe socijalne inkluzije, kojima se podstiče participacija siromašnih u društvo pomoću programa koji podrazumijevaju saradnju vladinih i nevladinih organizacija i aktivno učestvovanje osjetljivih grupa.

● Kako u EU funkcionira sistem zapošljavanja osoba sa invaliditetom?

U zemljama EU živi oko 26 miliona osoba sa invaliditetom, što čini 14% ukupne radno aktivne populacije. Jedan od ciljeva EU jeste da potpuno integriše lica sa invaliditetom u društvo i to do 2010. godine, tako što će povećati njihovu zaposlenost sa 61% na 70%, otvaranjem 25 miliona novih radnih mjesta. Države članice EU su se od 2003. godine angažovale na integraciji invalida i drugih ugroženih i marginalizovanih društvenih grupa kroz treninge i obuke, i pružanjem finansijske stimulacije poslodavcima, kao i „start-up“ kredita za otpočinjanje sopstvenog biznisa. Na ovu populaciju je usmjeren i najveći dio ukupnih troškova za aktivne mjere zapošljavanja u Švedskoj (44%) i Danskoj (34%). U Njemačkoj su uspjeli da poželjnu kvotu zapošljavanja ispune i kroz fleksibilne oblike angažovanja: rad kod kuće, četvoročasovno radno vrijeme i slično. U Poljskoj se poslodavac oslobađa jednog dijela davanja ukoliko traži usluge (npr. računovodstvo) ili nabavlja proizvode iz tzv. zaštitnih radionica, a u Velikoj Britaniji proizvodi preduzeća koja zapošljavaju invalide već imaju sopstvenu, prepoznatljivu robnu marku (brendiranje društveno odgovornog poslovanja).

● Šta znači ulazak u EU za socijalnu politiku u zemlji?

Ulaskom ili kandidovanjem za EU ne mijenja se sistem socijalne politike u zemlji, odnosno način uređenja zdravstva, obrazovanja, socijalne zaštite, stanovanja i drugih oblasti socijalne politike. Zemlje koje su članice EU vremenom su razvijale različite tipove države blagostanja kao modela najviše razvijene socijalne politike, a osnove ovog sistema se ne mijenjaju ulaskom u EU. Na primjer, sociodemokratski model Švedske ili skandinavskih zemalja razlikuje se od korporativnog (Bizmarkovog modela) u Njemačkoj i srednjoj Evropi ili pak od mediteranskog tipa socijalne politike. Razlike u kulturi, istoriji, pravnom sistemu uslovile su i ove različite tipove države blagostanja.

Iako postoje različiti načini na koje države regulišu nacionalnu socijalnu politiku, ulaskom ili približavanjem EU države kandidati dužne su da poštuju evropske socijalne tekovine koje su nadnacionalne, i koje su obavezne i kao takve zapisane u Bijeloj knjizi. Ove obaveze se u najvećoj mjeri odnose na slobodno kretanje radnika i ravnopravan tretman u zapošljavanju na cijeloj teritoriji EU, kao i zaštitu na radu. Prihvatanje evropskog socijalnog modela podrazumijeva poštovanje strogih kriterijuma zaštite na radu u pojedinim oblastima kao što su rudarstvo, hemijska industrija, građevinska industrija, kao i kontrolu i poštovanje određenih mjera zaštite na radu.

● Šta ulaskom u EU dobija starija populacija i penzioneri?

Zaštita i briga o starijoj populaciji i konstantno modernizovanje penzionih sistema je visoko na listi prioriteta u EU. Populacija EU je kao i populacija Crne Gore dosta „stara“, te je pitanje održivosti penzionih sistema i prilagođavanje ekonomije takvim uslovima, ali i obezbjeđivanje odgovarajuće njege, od izuzetne važnosti za države EU. U EU postoji niz direktiva i propisa koji se odnose na različite oblasti (zdravstvena zaštita, reforme penzionih sistema, pomoć lokalne zajednice, itd.) čiji je cilj unapređivanje položaja starijih osoba. Proces evropskih integracija pruža velike mogućnosti da se unaprijede socijalna prava i izvedu reforme u socijalnoj zaštiti. Pored socijalnih prava koja su zemlje postsocijalizma uglavnom naslijedile iz prethodnog sistema, sistem socijalne zaštite se modernizuje u praksi, pa se pretjerana institucionalizacija zamjenjuje mekšim oblicima tzv. zaštite u lokalnoj zajednici koja je više humana i prilagođena potrebama građana. Na primjer, zaštita starih podrazumijeva prije svega pomoć u kući, organizovanje dnevnih centara i druge oblike zaštite.

● **Da li i u EU, kao i u Crnoj Gori, poslodavci ponekad ne prijavljuju radnike? Kako EU sankcioniše nelegalno zapošljavanje i kako kažnjava poslodavce?**

I u zemljama Evropske unije nelegalno zapošljavanje predstavlja veliki problem, ali se zato primjenjuju oštre sankcije za takve poslodavce. Procjena je Evropske komisije da u 27 država članica EU oko 500.000 ljudi radi nelegalno, i to u građevinarstvu, poljoprivredi i kao kućno pomoćno osoblje. Predviđene su drakonske kazne za pojedince i preduzeća koja ne prijavljuju radnike, i to: plaćanje znatno uvećanih poreza i doprinosa za socijalno osiguranje, zabrana učestvovanja na bilo kom tenderu ili konkursu u postupku javnih nabavki, kao i zabrana konkurisanja za bilo kakve državne subvencije i kredite u periodu od pet godina od učinjenog prekršaja. U Velikoj Britaniji kazne za preduzeće kreću se od 10.000 do 20.000 funti. Zabrana pristupa EU strukturnim fondovima i državnim subvencijama posebno se odnosi na vlasnike velikih poljoprivrednih dobara, na kojima uglavnom radi nelegalno zaposlena radna snaga, imajući u vidu da veliki poljoprivredni proizvođači, predstavljaju i najveće korisnike EU fondova. Za ponovljeni prestup predviđene su čak i zatvorske kazne. Sada, prosječno oko 2% kompanija iz EU godišnje posjete inspektori rada. EU planira da uvede obavezu nacionalnim zakonodavstvima da predvide obaveznu inspekciju za najmanje 10% ukupnog broja registrovanih.

● **Ako smo članica EU, da li će liječenje djece imati olakšice?**

U svakoj zemlji članici EU djeca se izdvajaju kao populaciona grupa visokog prioriteta, a principi zdravstvene zaštite djece postavljeni su na prvo mjesto. Reforme zdravstvenih službi prema ovim principima u EU obezbjeđuju sveobuhvatnu pedijatrijsku službu visokog kvaliteta, koja je dostupna svakom djetetu. Ako bi Crna Gora postala članica EU, liječenje djece u slučaju potrebe za primjenu visoke zdravstvene tehnologije koja ne postoji u zemlji ili u slučaju potrebe za stručnim savjetom usljed teškog slučaja bilo bi znatno olakšano, a ukoliko je potrebno, olakšano bi bilo i upućivanje djeteta na specijalno liječenje u druge zemlje EU. Međutim, i druge institucije važne za unapređenje zdravlja djece i sprečavanje bolesti, kao što su to vrtići ili škole, znatno mogu da se unaprijede kroz sredstva iz fondova za pretpristupnu pomoć u procesu stabilizacije i pridruživanja.

POLJOPRIVREDA

● Kako će ulazak u EU uticati na prihode poljoprivrednika?

Na prihode poljoprivrednika uticaće jedinstvena carinska politika unutar EU i promjena iznosa i strukture subvencija. Poljoprivrednici će i dalje moći da računaju na podršku države u unapređivanju njihove konkurentnosti. Budžet EU za poljoprivredu, odnosno za zajedničku poljoprivrednu politiku, iznosi više od polovine ukupnog budžeta EU, te će bez obzira na moguće izmjene u ovoj oblasti subvencije države sigurno biti i veće. Štaviše, gotovo jedini izvor za dodatan novac za održive poljoprivredne subvencije jesu fondovi EU koji stoje na raspolaganju državama članicama, ali i državama koje imaju status kandidata. Naročito će porasti subvencije za ulaganja u modernizaciju velikih komercijalnih domaćinstava i udruženja malih poljoprivrednika. Takođe, uvećaće se i ulaganja u ruralni razvoj i izgradnju neophodne infrastrukture kako bi se povećala konkurentnost crnogorske poljoprivrede.

Konkurencija će sigurno biti veća, ali će i tržište od gotovo pola milijarde ljudi, bez carinskih i trgovinskih prepreka, otvoriti prostor za bolji plasman proizvoda. Iskustva i prve studije o promjeni zarade poljoprivrednika u 10 novih država jasno ukazuju da je došlo do velikog povećanja zarada poljoprivrednika, što se može očekivati i u Crnoj Gori kada postane država članica.

● Koje sve subvencije EU pruža poljoprivrednim proizvođačima?

Tokom posljednjih godina EU je prešla sa subvencionisanja cijena i proizvodnje poljoprivrednih proizvoda na direktna plaćanja farmerima. Pravo na direktnu pomoć stiču farmeri koji se pridržavaju pravila u vezi sa zdravljem ljudi, životinja i biljaka, ekologije i dobrobiti životinja, te ukoliko zemljište održavaju u dobrom poljoprivrednom i ekološkom stanju. (1) Primjenom sistema jednokratnog plaćanja (Single Payment Scheme – SPS) iznos ukupne subvencije koju će primiti farmer u jednoj godini zavisi od prosječnog iznosa ranijih subvencija koje je primao, ili od broja hektara koje obrađuje u prvoj godini nakon uvođenja sistema. (2) U 10 novih članica EU primjenjuje se pojednostavljeni model – Single Area Payment Scheme – SAPS, prema kome se nivo subvencija po hektaru određuje linearno, srazmjerno površini koju farmer obrađuje, a do maksimalnog iznosa po hektaru predviđenog ugovorom o pristupanju. (3) Najmanji dio subvencija u EU isplaćuje se u nekoliko zemalja članica prema broju grla ili površini u proizvodnji nekoliko proizvoda, kao što su ovčje, kozje i teleće meso, durum pšenica, ratarske kulture za biogorivo, jezgrasto voće, pirinač, sjemenja, leguminoze, mlijeko, zasadi maslina, pamuk, duvan i šećer.

● Da li u zemljama EU postoje zaštićene cijene?

Od reformi CAP (Zajedničke poljoprivredne politike) iz 1999. i 2003. godine u EU ne postoje zaštićene cijene, što znači da se na isplativost proizvodnje određenih proizvoda ne utiče direktno putem subvencija cijena. Glavni razlog jeste namjera EU da spriječi stvaranje tržišnih viškova i da obezbijedi bolje poštovanje pravila Svjetske trgovinske organizacije kroz isključivanje mjera podrške koje remete tržišnu konkurenciju. Ipak, isplatama kroz SPS i SAPS sisteme farmerima se obezbjeđuje sigurnost dijela prihoda, srazmjerno površini koju obrađuju. Što je još važnije, primjenom ovih sistema podrške poljoprivredni proizvođači u EU se usmjeravaju na tržište, odnosno da svoju proizvodnju po asortimanu i kvalitetu što bolje usklade sa tražnjom na onim segmentima tržišta za koje proizvode.

● U slučaju pridruživanja, koliko bi naših prerađivača mesa moglo i dalje da radi, odnosno da izvozi u druge zemlje članice?

Zbog nedovoljnog broja grla u tovu, Crna Gora još ne koristi odobrenu kvotu za izvoz svježeg telećeg mesa u EU. Uz to, potrebno je da klanice u Crnoj Gori posjeduju dozvole za izvoz junetine u EU, kao i npr. dozvolu za izvoz termički obrađenih prerađevina od svinjskog mesa. Pridruživanje Crne Gore EU ne bi uticalo na poslovanje crnogorske klanične industrije na domaćem tržištu, ali bi otvorilo vrata za plasman većeg broja proizvoda na tržište EU, uključujući svježe meso, prerađevine i živu stoku. Za realizaciju izvoza pojedinačni objekti prethodno treba da ispune tehničke uslove i uslove koji se tiču zdravstvene bezbjednosti proizvoda.

● Kako spriječiti monopol koji postoji u pojedinim granama poljoprivrede i kako se oduprijeti niskim cijenama otkupa?

Najbolji mehanizam je stvaranje zadruga i udruženja koja su vrlo razvijena u EU. Na taj način se organizuju poljoprivredni proizvođači za zajednički nastup i pregovaranje. Zadruga može da izgradi i svoju infrastrukturu (hladnjače, skladišta, mini prerađivačka postrojenja – sušare...) i na taj način da skladištenjem sačeka bolju cijenu ili da proizvode proizvod koji ima bolju cijenu (npr. svježa ili sušena gljiva). Udruživanje manjih proizvođača i pažljivo osluškivanje tržišta (šta je traženo i isplativo) najbolji su način za uvećavanje prihoda poljoprivrednih potrošača. Uspješnost zadruge se ogleda u posvećenosti članova takvom načinu udruživanja i spremnosti da se prilagode tržištu, a i informacije o tržištu može obezbjeđivati zadruga. Problem sa kapacitetima i sposobnostima ljudi koji bi trebalo da vode zadrugu može se prevazići obukama koje je moguće obezbijediti preko države i raznih donatora, a i iz programa EU za ruralni razvoj.

● Da li će i dalje moći da se proizvodi i prodaje domaća rakija?

Propisi EU ne zabranjuju proizvodnju alkoholnih pića za sopstvene potrebe. Proizvođači rakije i dalje će moći slobodno da proizvode domaća alkoholna pića. Međutim, alkoholna pića koja se proizvode za tržište EU moraću da prođu strogu kontrolu kvaliteta kako bi se zaštitili potrošači (sjetimo se slučajeva ozbiljnih trovanja alkoholnim pićima u Srbiji devedesetih – tzv. „zozovača“). Ono što je prednost pristupanju EU jeste da će proizvođači naše loze, na primjer, moći da geo-

grafski zaštite svoj proizvod, sa jasno definisanom tradicionalnom recepturom i postupkom proizvodnje. Na taj način proizvođači će obezbijediti veću prisutnost i prepoznatljivost proizvoda i na domaćem i na tržištu EU.

● **Da li mali poljoprivredni proizvođači mogu biti tržišno uspješni u EU?**

Mnogo malih porodičnih posjeda može biti tržišno uspješno u EU. Recimo, Italija je primjer usitnjenih farmi koje su pronašle svoje mjesto na tržištu, visoko se specijalizujući za proizvodnju određenih poljoprivrednih proizvoda. Iako je na tržištu mnogo lakše velikim, efikasnijim proizvođačima koji se drže odredbi EU i tako imaju koristi od podrške za produktivnost, mjesta ima i za male, ukoliko uspiju da se specijalizuju za veoma konkretne proizvode i da investiraju u modernu tehniku, umjesto da se oslanjaju na državne isplate kojima bi se pokrivali gubici. Takođe, udruživanje malih poljoprivrednika u veće cjeline poboljšava njihovu konkurentnost na evropskom tržištu. To sve znači da su potrebna restrukturiranja naše poljoprivrede kako bi se postigla veća konkurencija proizvođača i manja zavisnost od subvencija.

● **Da li će po pristupanju EU uvoz poljoprivredne mehanizacije biti pojednostavljen?**

Ulaskom u EU stvara se slobodno zajedničko tržište za razmjenu roba, što se odnosi i na poljoprivrednu mehanizaciju. To znači da će se ukinuti carine za trgovinu sa drugim zemljama članicama Evropske unije, odnosno da se trgovina u okviru tog tržišta neće smatrati uvozom.

● **Kakvi su standardi EU koji se odnose na sigurnost hrane?**

Standardi EU koji se odnose na sigurnost hrane izuzetno su rigorozni i obuhvataju sve faze procesa proizvodnje prehrambenih proizvoda, od obrade, transporta pa sve do pakovanja i distribucije („od njive do usta“). Ovi standardi predstavljaju sastavni dio sistema zaštite potrošača. Tako na primjer, standardi koji se odnose na meso i mesne prerađevine podrazumijevaju da se ovi proizvodi predviđeni za tržište moraju proizvoditi samo u klanicama koje zadovoljavaju stroge fitosanitarne uslove. Takvi propisi postoje i za niz drugih proizvoda. Sistem RAPEX, koji funkcioniše od 2004. godine, podrazumijeva da se svake nedjelje objavljuje lista proizvoda koji predstavljaju opasnost po potrošače pa su povučeni iz prodaje. Sva roba mora imati jasnu i vidljivu deklaraciju o porijeklu, sastavu i trajanju namirnica. Ovi standardi u Crnu Goru uvedeni su usvajanjem Zakona o opštoj bezbjednosti proizvoda, što predstavlja vrlo važan korak u poboljšavanju bezbjednosti građana i unapređivanju javnog zdravlja.

MLADI I OBRAZOVANJE

● Kako se podstiče zapošljavanje mladih u EU?

Zajednički problem zemalja zapadnog Balkana jeste velika stopa nezaposlenosti mladih. Osnovni razlog što mladi nakon završenih studija ne uspijevaju da nađu posao ujedno je i glavni uslov za dobijanje posla – (ne)postojanje radnog iskustva. Ovaj začarani krug se u zapadnim zemljama razrješava davno razvijenom institucijom intership-a (stažiranja), koja je kod nas i dalje dosta nepoznata. U državama EU mladi tokom studija imaju obezbijeđeno stažiranje u brojnim institucijama gde stiču osnovno radno iskustvo i znanje potrebno za dobijanje plaćenog posla. Rješavanje problema nezaposlenosti podrazumijeva brigu države o mladima, otvaranje državnih institucija za stažiranje studenata, veći broj transparentnih konkursa gdje mladi ljudi mogu da apliciraju. Pored nedostatka radnih mjesta, problem je i česta neinformisanost mladih o mogućnostima zaposlenja, kao i o tome gdje da traže posao. Zapošljavanje se podstiče, sa jedne strane, povećanjem investicija i otvaranjem radnih mjesta, a sa druge nuđenjem konkretnih mehanizama za usmjerenje mladih, kao što su centar za razvoj karijere i slične institucije koje funkcionišu i u privatnom sektoru i kao organizacije civilnog društva, koje rade u saradnji sa zavodom za zapošljavanje i univerzitetima i srednjim školama.

● Šta dobijaju mladi ulaskom u EU?

Evrointegracijama i budućim članstvom u EU mladi u Crnoj Gori nakon godina izolacije konačno dobijaju šansu da pripadaju evropskom društvu i da ravnopravno komuniciraju, putuju i studiraju sa kolegama iz Evrope. Otvaraju se šanse za razne edukativne i volonterske programe iz kojih smo isključeni kao država koja nije članica, ili koje moramo da plaćamo mnogo skuplje (studiranje na evropskim fakultetima). Mladi će imati priliku da se prijavljuju za poslove u drugim evropskim državama pod istim uslovima, da provedu semestar na studijama u, recimo, Francuskoj ili Španiji bez viza, da kad god imaju slobodnog vremena i novca otputuju do neke evropske zemlje bez zadržavanja na granicama. Kroz programe EU koji su praćeni i bespovratnim sredstvima, državni sistemi će, u želji da usklade standarde sa EU, početi da odgovaraju na realne potrebe mladih kroz ponudu obrazovanja i znanja potrebnih za život u ekonomski razvijenom i demokratskom društvu u kome se poštuju različitosti. Kroz reforme predviđene procesom priključivanja EU, reformisaće se lokalna samouprava, obrazovni sistem, sistem socijalne zaštite, čime se popravljaju šanse mladih da budu uključeni u proces odlučivanja o njima važnim pitanjima, da dobiju kvalitetnije obrazovanje i obrazovanje koje će im omogućiti dobar posao, kao i da se kroz reforme ekonomskog sistema otvori prostor za nova, kvalitetnija radna mjesta.

● **Kako će članstvo uticati na troškove školovanja? Hoće li školovanje djece biti skuplje u EU?**

Područje obrazovanja u najvećoj mjeri nije regulisano pravom EU, tako da proces evropskih integracija ne bi trebalo da utiče na troškove obrazovanja, već će oni zavisiti od obrazovne politike i prilika u našoj zemlji. U Evropskoj uniji, u oblasti obrazovanja primjenjuje se načelo supsidijarnosti, prema kojem su za definisanje i sprovođenje obrazovnih politika odgovorne nacionalne države. Međutim, tendencija je da se ide prema usvajanju krovnih standarda na nivou EU, naročito u sektoru stručnog obrazovanja i osposobljavanja, i visokog školstva.

U skladu sa Lisabonskom agendom i ostalim strateškim dokumentima Evropske unije, preporuka je da se u EU povećaju ulaganja u obrazovanje i nauku kako bi se postigla veća edukacija mladih. To, naravno, ne znači da će obrazovanje biti skuplje krajnjim korisnicima, već da će biti kvalitetnije i dostupnije svim građanima.

● **Da li će se naše fakultetske diplome priznavati u EU i ako nismo završili po Bolonjskoj konvenciji?**

Sama Bolonjska konvencija formalno se ne bavi pitanjem diploma, pa samim tim ni njihovim priznavanjem. Međutim, iz duha Bolonjske konvencije proističe zahtjev da se u procesu studija organizovanih u skladu sa Bolonjskom konvencijom razviju određena znanja, vještine i sposobnosti koje diplomirane studente osposobljavaju bilo za zapošljavanje bilo za nastavak studija. Evropski parlament je usvojio **evropski okvir kvalifikacija** u kome se definiše sedam nivoa obrazovanja i za svaki se jasno kaže koja se vrsta znanja (teorijskog i činjeničnog), vještina (kognitivnih i praktičnih) i sposobnosti (samostalnost i odgovornost) očekuje na kom nivou. Na osnovu toga, svaka zemlja članica EU je u obavezi da donese svoj nacionalni okvir kvalifikacija kojim bi se uspostavila jasna veza između diploma koje se izdaju u toj zemlji i evropskih nivoa obrazovanja. Uspostavljen je i **evropski registar nacionalnih agencija za akreditaciju** koji će potvrđivati da diplome koje izdaju pojedine obrazovne ustanove odgovaraju deklarisanim nivoima kvalifikacije. Tek sa završetkom tog posla može se očekivati automatizam u priznavanju diploma na tržištu rada. Naša zemlja, kao potpisnica Bolonjske konvencije, prihvatila je obavezu da taj okvir donese za posljednja tri nivoa visokoškolskog obrazovanja. Samo potpisivanje Bolonjske konvencije, odnosno deklarativno pristupanje istoj, ne može da obezbijedi automatizam u priznavanju naših diploma. Tek onda kada uspostavimo svoj nacionalni okvir kvalifikacija i kada svaka izdata diploma (uključujući i tzv. dodatak diplomu) bude jasno iskazivala šta ona nosi u smislu znanja, vještina i sposobnosti, i kada se naše akreditaciono tijelo upiše u evropski registar, možemo očekivati ravnopravni tretman naših diploma sa diplomama drugih zemalja u Evropi.

● **Da li postoje neki programi u EU koji stoje na raspolaganju đacima, studentima, nastavnicima i profesorima iz Crne Gore?**

Imajući u vidu trenutni status Crne Gore u odnosu na proces integracije u EU, najviše koristi do sadašnjeg trenutka od EU imali su studenti i profesori, prevashodno kroz program TEMPUS (namijenjen reformi visokog obrazovanja) i kroz pomoć koju je Evropska agencija za rekonstrukciju pružila poboljšanju uslova rada u osnovnim i srednjim školama i uvođenju novih studijskih programa u srednje stručne škole. Osim toga, studenti iz Crne Gore imaju pravo da učestvuju u CEEPUS-u, programu razmjene studenata koji obuhvata samo zemlje centralne i istočne Evrope,

kao i u programu Erasmus Mundus koji je namijenjen studentima master studija i u okviru koga postoji 100 stipendija namijenjenih studentima sa Balkana za oko 100 master programa. Što se profesora tiče, oni mogu da učestvuju u programu FP7 koji je namijenjen istraživačima i naučno-istraživačkim centrima.

Ukoliko Crna Gora postane kandidat (a potom i punopravni član EU), za nas se otvara mogućnost učešća u tzv. Lifelong learning programu (programu doživotnog učenja) koji podrazumijeva programe razmjene đaka, studenata, nastavnika, profesora i drugih zaposlenih u obrazovanju, kao i programe saradnje škola i institucija visokog obrazovanja. U ovom programu učestvuju sve zemlje članice EU i neke od kandidata (Turska), a program traje od 2007. do 2013. godine i ukupan iznos sredstava namijenjen programu jeste sedam milijardi eura. Osim toga, đacima, studentima, nastavnicima i profesorima postali bi dostupni i različiti programi manjeg obima (npr. nacionalni programi razmjene studenata, stipendije pojedinih država, naučni fondovi itd.).

ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

● Da li je istina da je u EU zaštita životne sredine među prioritetima?

Životna sredina prepoznata je kao jedan od ključnih faktora kvaliteta života. Upravo su građani bili ti koji su podigli rješavanje problema životne sredine na prioritetno mjesto. Tako su svojim uključivanjem u postavljanje i realizaciju politike životne sredine u EU učinili da zaštita životne sredine bude prepoznata kao prioritet i oslonac za (održivi) razvoj. Prihvatanjem i ostvarivanjem vrijednosti EU u oblasti zaštite životne sredine, građani dobijaju čistiju životnu sredinu i bolje zdravlje. Takođe, dobijaju se i proizvodi i usluge koji pružaju bolji kvalitet života, uz manje troškove. Potrošači svjesno biraju šta kupuju, uz veće uživanje u potrošnji postignuto svjesnim odabirom. Kroz svjesno i savjesno korišćenje i kroz prikladnu potrošnju, kulturno se razvija i zajednica i lično svaki pojedinac.

● Da li je EU spremna da znatno finansijski pomogne u oblasti životne sredine zemljama koje su u procesu pristupanja EU?

Evropska unija je jula 2002. godine postavila svoje prioritete (finansiranja) do 2010. godine, koji uključuju smanjenje uticaja i adaptaciju na klimatske promjene, zaštitu prirode i biodiverziteta, životnu sredinu i zdravlje, kao i upravljanje prirodnim resursima i otpadom. Politika životne sredine EU oslanja se na principima preventivne zagađenja i „zagađivač plaća“ (onaj koji zagađuje životnu sredinu mora za to da bude kažnjen plaćanjem). Različiti institucionalni, finansijski i upravljački in-

strumenti stoje na raspolaganju zemljama članicama i zemljama u pristupanju EU, da ove principe primjene što je efikasnije moguće. Među vrijednosti EU spada i da „prirodni resursi nisu komercijalni proizvod, već nasljeđe koje mora bitištićeno, branjeno i tretirano kao takvo“. Crnoj Gori su potrebna značajna sredstva da poboljša svoju životnu sredinu do nivoa potrebnog za kvalitetniji život građana (uspostavljanje sistema upravljanja otpadom, postupanje sa otpadnim vodama, smanjenje zagađenja vazduha u nekim gradovima i dr.). Šansa za građane Crne Gore jeste da stvorimo uslove da prihvatimo sredstva EU za ovu namjenu. Regionalni razvoj, prekogranična saradnja i održivi razvoj lokalnih zajednica postaju sve važniji.

- **Da li i u EU opštine potpuno zavise od centralnih vlasti? Kako EU pomaže decentralizaciju Crne Gore? Hoće li EU pomagati i nerazvijene opštine u Crnoj Gori ili će sav novac ići u Podgoricu?**

U Evropskoj uniji na snazi je princip decentralizacije, koji znači da o onome što može da se uradi na nižem nivou vlasti ne treba da se odlučuje na nacionalnom nivou. Saglasno ovom principu u EU postoji oko 300 regija, pa se često o EU govori kao o Evropi regiona. Regionalna politika EU posebnu pažnju obraća na unapređivanje zaostalih regiona (oni koji ne dostižu 75% evropskog prosjeka), na regione u kojima su prisutni problemi kao što su nezaposlenost i siromaštvo, a prilagođavanje politika i sistema obrazovanja jedan je od prioriteta te politike. Kohezioni i strukturni fond EU (koji se odnosi upravo na rješavanje ovih problema) iznosi 36% ukupnog budžeta EU, a zajedno sa poljoprivrednim fondom čini 80% ukupnog budžeta. Crna Gora je novim zakonskim i ustavnim garancijama o pravima na lokalnu samoupravu prihvatila ovaj princip, ali se on mora i dosljedno sprovesti kako bi se obezbijedio ravnomjeran razvoj zemlje.

- **U čemu nam EU može pomoći pri razvoju lokalnog turizma?**

Razvoj turizma zavisi od niza različitih faktora, ali sigurno je da pridruživanje Crne Gore EU donosi nekoliko koristi. Prvo, preduslov za razvoj turizma jeste bezbjednost i stabilnost. Strane investicije u turizam, kao i turisti, i ne dolaze ako postoji i najmanji rizik po njihovu bezbjednost. Pridruživanje Crne Gore EU znači stabilizaciju i unapređivanje bezbjednosti, i istovremeno je i znak da je Crna Gora sigurno mjesto kako za investicije tako i za turiste. Drugo, razvoj turizma je u direktnoj srazmjeri sa razvojem infrastrukture. Ulaganje u mreže puteva, željeznice, avionski i pomorski saobraćaj preduslov je razvijanja turizma, baš kao i ulaganje u zdravu životnu sredinu, jer samo jef-tine i sigurne saobraćajnice prema ekološki očuvanim destinacijama, privlače turiste. Takođe, bez ulaganja u obnavljanje i unapređivanje, ali i povećavanje turističkih kapaciteta turizam neće moći da se razvija. Ovdje EU pomaže putem bespovratne pomoći, ali i indirektno, jer se povećavaju i direktne strane investicije povećavanjem stabilnosti zemlje. Konačno, povećavanje mobilnosti roba i ljudi, ukidanje viza i jačanje kulturnih kontakata sa zemljama članicama EU pozitivno se odražava na imidž zemlje, čime se privlače turisti.

● **Kakve koristi pogranične opštine imaju od prekogranične saradnje?**

Prekogranična i regionalna saradnja jedan je od principa evropskih integracija. Povezivanjem regiona preko granica pospješuje ekonomsku integraciju, povećava stabilnost i blagotvorno djeluje na izgradnju povjerenja među susjedima. EU izdašno finansira transnacionalnu saradnju graničnih i drugih regiona. U periodu 2000–2006. kroz program Interreg, EU je izdvojila 4,874 milijardi eura za ove namjene. Ovi se projekti dalje finansiraju kroz IPA program, drugu komponentu. Projekti prekogranične saradnje najčešće uključuju izgradnju prekogranične infrastrukture, razvoj poslovne infrastrukture i ekonomsku saradnju, rješavanje zajedničkih ekoloških problema (koji ne poznaju granice) kulturnu i obrazovnu saradnju.

Crna Gora će, iako nije članica EU, za period 2007–2012, u okviru druge komponente IPA fonda dobiti do pet miliona eura za saradnju sa Srbijom, BiH, Hrvatskom i Albanijom. Kroz zajedničku saradnju na ovim projektima lokalne zajednice rješavaju svoje probleme zajedno sa susjedima, uvećavaju sopstvene kapacitete za sprovođenje projekata, čime stiču dragocjeno iskustvo za korišćenje EU fondova koji će, kako Crna Gora bude nastavljala sa evropskim integracijama, biti sve veći.

● **Da li će se transportna mreža Crne Gore poboljšati kao rezultat približavanja Crne Gore Uniji?**

Efekti velikih transnacionalnih saobraćajnica na zemlje i regione kroz koje prolaze ove saobraćajnice više su nego pozitivni i predstavljaju osnov za razvoj ekonomije svake zemlje pojedinačno, ali i zemalja određenog regiona. Ako neka sredina nije dobro povezana sa regionom saobraćajnim vezama, ona postaje „slijepo crijevo“ sa izuzetno lošim perspektivama razvoja i niskim nivoom investicija, što prouzrokuje depopulaciju, tj. masovno napuštanje tih sredina, nizak životni standard i nizak kvalitet života uopšte. Evropske transportne mreže pretpostavljaju bezbjednost kako transporta tako i investicija, prihvatljive putarine, povoljnije carinske režime za špeditere, jednostavnije procedure i papirologiju, itd. Takođe, izgradnja saobraćajne infrastrukture je izuzetno skupa investicija (na nekim dionicama i preko pet miliona eura za 1 km autoputa samo za izgradnju, bez održavanja i prateće infrastrukture), što su sredstva koja Crna Gora ne može sama izdvojiti. EU je zainteresovana za učestvovanje u finansiranju takvih projekata, kako preko bespovratne pomoći tako i preko dugoročnih i povoljnih kredita Evropske banke za razvoj. Drugi model su koncesije i privatno-javno partnerstvo.

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

371.3:061.1EU(075.2)

EVROPSKA unija : udžbenik za osmi ili deveti razred
devetogodišnje osnovne škole : priručnika
nastavnike / Gordana Đurović... [et al.] ;
[ilustracije Suzana Pajović-Živković]. - Podgorica
: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2010
(Podgorica : Štamparija "Ostojić"). - 94 str. :
ilustr. ; 29 cm

Tiraž 300. - Prilog: str 74-94

ISBN 978-86-303-1438-4

1. Ђуровић, Гордана [аутор]

а) Европска унија - Настава - Методика -

Приручници

COBISS.CG-ID 15346704

